SOSYAL YARDIMLARIN YOKSULLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: MUŞ İLİ ÖRNEĞİ

Bahadır HASDEMİR

Yüksek Lisans Tezi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Adnan KÜÇÜKALİ
2024
Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANA BİLİM DALI

Bahadır HASDEMİR

SOSYAL YARDIMLARIN YOKSULLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: MUŞ İLİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Adnan KÜÇÜKALİ

ERZURUM- 2024

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "**SOSYAL YARDIMLARIN YOKSULLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: MUŞ İLİ ÖRNEĞİ**" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☑ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay,** patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

29.07.2024

Aslı ıslak imzalıdır

Bahadır HASDEMİR

---

* **LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü tezle ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Adnan KÜÇÜKALİ danışmanlığında, Bahadır HASDEMİR tarafından hazırlanan bu çalışma 29/07/2024 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Adnan KÜÇÜKALİ İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Murat BAŞ İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ceyhun SERÇEMELİ İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü
Aslı ıslak imzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **VI**
ABSTRACT ..... **VII**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **VIII**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **IX**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **X**
ÖNSÖZ ..... **XI**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DEVLET VE YOKSULLUK **4**
1.1.1. Yaşayan Bir Varlık: Devlet 4
1.1.2. Toplumu Çürüten Bir Bakteri: Yoksulluk 6
1.1.3. Yoksullukla Mücadelede Bir Kalkan: Sosyal Devlet 9
1.2. SOSYAL POLİTİKA VE UYGULAMA ARAÇLARI **11**
1.2.1. Sosyal Politika Kavramı 12
1.2.2. Sosyal Güvenlik Kavramı 13
1.2.3. Sosyal Sigortalar Kavramı 15
1.2.4. Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Kavramı 16
1.2.5. Sosyal Yardımların Yoksullar Üzerindeki Etkilerine Yönelik Yapılan Araştırmalara İlgili Literatür Taraması 18

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE MİRAS KALAN VE GELİŞEN SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI

2.1. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE **26**
2.1.1 Türkiye'de Sosyal Politika: Sosyal Devlet Anlayışı ve Yoksullukla Mücadele 26
2.1.2. Cumhuriyet'e Miras Kalan Anlayış 27
2.1.3. İlk Meclisten, II. Dünya Savaşına Kadar Benimsenen ve Gelişen Anlayış 32
2.1.4. II. Dünya Savaşı'ndan, 2000'li Yıllara Kadar Benimsenen Anlayış 36

2.1.5. Sosyal Politika Anlayışımızda Bir Dönüşüm: Yeni Yoksullukla Mücadelede 58. Hükümet ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler 44
2.1.5.1. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün Tarihçesi ve Günümüz Sosyal Yardım Anlayışı 45
2.1.5.2. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nce Uygulanan Sosyal Yardım ve Proje Destek Programları 49
2.1.5.2.1. Sosyal Yardım Programları 49
2.1.5.2.1.1. "Aile" Kategorisi Altında Yapılan Yardım Türleri 49
2.1.5.2.1.1.1. Türkiye Aile Destek Programı 49
2.1.5.2.1.1.2. Doğum Yardımı 50
2.1.5.2.1.1.3. Çoklu Doğum Yardımı 51
2.1.5.2.1.1.4. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı 51
2.1.5.2.1.1.5. Öksüz ve Yetim Yardımı 51
2.1.5.2.1.1.6. Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı 51
2.1.5.2.1.1.7. Asker Çocuğu Yardımı 51
2.1.5.2.1.1.8. Şehit Yakınları ve Gazilere Yönelik Yardımlar 52
2.1.5.2.1.1.9. Terör Zararı Yardımları 52
2.1.5.2.1.1.10. Afet Acil Durum Yardımları 52
2.1.5.2.1.1.11. Vefat Yardımı 54
2.1.5.2.1.1.12. İşe Yönlendirme Yardımı 54
2.1.5.2.1.1.13. İşe Başlama Yardımı 54
2.1.5.2.1.2. "Barınma-Gıda" Kategorisi Altında Yapılan Yardım Türleri 55
2.1.5.2.1.2.1. Gıda Yardımları 55
2.1.5.2.1.2.2. Öğle Yemeği Yardımı 55
2.1.5.2.1.2.3. Aşevleri 55
2.1.5.2.1.2.4. Barınma Yardımları 56
2.1.5.2.1.2.5. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Konut Destek Programı 56
2.1.5.2.1.2.6. Yakacak Yardımları 57
2.1.5.2.1.2.7. Doğal Gaz Tüketim Desteği 57

2.1.5.2.1.2.8. Elektrik Tüketim Desteği....57
2.1.5.2.1.2.9. Sosyal Uyum Yardımı....58
2.5.2.1.2.10. Tamamlayıcı Sosyal Uyum Yardımı....59
2.1.5.2.1.3. "Engelli-Yaşlı" Kategorisi Altında Yapılan Yardım Türleri....59
2.1.5.2.1.3.1. Yaşlı Aylığı....59
2.1.5.2.1.3.2. Engelli Aylığı....59
2.1.5.2.1.3.3. Engelli Yakını Aylığı....60
2.1.5.2.1.3.4. Ulusal Vefa Programı....60
2.1.5.2.1.3.5. Engelli İhtiyaç Yardımları....60
2.1.5.2.1.4. "Sağlık" Kategorisi Altında Yapılan Yardım Türleri....61
2.1.5.2.1.4.1. Genel Sağlık Sigortası (GSS) Prim Ödemeleri....61
2.1.5.2.1.4.2. Şartlı Sağlık Yardımları (Sağlık ve Gebelik)....61
2.1.5.2.1.4.3. GSS (Genel Sağlık Sigortası) Katılım Payı Ödemeleri....62
2.1.5.2.1.4.4. Kronik Hastalık Yardımı....62
2.1.5.2.1.4.5. Silikozis Hastalarına Yapılan Ödemeler....62
2.1.5.2.1.4.6. Kronik Hastalara Kesintisiz Güç Kaynağı Desteği ve Birikmiş Elektrik Borcu Desteği....63
2.1.5.2.1.4.7. Tip-1 Diyabet Tanısı Almış Kişilere Yönelik Glikoz Ölçüm Cihazı Yardımı....63
2.1.5.2.1.5. "Eğitim" Kategorisi Altında Yapılan Yardım Türleri....63
2.1.5.2.1.5.1. Ücretsiz Ders Kitabı....63
2.1.5.2.1.5.2. Şartlı Eğitim Yardımı....64
2.1.5.2.1.5.3. Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı (YŞEY)....64
2.1.5.2.1.5.4. Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması....65
2.1.5.2.1.5.5. Eğitim Materyali Yardımı....65
2.1.5.2.1.5.6. Öğrenci Barınma-Taşıma-Yemek Yardımı....65
2.1.5.2.1.5.7. Yurt Yapımı....65
2.1.5.2.1.5.8. Kur'an Kursu Destek Programı....65
2.1.5.2.1.5.9. Eğitim Yardımları Kapsamında Ulaşım Giderlerinin Karşılanmasına Yönelik Yardımlar....66
2.1.5.2.1.5.10. Yükseköğrenim Öğrencilerine Yönelik Yardımlar....66
2.1.5.2.1.5.11. Muhtelif Eğitim Yardımları....66

2.1.5.3. Proje Destek Programları 66
2.1.5.3.1. Aile Destek Merkezi (ADEM Projeleri) 66
2.1.5.3.2. Sosyal Dayanışma Merkezi (SODAM Projeleri) 67
2.1.5.3.3. Evsizlere Konaklama Projesi 67
2.1.5.3.4. Sosyal Hizmet Projeleri 67
2.1.5.3.5. Sosyal Hizmet Projeleri 68
2.1.5.4. Diğer Sosyal Yardım Kurumlarının Faaliyetleri 68
2.1.5.4.1. Vakıflar Genel Müdürlüğünün Sosyal Yardımları 68
2.1.5.4.1.1. Muhtaç Aylığı 68
2.1.5.4.1.2. Aşevi Hizmeti 69
2.1.5.4.1.3. Eğitim Yardımı ve Burs Hizmetleri 69
2.1.5.4.1.4. Yurtiçi Kuru Gıda Yardımı Hizmeti 70
2.1.5.4.1.5. Yurtdışı Kuru Gıda Yardımı Hizmeti 70
2.1.5.4.1.6. Vakıf Evi 70
2.1.5.4.2. Türkiye Kızılay Derneği'nin Sosyal Yardımları 71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODU

3.1. METODOLOJİ 72
3.1.1. Araştırmanın Amacı 72
3.1.2. Araştırmanın Yöntemi ve Modeli 72
3.1.2. Araştırmanın Çalışma Grubu 74
3.1.3. Veri Toplama Araçları ve Saha Yürüyüşü 77
3.1.4. Verilerin Analizi 79

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. ARAŞTIRMANIN BULGULARI 84
4.1.1. Kelime Bulutu 84
4.1.2. Tema 1: Sosyal Yardım Yararlanıcısı Olma Nedenleri ve Etkileri 85
4.1.2.1. Kategori 1: Sosyal Yardım Alma Nedenleri 87
4.1.2.1.1. Alt Kategori 1: İşsizlik 87

4.1.2.1.2. Alt Kategori 2: Kayıt Dışı İstihdam 89
4.1.2.1.3. Alt Kategori 3: Çalışmaya Engel Bir Hastalığın Varlığı 91
4.1.2.1.4. Alt Kategori 4: Özel Gereksinimin Varlığı 92
4.1.2.1.5. Alt Kategori 5: Yeterli Gelirin Olmaması 92
4.1.2.2. Kategori 2: Sosyal Yardımların İhtiyaçları Karşılamadaki Rolü 93
4.1.2.3. Kategori 3: Katılımcıların Yaşadığı Ev ve Sosyal Çevresi 94
4.1.2.4. Kategori 4: Katılımcıların Sosyal Yardım Yaralanıcısı Olmasının Çevresindeki Yeri 95
4.1.3. Tema 2: İşgücüne Katılmada İsteklilik ve Yaşanan Zorluklar 97
4.1.3.1. Kategori 1: İstihdama Katılma İsteği 98
4.1.3.2. Kategori 2: İş Arama Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar 100
4.1.3.3. Kategori 3: İŞKUR'un İstihdam Sosyal Yardım Bağlantısı Kapsamındaki Faaliyetlerinin Etkinliliği 102
4.1.4. Tema 3: Klientalizm 105
4.1.4.1. Kategori 1: Sosyal Yardımların Oy Tercihi Üzerindeki Etkisi 106
4.1.5. Tema 4: Sosyal Yardım Dışı Gelirler 108
4.1.5.1. Kategori 1: Sosyal Yardım Dışı Gelirler 108

SONUÇ VE ÖNERİLER 111
KAYNAKÇA 124
EKLER 134
EK 1. Görüşme Formu 134
ÖZGEÇMİŞ 136

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL YARDIMLARIN YOKSULLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: MUŞ İLİ ÖRNEĞİ

Bahadır HASDEMİR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Adnan KÜÇÜKALİ

2024, 136 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Adnan KÜÇÜKALİ
Doç. Dr. Murat BAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Ceyhun SERÇEMELİ

Araştırmamızın amacı, Muş ilinde ikamet eden sosyal yardım faydalanıcısı bireyler özelinde, düzenli sosyal yardım alan yoksulların işgücüne katılma isteklerini, çalışmayı tercih ettikleri sektörleri, iş arama sürecinde karşılaştıkları zorlukları ve sosyal yardımların hayatlarındaki önemini incelemektir. Bu bağlamda sosyal yardımların ihtiyaçlarını karşılamadaki rolü, İŞKUR'un sosyal yardım alanlara yönelik uygulamakta olduğu sosyal yardım istihdam bağlantısı uygulamalarının etkinliği, sosyal yardım alıyor olmalarına sosyal çevrelerinin verdiği tepkiler ve sosyal yardımların yoksul seçmenlerin oy tercihlerini etkileyip etkilemediği hususları araştırılmıştır.

Araştırma kapsamında Muş İlinde ikamet eden 15 sosyal yardım yararlanıcısı birey ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler MAXQDA Analytics Pro (24.3.0) bilgisayar programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz neticesinde oluşan tema, kategori ve alt kategoriler açıklanmış ve değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda düzenli sosyal yardım alan yoksulların; almakta oldukları sosyal yardımların ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı, çalışmak istedikleri sektörün öncelikle kamu sektörü olduğu, sosyal güvencesiz ve zor şartlarda çalıştıkları, katılımcıların çoğunluğunun yardımlar karşısında oy haklarını bir mübadele aracı olarak kullanabilecekleri, sosyal yardım istihdam bağlantısı kapsamında ki faaliyetlerin yetersiz kaldığı ve kayıt dışı çalışmaların sosyal yardımların adil dağılımına engel olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Sosyal Dışlanma, Sosyal Yardım, Klientalizm, Kayıt Dışı İstihdam.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

THE IMPACT OF SOCIAL ASSISTANCE ON POVERTY: THE CASE OF MUŞ PROVINCE

Bahadır HASDEMİR

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Adnan KÜÇÜKALİ

2024, 136 Pages

Jury: Assoc. Prof. Dr. Adnan KÜÇÜKALİ
Assoc. Prof. Dr. Hasan YÜKSEL
Assist. Prof. Ceyhun SERÇEMELİ

The aim of our research, in the case of recipients of social assistance benefits who have their place of residence in Muş, the willingness of the poverty receiving regular social assistance to participate in the labour force, the sectors they prefer to work in, to examine the difficulties they face in the job search process and the importance of social assistance in their lives. In this context, the role of social assistance in meeting their needs, the effectiveness of İŞKUR's social assistance employment linkage practices for social assistance recipients, reactions of the social environment to the poverty receiving social assistance and whether social aids affect the voting preferences of poverty voters has been investigated.

Within the scope of the research, face-to-face interviews were conducted with 15 social assistance beneficiaries residing in Muş. The data obtained were analysed using MAXQDA Analytics Pro (24.3.0) computer programme. The themes, categories and subcategories formed as a result of the analysis were explained and evaluated. As a result of the research, it was found that the poverty who receive regular social assistance; the social aids they receive are insufficient to meet their needs, the sector they want to work in is primarily the public sector, they work without any social security and under difficult conditions, in the face of social benefits, participants can use their voting rights as a tool for change, it has been observed that the activities within the scope of social assistance-employment linkage are insufficient and unregistered work prevents the fair distribution of social assistance.

Keywords: Poverty, Social Exclusion, Social Assistance, Clientelism, Unregistered Employment.

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Türkiye Aile Destek Programı Kapsamında Ödenen Tutarlar. 50
Tablo 2.2. Çocuk Bileşeni Kapsamında Yapılan Ödeme Tutarları. 50
Tablo 2.3. Doğum Yardımı Kapsamında Yapılan Ödeme Tutarları. 50
Tablo 2.4. Afet Acil Durum Yardımlarına İlişkin Şartlar ve Ödeme Tutarları. 53
Tablo 2.5. Barınma Yardımları Kapsamında Gerçekleştirilen Yardım Tutarları 56
Tablo 2.6. Elektrik Tüketim Desteği Kapsamında Gerçekleştirilen Yardım Tutarları. . 58
Tablo 2.7. Sosyal Uyum Yardımı Kapsamında Yapılan Ödemeler. 59
Tablo 2.8. Engelli Aylığı Kapsamında Yapılan Ödemeler. 60
Tablo 2.9. Şartlı Sağlık Yardımları (Sağlık ve Gebelik) Kapsamındaki Ödemeler. 61
Tablo 2.10. Silikozis Hastalarına Yapılan Ödemeleri Göstermektedir. 63
Tablo 2.11. Şartlı Eğitim Yardımı Kapsamında Yapılan Ödemeler. 64
Tablo 2.12. Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı Kapsamındaki Ödemeler. 65
Tablo 2.13. Eğitim Yardımı ve Burs Hizmetleri Kapsamında Yapılan Ödemeler. 69
Tablo 2.14. Yurtiçi Kuru Gıda Yardımı Hizmeti Kapsamındaki Yardımlar. 70
Tablo 3.1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgileri Gösterir Tablo. 76
Tablo 4.1. Tema 1 ve Dağılımlarına İlişkin Tablo. 86
Tablo 4.2. TRB2 Bölgesi Kayıt Dışı İstihdam Verileri 90
Tablo 4.3. Tema 2 ve Dağılımlarına İlişkin Tablo. 98
Tablo 4.4. Tema 3 ve Dağılımlarına İlişkin Tablo. 105
Tablo 4.5. Tema 4 ve Dağılımlarına İlişkin Tablo. 108

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Sosyal Politika ve Uygulama Araçları.....11
Şekil 3.1. Mülakat Süreci ve Veri Analistinin Mülakat Sürecindeki Konumu.....80
Şekil 3.2. Miles ve Huberman Veri Analiz Modeli. 81
Şekil 4.1. Kelime Bulutu.....84

KISALTMALAR DİZİNİ

ADEM : Aile Destek Merkezi

ADNKS : Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

ÇEEİK : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

EUROSTAT : European Community Statistical Office

f. : Frekans

GSS : Genel Sağlık Sigortası

IFSW : International Federation of Social Workers

ILO : International Labour Organization

İŞKUR : Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü

K : Katılımcı

M.Ö. : Milattan Önce

SGK : Sosyal Güvenlik Kurumu

SSPE : Subakut Sklerozan Panensefalit

SODAM : Sosyal Dayanışma Merkezi

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TL : Türk Lirası

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

Vd. : Ve Diğerleri

YŞEY : Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim süresince ve huzurdaki çalışmanın hazırlık aşamasından sona erdiği güne kadar hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, yaşadığımız her sorunda problemin çözümü için bizzat ilgilenen çok değerli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Sayın Adnan KÜÇÜKALİ beye teşekkürlerimi sunarım. Çalışmama verdiği destekler için Öğr. Gör. Dr. Kenan ÖZMEN'e teşekkür ederim. Tez savunmamda yer alan değerli hocalarım Doç. Dr. Murat BAŞ'a ve Dr. Öğr. Üyesi Ceyhun SERÇEMELİ'ye teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam süresince desteklerini esirgemeyen Muş Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı çalışanlarına, bir parçası olmaktan mutluluk duyduğum Muş Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü çalışanlarına ve araştırmama katılım sağlayan sosyal yardım yararlanıcısı bireylere teşekkür ederim.

Ayrıca fedakarlıklarıyla eğitim ve iş hayatımın her aşamasında bana destek olan değerli eşim Doç. Dr. Hülya KAYA HASDEMİR'e ve oğlum İlber HASDEMİR'e çok teşekkür ederim.

Erzurum 2024 **Bahadır HASDEMİR**

GİRİŞ

İnsan ve devlet birbirinden ayrılmaz iki parça haline evirildikten sonra, toplumu oluşturan bireyler, adeta devleti bir anne bir baba gibi görmüştür. Literatürde bu ilişkinin doğuşuna dair birçok tartışma olmakla beraber, günümüzde tartışılmaz bir gerçeklik olarak şu varsayımı ileri sürebiliriz; "insan ve devlet öyle iki canlıdır ki, sürekli birbirlerini yaşatmak zorunda oldukları bir çıkar ortaklığı içerisindedirler.". Bu çıkar ortaklığını düşündüğümüzde, aklımıza Şeyh Edebali'ye isnat edilen bir sözde ki gibi; "İnsanı yaşat ki, devlet yaşasın!" şiarı gelmektedir. Bu sözü günümüz sosyal devlet anlayışıyla değerlendirdiğimizde; "Devlet öyle bir varlıktır ki, yaşamak için insanı yaşatmak mecburiyetindedir. Bu nedenle toplumu oluşturan bireylerin aidiyet duygusunu geliştirmek ve daha güçlü bir hale kavuşmak için sosyal politikalar geliştirmek suretiyle onları kollar ve gözetir." düşüncesini dillendirebiliriz. İktidar olma erkini yitirmek istemeyen ve iktidara talip olanlar ise neredeyse devlet var olduğundan beri, halkını korumak ve yaşatmak için bir takım yöntem ve sistemler geliştirmiştir. Bu kapsamda dönem dönem ayni ve nakdi yardımlarda bulunmuş, bunun yanı sıra bireyleri çalışma hayatında ya da sonrasında karşılaşabileceği riskleri önden satın alabilmeleri için gönüllü ya da zorunlu birtakım sistemlerin içerisine dahil etmiştir.

İlk insanlardan itibaren temel gıda ihtiyaçlarını karşılamak, tehlikelere karşı korunmak ve güvenli bir alanda barınmak vazgeçilemez istekler olagelmiştir. Çünkü insan doğaya karşı ve kendisinden daha güçlü her oluşuma karşı oldukça savunmasız bir varlık olmuştur. Bu dezavantajlarını olabildiğince ortadan kaldırabilmek için ise üretken olmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle karşılıklı çıkarlar doğrultusunda bir araya gelmiş ve küçük toplulukları oluşturmuştur. Daha sonrasında bu küçük topluluklar daha güçlü olabilmek adına birleşmiş ve devlet olgusuna kavuşmuşlardır. Bu esnada kişiler ise birçok ihtiyacını da devlet olgusunun tekeline bırakmıştır. Devletler güçlü toplumları oluşturmuş, birçok ihtiyacı karşılanan ve huzur içerisinde olan insan ise üretkenliğini daha özgür kullanmaya başlamıştır. Böylelikle tarım, ticaret, sanayi, tedavül kabiliyeti olan bir değişim aracı gibi birçok sektörü ve kavramı geliştirmiştir.

Gelinen süreçte bu keşifler beraberinde sınıfsal ayrımları da doğurmuştur. Örneğin yönetici-yönetilen, burjuva-köylü, zengin-yoksul, işçi-işveren gibi sınıflar doğmuş ve bu

kutuplar arasında sınıfsal çatışmalar oluşmaya başlamıştır. Sınıfsal çatışmalarda ise denge, çoğu zaman devlet eliyle sağlanmıştır. Toplumsal huzuru korumak ve iktidar olma gücünü kaybetmek istemeyen devlet ise bu dengeyi çoğunlukla kanun metinleri ile gerçekleştirmeye çalışmıştır. Yasalar genellikle güçsüz olanı güçlü olana karşı korumak mantığı ile yapılmıştır. Çalışmamızın temel konusu olan sosyal politika ise işverenler tarafından emeği sömürülen ve gittikçe yoksullaşan işçileri korumaya ve refah seviyelerini arttırmaya yönelik çabalar neticesinde doğmuştur. Zamanla işçiyi kendisinden daha güçlü olan işverene karşı korumak yeterli olmamış; toplumu oluşturan bireylerin eğitim, sağlık, temiz su ve gıdaya ulaşma ihtiyaçları, ısınma ve barınma ihtiyaçlarını gidermek, yoksulluğun her çeşidinden ve işsizlikten korumak gibi insanı geliştirmeye ve refahını arttırmaya yönelik birçok sosyal politikayı üretme eğiliminde olmuştur. Bu minvalde sosyal politikanın, sosyal güvenliğin, sosyal hizmetin, refah devletinin doğuşu, gelişimi ile yaşamış olduğu iniş ve çıkışlar bilim insanlarınca inceleme ve araştırma konusu olmuştur.

Nihayetinde devlet, vatandaşını korumak suretiyle toplumun huzurunu korumayı ve kendi varlığını devam ettirmeyi amaç edinmiştir. Bu mücadele de en çok karşısına çıkan unsur ise yoksulluk olgusu olmuştur. Burada önemli bir noktada yoksullukla mücadele de başarının ölçütünün ne olacağı hususudur. Yoksul bireylerin anarşiye meyilli olduğu, suça kolayca sürüklenebildiği ve bunların yanı sıra birçok kültürün hayasız bir yaşam olarak nitelendirdiği hayatı çoğu zaman ister istemez benimsediği yadsınamaz bir gerçeklik olarak insanlık tarihinde yerini almıştır. Yine toplum genelinde bu tip etkiler doğuran yoksulluk olgusu, birey özelinde de beden ve ruh sağlığının bozulması, kayıt dışı ve çok kötü koşullarda çalışmak zorunda kalınması, yoksul ailelerde akademik açıdan başarısız çocukların yetişmesi, düşük ücretlerle çalışmanın kabul edilmesi, oy hakkını sosyal yardımlar ve özellikle kamu sektöründe sağlanacak iş imkanlarında bir mübadele aracı gibi kullanması ve benzeri durumların doğmasına da neden olabilmektedir.

Ülkemizde de yoksulluk olgusunun vermiş olduğu bireysel ve toplumsal zararları en aza indirebilmek adına sosyal politikalar geliştirilmekte ve uygulanmaktadır. Bu kapsamda T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı teşkilatı içerisinde yer alan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü birçok yardım programı ve projesi yürütmektedir. Araştırmamız kapsamında detaylı bir şekilde açıklanan bu faaliyetlerini yürütürken en

önemli aracının ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının olduğu söylenebilir. Bu kapsamda 2024 yılı itibariyle aile, barınma-gıda, engelli-yaşlı, eğitim ve sağlık olmak üzere beş ayrı yardım türü başlığı altında toplam 46 yardım programı; proje destek programları kapsamında da beş farklı proje uygulamaktadır. Geliştirilen program ve projelerin ulaşmak istediği ana hedefin, her geçen gün ülkemizde de artıyor olan "yeni yoksul" tanımına uygun bireylerin sayısının azaltılması, "kenardalık" duygusu içerisinde ki bireylerin topluma yeniden kazandırılması ve toplumsal çürümenin önüne geçilmesinin sağlaması olarak sayılabilir.

Dört bölümden oluşan bu çalışmada sosyal politikaların ve sosyal devletin doğuşunu ve geçirmiş olduğu değişimleri inceleyebilmek adına konumuzu yakından ilgilendiren kavramlar açıklanmış ve devletin toplumu çürüten yoksulluk ile mücadelesinde ki önemi anlatılmıştır. Bu minvalde ülkemiz özelinde yaşanan gelişmeler ve Cumhuriyetin ilanından, günümüz yıllarına kadar sosyal politika ve sosyal devlet anlayışımızda ki değişimler incelenmiştir. Gelişim ve değişim kronolojik sıralamayla incelendikten sonra halihazırda uygulanmakta olan sosyal yardımların Muş ilinde yaşayan sosyal yardım yararlanıcılarının hayatını ne derecede kolaylaştırdığı, yapılan yardımların ihtiyaçları karşılamada ki rolü, sosyal yardım yararlanıcısı olmalarının yaşadıkları toplum nezdindeki yeri, sosyal yardım istihdam bağlantısı kapsamında çalışma hayatına yeniden kazandırılıp kazandırılamadıkları, oy haklarını sosyal yardımlar için bir mübadele aracı olarak kullanıp kullanmadıkları gibi olgular nitel araştırma yöntemi ile araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Literatürde "devlet" kavramına dair birçok tanım ve alt başlıkların oluşturulduğu görülmektedir. Ancak bu bölümde araştırmamızın konusu itibariyle öncelikle yaşayan bir varlık olan ve sürekli değişen devlet kavramını kısaca açıklandıktan sonra; özelde bireyleri genelde ise toplumları çürüterek beka sorunu ortaya çıkarabilecek olan yoksulluk kavramı ve yoksullukla mücadelede önemli bir yeri olan sosyal devlete dair açıklamalarda bulunulacaktır. Ayrıca yine bu bölümde yoksulluk ve sosyal politika olgusunu yakından ilgilendiren kavramların açıklamalarına yer verilecektir.

1.1. DEVLET VE YOKSULLUK

1.1.1. Yaşayan Bir Varlık: Devlet

Yüzyıllardır var olan devlet, tarih boyunca olduğu gibi halen siyasal düşünürler ve sosyal bilimciler tarafından, kökeninin nereden geldiğinin araştırıldığı ve ne olduğunun cevaplandırılmaya çalışıldığı bir olgudur. Bu nedenle tek ve genel geçer bir tanımına ulaşabilmek mümkün değildir (Kapani, 2019: 42). Türkçedeki "devlet" kelimesi, etimolojik olarak incelendiğinde kökeninde "mutluluk" veya "talih" anlamlarının yattığı görülmektedir. Nitekim devletin sınırları içerisinde yaşayan bireylerin mutluluğunu ve huzurunu sağlayan ortam ve organizasyonlar devletin varlığına işaret etmektedir. Batı dillerinde ise "devlet" kelimesi "the state" kelimesi ile ifade edilmekte ve "belirli bir durum" anlamında kullanılmaktadır. Burada belirli bir durumdan anlaşılması gereken husus ise; işleyen bir toplumsal düzenin varlığı ve bu düzenin teminatı olan kamusal sistemdir (Ateş, 2019:73).

Devletin nasıl vücut bulduğuna dair, ikna ediciliği tartışılsa da, en bilinen yaklaşım Hobbes, Locke ve Rousseau'nun savunduğu "toplumsal sözleşme" kuramıdır. Bu kurama göre insanlar doğa durumunda yaşarken, birbirleriyle gerçekleştirdikleri etkileşimlerde sık sık karşı tarafın haklarına zarar vermeye başladılar. Güçlü olanların, kendilerine göre nispeten güçsüz olan tarafı ezdiği ve yok etmeye çalıştığı bu dönemde insanlar bir sözleşme ile can ve mal güvenliklerini sağlamaya çalıştılar ve böylelikle devlet doğmuş oldu. Toplumsal sözleşme kuramının aksini savunanlar ise, devlet ve toplumun ayrışmaz

bir birlikteliklerinin olmakla beraber zamanla devletin özerklik kazanarak adeta toplumun rahminden dünyaya geldiğini ifade etmektedirler (Ateş, 2019: 74-75).

Yine devletin kökeni ve insanlık tarihinde oynamış olduğu rol hakkında Marksist görüş ile burjuva görüşünün tartışmalarına da rastlanılmaktadır. Burjuva görüşüne göre devlet, toplumun bireyleri arasındaki uyuşmazlıkları giderecek tarafsız bir güce olan ihtiyaç doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Yani burjuva görüşüne göre devlet bir arabulucu ve hakemdir. Marksist görüş ise, devletin hakem olma vasfı gerekçesiyle var olduğu düşüncesini reddetmekte ve devletin varlığını, iktisadi gücü elinde bulunduran sınıfın işçi sınıfını ezmek maksadıyla kullanacağı bir araca duyduğu ihtiyaca dayandırmaktadır (Tanili, 1993: 10-11).

Varoluş nedeni farklı temellere dayandırılmış olsa da insanoğlunun kendi elleriyle oluşturduğu ve olağanüstü güçlerle donattığı devletler, zamanla insan topluluklarının vazgeçemediği bir organizasyon haline gelmiştir. Nitekim insan yaradılışından itibaren toplumun en küçük yapısı olan aileden başlayıp, boy, klan ve kabile gibi oluşumları benimser hale gelmiştir. Bu toplulaşma ve gruplaşmanın temelinde, insanın kendi gücünün yetmediği mücadelelerde, toplumsal gücün ve baskı gruplarının önemini fark etmiş olması yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu yadsınamayan güç ile insanlar daha büyük topluluklar oluşturmaya, oluşan bu topluluklar ise devlet olgusuna ulaşmıştır.

Devlet karamı ile ilgili toplumsal söylemlere dair bir inceleme yapıldığında ise, kavramın iki anlamı olduğu görülmektedir. İlk anlamıyla yönetim veya iktidar aygıtı, ikinci anlamıyla ise bu yönetim veya iktidarın tahakkümü altında bulunan bütün toplumsal sistemi ifade etmektedir (Giddens, 2008: 28). Ancak en genel anlamıyla devleti; belli bir ülke üzerinde hakimiyet sahibi olan, sahip olduğu egemenliğe aidiyet hisseden insanların bulunduğu, yaşayan ve gelişen tüzel kişiliğe haiz bir varlık olarak tanımlamak mümkündür (Korkmaz, 2018: 114-115). Tanım incelendiğinde devletin, millet, egemenlik ve ülke unsurlarının bir araya gelmesi ile vücut bulan tüzel kişiliğe sahip siyasal bir kuruluş olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu "anlatımcı" (deskriptif) tanımlamada ki üç unsura, "hukuki ve siyasal düzeni" dördüncü unsur olarak ekleyen düşünürler ve bilim insanları da bulunmaktadır. Bu dört unsurun bir araya gelmesi ile devleti; sahip olduğu üstün iktidar gücüyle, hakimiyet alanı içerisindeki topraklar üzerinde yaşayan vatandaşlarını hukuki ve siyasal bir düzen içerisinde ve sahip olduğu

zorlayıcı yetkilerle yöneten bir siyasal sistem olarak formüle etmek mümkündür (Kapani, 2019: 43).

1.1.2. Toplumu Çürüten Bir Bakteri: Yoksulluk

Adam Smith'in, Avrupa'da ki iktisadi hayata dair değerlendirmelerde de bulunduğu Milletlerin Zenginliği adlı eserinde "yüz kızartıcı bir utanç" olarak nitelendirdiği yoksulluk olgusunu, toplumlara verebileceği zararlara binaen, canlı hücreleri yok eden ve toplumda "et yiyen bakteri" olarak nitelendirilen bir bakteriye benzetebiliriz (Smith, 2016: 985). Tıp teriminde "nekrotizan fasiit" olarak nitelendirilen bu bakteri çeşidi, enfeksiyona sebep olduğu cilt, cilt altı doku ve bağlarda hızla yayılarak tüm bedeni ele geçirecek bir iştaha sahiptir. Nihayetinde bu bakterinin hayati organlara ulaşmasını engelleyici tedavi yöntemlerine zamanında başvurulmaması sonucunda, bireyin yaşamının sona ermesi kaçınılmaz olabilecektir (Akbaş vd., 2015: 84). Bu noktada yoksulluk olgusu da, tıpkı bu bakteri gibi bulaştığı toplumları çürütebilecek ve zamanında müdahale edilememesi halinde suç işlenmesi, anarşizm, fuhuş, dilencilik gibi istenmeyen sonuçlar ortaya çıkararak, toplumun ahlaki çöküntüye uğramasına neden olabilecektir. Bu nedenle birçok toplum yoksulluğa bağlı olarak ortaya çıkan bu fena hallerin cezalandırılmasına yönelik bir takım düzenlemelerde bulunmuştur. Örneğin henüz 16. yüzyıl Fransa'sında, "ahlaksız yoksul" olarak nitelendirilen bu bireyler için kırbaçlama, zorunlu çalıştırma, suyun altında bekletme ve sınır dışı etme gibi bir takım cezalandırma yöntemleri kullanılmıştır (Jütte, 2011: 172). Artık modern hukuk sistemlerinde, insanlık onuruna aykırı bu tip yaptırımlar olmasa bile yoksulluk durumu ve yoksullar halen benimsenen ve hoşgörü ile karşılanan bir olgu olmamış ve devletlerin birçok yolla mücadele ettiği bir alan olmaya devam etmiştir. Örneğin yine Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde savaş ve felaketler serserilik, dilencilik, fakirlik, düzensiz göç, fuhuş ve fakirliği olağan bir sorun haline getirmiştir. Bu nedenle İstanbul'da "Muavenet-i İctimaiye Beynelminel Cemiyeti" adı altında kurulan bir yapı ile dilencilik ve fuhuş ile mücadele edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda 8 ila 20 yaş arasındaki "yoldan çıkmış kızlar" olarak nitelendiren kişiler fuhuştan kurtarılarak açılan okullarda ahlaki ve dini eğitimler verilerek topluma tekrar kazandırılmaya çalışılmıştır (Kıranlar, 2013: 197).

Toplumu bu şekillerde çürüten yoksulluk olgusunu, insanoğlunun bazen kendisinin verdiği kararlar neticesinde, bazen de doğal olaylar nedeniyle veyahut da yıkıcı etkiler

ortaya çıkaran savaş gibi durumlar sonrasında; bireylerin, geçinememe hatta karınlarını bile doyurmada zorluk çekme hali yaşamaları şeklinde ifade edebilir. Bu anlamda yoksulluk hali, insanlık tarihinin hemen hemen her döneminde yaşanmıştır. Fakat günümüzde tartışılan anlamıyla yoksulluk kavramı, 16. yüzyılda Avrupa'da doğan ve gelişen kapitalizm neticesinde ortaya çıkmıştır (Buğra, 2008: 24-25). 20. yüzyılın başında İngiliz Benjamin Seebohm Rowentree tarafından yapılan yoksulluk tanımına göre; elde edilen toplam kazancın, biyolojik varlığın devam etmesi için gerekli olan asgari düzeydeki beslenme, giyinme, barınma gibi fiziki ihtiyaçları karşılama noktasında yetersiz kalmasıdır (Es ve Güloğlu, 2004: 82). İlgi çekici bir başka yaklaşım ise Zygmunt Bauman'ın yoksulluk ve yoksul tanımıdır. Bauman'a göre yoksulluk ve yoksul, bireylerin içinde bulundukları zaman ve mekanın oluşturmuş olduğu, doğru ve uygun olarak gördüğü standartlara uygun şekilde beslenmemesi ve giyinmemesidir; hatta öyle ki onlar, bu tür standartları yakalayabilme gücü olarak tanımlanabilecek normlara dahi ulaşamayan insanlardır (Bauman, 1999: 125-126).

Birleşmiş Milletler, yoksulluğu yalnızca gelir düzeyi ile açıklayan tanımlamaları sınırlı bulmuş ve "insani yoksulluk" kavramını ortaya atmıştır. Birleşmiş Milletlere göre, bireyin yalnızca ölmeyecek kadar beslenebilmesi ve barınabilmesi yoksul olmadığının emaresi sayılmamalıdır. Öyle ki bireyin yeterli seviyede sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalanamıyor olması, temiz gıda ve su kaynaklarına ulaşamıyor olması, normal uzunlukta bir ömür süresi yaşayamıyor olması, bilgiye erişiminin kolay olmaması da onun yoksulluk içinde olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Birleşmiş Milletler yoksulluğu; insanın, insan olması nedeniyle sahip olduğu hakların ihlali olarak nitelendirmektedir (Uyan Semerci, 2009: 3).

Yoksulluk kavramına temelde mutlak yoksulluk ve göreli yoksulluk şeklinde yapılan ayrıma dayanır. Mutlak yoksulluk kavramının tanımı, Rowentree'nin yoksulluğa dair tanımıyla özdeştir diyebiliriz. Eğer bir birey hayatını idame ettirecek düzeydeki, beslenme ve barınma ihtiyaçlarını karşılayacak kadar gelire sahip değilse mutlak yoksul olarak değerlendirilmektedir. Göreli yoksulluk ise, mutlak yoksulluk sınıfında yer almayan, fakat üyesi olduğu toplumun sahip olduğu genel refah düzeyinin altında yaşamını sürdürmek durumunda kalan kesimi ifade etmektedir (Çakan, 2019: 13).

Ancak gelinen süreç içerisinde yaşanan değişimler beraberinde farklı yoksulluk kavramlarını da ortaya çıkarmıştır. Bunlardan biri Amartya Sen'in "kapasite yoksulluğu" tanımlaması iken bir diğeri ise küreselleşmenin etkisi ile ortaya çıkan "yeni yoksulluk" tanımıdır. Amartya Sen'e göre yoksulluk tüketim malzemeleri ile tanımlanmak yerine kapasiteler aracılığı ile tanımlanmalıdır. Çünkü Sen'e göre bir şeye sahip olmak ya da olmamak yoksulluğu tanımlama karşısında yetersiz kalmaktadır. Nitekim Sen'in kapasite yaklaşımına göre bir metanın sahipliğinden öte metayı elinde bulunduranın o şeyden en yüksek faydayı elde edebilmesi asıl önemli olandır. Sen, bu yaklaşımını ise bisiklet örneği ile izah etmektedir. Örneğin aynı özellikleri taşıyan bir bisiklete sahip, ancak farklı fiziksel ya da bilişsel özellikler taşıyan iki farklı bireyin söz konusu metanın fonksiyonel özelliklerinden faydalanma düzeylerinin eşyaya sahip olmaktan daha da önemli olduğunu ifade etmektedir. En nihayetinde bireylerden birinin sağlıklı diğerinin ise engelli olması ihtimalini düşündüğümüzde, aynı bisikletten eşit düzeyde fayda elde etmelerini beklemek mümkün değildir. Nitekim sağlıklı bir birey için ulaşım ya da spor aracı olarak kullanılabilirken, engelli biri için aynı faydayı sağlayamayacaktır Bu nedenle metaya sahip olmak yoksulluğu engelleyemez, sahip olunan metanın kullanılamaması asıl yoksulluk halidir varsayımına ulaşabiliriz (Sen, 1983: 160).

Yeni yoksulluk kavramı ise küreselleşmenin önlenemez hızı karşısında oraya atılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmenin hızlanması neticesinde yoksulluk kavramının günün şartlarına uygun olacak şekilde yeniden tanımlanmasına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren yoksulluğa dair kavramsal tartışmalar, geleneksel tanımlamaların yoksulluğu açıklamada yetersiz kaldığı noktasında birleşmeye başlamıştır. Böylelikle günün koşullarına uygun şekilde ortaya atılan yeni yoksulluk kavramı, önemli ölçüde gelişmiş ülke vatandaşları arasında görülen ve yalnızca maddi dışlanma şeklinde kendini göstermeyen, maddi dışlanmanın yanı sıra manevi boyutta da soyutlanan bireylerin yaşadığı durumu ifade etmek üzere ortaya atılmıştır. Yani artık küreselleşen dünyada oluşan yeni yoksulluk olgusu, sosyal dışlanmayı da beraberinde getiren bir boyuta ulaşmış, daha derin bir süreci ifade eder hale gelmiştir (Savcı Köroğlu, 2022: 101). Nihayetinde yoksulluk ve sosyal dışlanma modern toplumlar için endişe veren olgulardır. Ortaya çıkan endişe ise yoksulluk ve sosyal dışlanma düzeylerinin azaltılması için yeni çözümler üretme gerekliliğini doğurmuştur (Piwowar ve Dzikuc, 2020: 46).

Bu nedenle yeni yoksulluk kavramını açıklamaya çalışırken, ilk defa Fransız siyasetçi Rene Lenoir tarafından ifade edilen "sosyal dışlanma" kavramını da açıklamak isabetli olabilecektir. Söz konusu sosyal dışlanma kavramı, 1970'lerde ilk kez kullanılmaya başlandığında toplumun marjinal gruplar olarak nitelendirdiği; uyuşturucu bağımlıları, evsizler, suçlular, intihara meyilli kişiler, engelliler gibi sosyal grupların, içerisinde bulundukları ekonomik tecridi açıklamak için kullanılan bir terimi ifade etmiştir (Daly, 2006: 3-5). Ancak daha sonrasında konu ile ilgili yapılan çalışmalar söz konusu kavramın daha geniş kapsamlı bir durumu ifade ettiği sonucuna varmıştır. Öyle ki sosyal dışlanma, artık bireyin içerisinde bulunduğu yoksulluk durumu nedeniyle yaşamakta olduğu ekonomik dışlanmayı değil; ekonomik dışlanmanın yanı sıra politik ve kültürel alanlarda da yaşadığı dışlanmayı ifade eden bir tanıma kavuşmuştur (De Haan, 1998: 12). O halde bireyler için ekonomik, politik ve kültürel anlamda da dışlanmayı oluşturan yeni yoksulluk kavramını; yeteri kadar gelir elde edemeyen bireylerin, tüketim toplumunun belirlemiş olduğu "standartların" altında kalacak şekilde tüketim yapmak zorunda kalmaları hali şeklinde ifade edebiliriz. Yeni yoksulları, klasik anlamdaki yoksul kavramından ayıran özellikte kendisini burada göstermektedir. Klasik anlamdaki yoksullukta fizyolojik ihtiyacın bile karşılanamıyor olması dikkat çekerken, yeni yoksulluk kavramında ise daha fazla tüketememekten kaynaklı bir yoksunluk hali ve yaşanan kenardaki insan olma duygusu dikkat çekmektedir (Aksan, 2009: 37-38).

1.1.3. Yoksullukla Mücadelede Bir Kalkan: Sosyal Devlet

II. Dünya Savaşı'nın ardından çok daha fazla önem kazanan sosyal devlet anlayışının doğuşu ise Batı toplumlarında meydana gelen demokratik ilerlemeler ve sosyo-ekonomik hayattaki gelişmeler neticesindedir. Sosyal devlet hakkında kanuni düzenlemenin ilk örneği, İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth tarafından 1601 yılında kabul ve ilan edilen "Yoksulluk Kanunu" ile olmuştur (Türkoğlu, 2013: 279). Fakat kamusal refah düzenlemeleri ve devletin sosyal sorumluluklarına dair önerilerin Batı'da gelişmesi, sanayileşmenin hız kazanması ile olmuştur. Sanayileşme ile birlikte emek hareketinin yükselişini durdurabilmek, bu hareketin radikal eğilimlerini sindirebilmek ve ekonomik hayatın ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sağ cenah yönetimler harekete geçmiş ve birtakım düzenlemeler yapmışlardır. Bu konudaki düzenlemeleri uluslararası bağlamda göz önünde bulunduran ilk ülke ise Demir Şansölye Otto von Bismarck yönetimindeki Almanya'dır (Wahl, 2015: 46).

1883 yılında Bismarck idaresindeki Alman Hükümeti'nin başlatmış olduğu sosyal sigorta uygulaması ile hukuki ve siyasi düzenin hamisi devlet, ilk defa serbest piyasa ekonomisini, sosyal olarak şekillendirilmiştir (Kalkan, 2020: 167). Wahl, piyasa ekonomisinin devlet eli marifetiyle ilk defa şekillendirmesini iki temel nedene dayandırmıştır. Bunlardan birincisi; yeni kapitalist düzenin oluşturmuş olduğu, işçi sınıfını insan olarak görmek yerine adeta ekonomik bir değeri barındıran meta olarak gören acımasız üretim sistemiydi. Oluşturulan bu yeni çalışma ortamı işgörenin sağlığını ve refahını olumsuz bir şekilde etkiliyordu. Yaşanan olumsuzluklar neticesinde toplum sağlığı da bozuluyor bu da emek gücü arzını azaltıyor, azalan emek arzı yeni açılan fabrika ve madenlerin aradıkları işgücünü bulabilmesini olumsuz etkiliyor, adeta bir domino etkisi ortaya çıkarıyordu. Oluşan bu domino etkisi karşısında ise devletin bir dizi önlemler alması ve alınan önlemler ile gelecekteki ihtiyaç duyulacak yeterli miktardaki emek gücünü sağlayıp, koruması gerekiyordu.

İkinci temel neden ise, "bıçak kemiğe dayandı" deyiminin dönemin işçi sınıfı tarafından yaşanmış olmasaydı. Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan kötü çalışma koşulları, sosyalist düşüncelerin gelişmesiyle radikal örgütlenmeleri ortaya çıkarmış ve böylelikle bir muhalefet ve isyan korkusunu, hükümetler nezdinde doğurmuştur. Haksız olmayan bu korku karşısında bir önlem alınması elzem hale gelmiştir. Bu hal, halkı koruyucu ve toplumun refahını arttıracak önlemler alarak, radikalleşme eğilimindeki işçi hareketlerini bastırmak üzere uygulamaya konulmasını sağlamıştır (Wahl, 2015: 46-47).

Böylelikle Batı demokrasilerinde ortaya çıkmış olan sosyal devlet kavramı, devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini meşru ve gerekli gören, yirminci yüzyılın öncesindeki jandarma devlet anlayışından ayrılan bir anlayışı ifade eder olmuştur. Bu süreçsel gelişim sonucunda sosyal devleti, kısaca, sosyal adalet ve sosyal güvenliği sağlamak ve herkes için insan haysiyetine yaraşır asgari bir hayat düzeyini gerçekleştirmekle yükümlü devlet olarak tanımlayabilmek mümkündür (Özbudun, 2019: 138-141). Tanımından da anlaşılacağı üzere sosyal devlet, yoksullukla mücadelede ve bireylerin refah seviyelerini arttırmada sürekli aktif olmakla yükümlü olan devlet anlayışını ifade etmektedir.

1.2. SOSYAL POLİTİKA VE UYGULAMA ARAÇLARI

Sosyal politika kavramı ve uygulama araçları arasındaki ilişkiyi anlayabilmek ve kavramlar arasındaki karmaşayı en aza indirebilmek adına öncelikle aşağıdaki Şekil 1'i incelemek yerinde olacaktır.

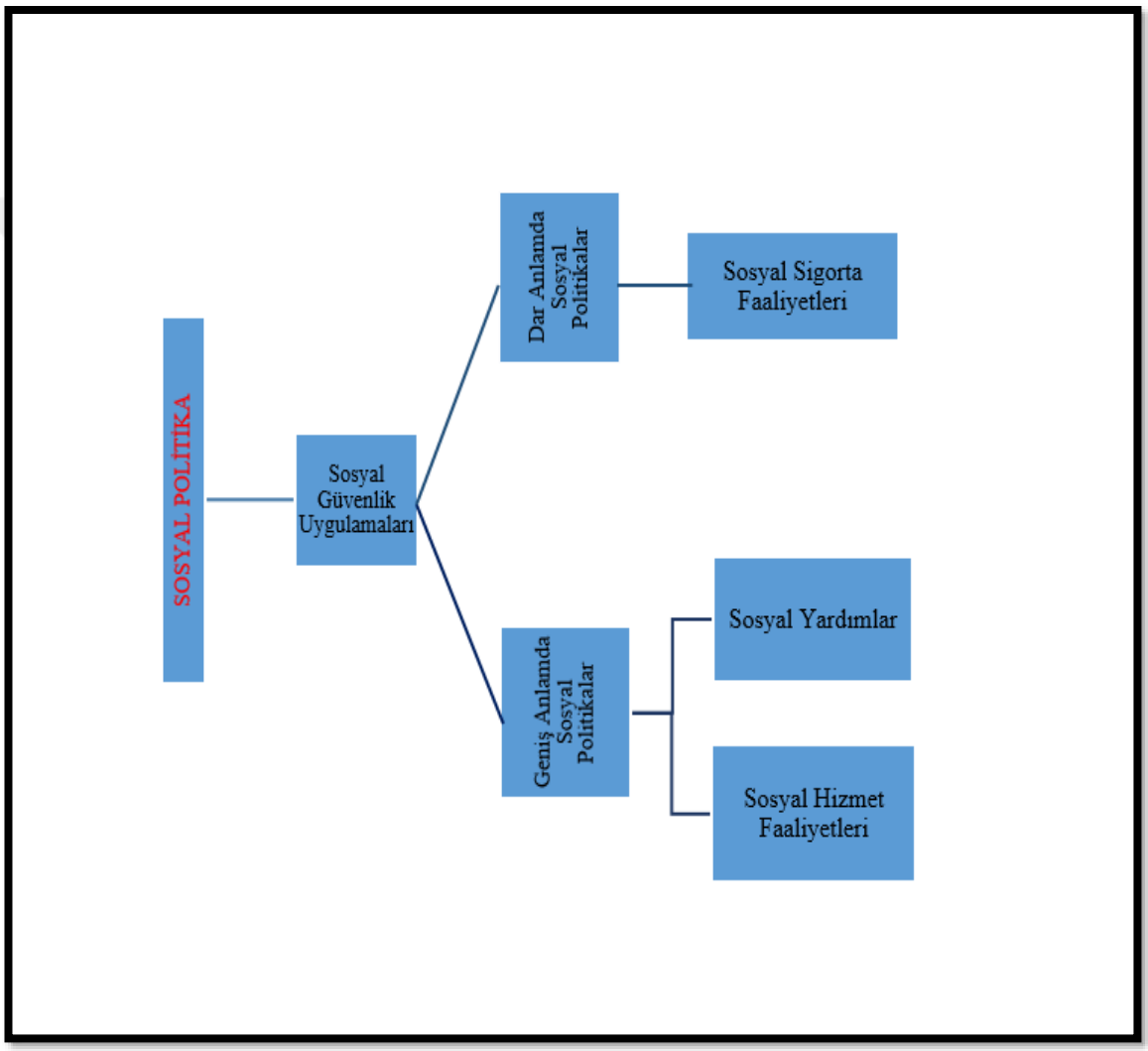

Şekil 1.1. Sosyal Politika ve Uygulama Araçları.

Şekil 1'den de görüldüğü üzere, sosyal politika çatı kavramı altında yer alan, sosyal güvenlik uygulamaları, dar anlamdaki sosyal politikalar ile geniş anlamdaki sosyal politikaların bütününü ifade etmektedir. Dar anlamdaki sosyal politikalar ise çalışma

hayatına yönelik sosyal sigorta faaliyetlerini içerirken, geniş anlamda sosyal politikalar ise sosyal yardımlar ile uygulama hizmetleri olarak nitelendirilen sosyal hizmet faaliyetlerini içermektedir (Taşçı, 2022).

1.2.1. Sosyal Politika Kavramı

Alman Akademisyen Wilhelm Heinrich Riehl'in 19. Yüzyıl ortalarında literatüre kazandırdığı bir terim olan ve bir bilim dalı olarak kabul edilmesine Otto Von Zwiedineck Südenhorst'un öncülük ettiği sosyal politikayı, dar ve geniş anlamda olmak üzere ikili bir tanımlamayla açıklayabiliriz. Dar anlamda sosyal politika, işçi sınıfının temel sorunlarını gidermeye yönelik politikalardır. Sosyal politikaların geniş bir anlama kavuşması ise özellikle II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı maddi ve manevi büyük yıkımlar neticesindedir. Yaşanan felaket sonrası Batı ülkelerinde emek taraftarı hükümetlerin işbaşına gelmesi ile savaş yaralarının iyileştirilmesine yönelik politikalar kadar, toplumsal uzlaşının sağlanmasına yönelik politikalarda önem kazanmış ve geliştirilmeye başlanmıştır (Koray, 2005: 35). Bu minvalde geniş anlamda sosyal politika ise, sanayileşmenin ve dönemin liberal kapitalist iktisat politikasının oluşturmuş olduğu problemleri çözümlemeye yönelik politikalar bütünü olarak tanımlanabilir (Küçükali-Özmen, 2020: 16).

Gelişen ve sürekli değişen süreç içerisinde toplumun farklı kesimlerinin farklı ihtiyaç ve sorunlarının olduğu görülmüştür. Bu değişim ve gelişime dair süreç ilkçağlardan başlayıp, yüzyıllar boyunca süregelmiştir. Öyle ki bugün ki anlamda sosyal politika biliminin oluşabilmesi için; güçlünün güçsüzü köleliğe indirgemesi, sınıf çatışmalarının yaşanması, kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal düzenlerde köklü dönüşümlerin olması gibi olgular neticesinde yeni bir hukuk anlayışı, yeni bir özgürlük anlayışı ve yeni politikaların doğması gerekmiştir (Talas, 1992: 13). Bu nedenle sosyal politikalar, toplumun en zayıf üyelerini koruyucu önlemler almanın yanı sıra toplumun tamamının da sosyal ihtiyaçlarını karşılamak gibi bir misyona kavuşmuştur (Öcal-Herand, 2020: 151). Örneğin, yoksulluğun önlenmesi, işsizliği önleyici politikaların oluşturulması, eğitim, sağlık ve barınma gibi haklarda herkes için asgari bir düzeyin sağlanması, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin giderilerek adil bir gelir dağılımın sağlanması gibi (Koray, 2008: 35).

Ülkemizde ise sosyal politika kavramının ilk kullanımına; 1917 tarihli, Ziya Gökalp idaresindeki İktisadiyat Mecmuası adlı dergide rastlamaktayız. Ancak sosyal politika kavramının akademik anlamda irdelenerek bir ekol oluşmasının sağlanması 1930'lu yıllarda gerçekleşmiştir. Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün gerçekleştirmiş olduğu reformlar neticesinde ülkemizde yaşama ve çalışma imkanına sahip olan Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler bu ekolün kurucusu olmuştur (Arslan, 2019: 254-255). Kessler'e göre sosyal politikanın tanımı, *"toplum içinde yer alan sosyal sınıfların hareketleri, farklılıkları ve birbirleri ile olan mücadeleleri karşısında devleti ve hukuk düzenini korumaya ve sürdürmeye yönelik uygulamalar bütünü"* şeklindedir (Yenihan, 2017: 179).

1.2.2. Sosyal Güvenlik Kavramı

Modern anlamda sosyal güvenlik sistemleri; ekonomik, siyasi ve farklı sınıflara ait gruplar arasındaki etkileşimlerin bir ürünüdür ve oluşan bu sistemler endüstriyel faaliyetleri gelişmiş olan ülkelerde uzun yıllar içerisinde ortaya çıkmıştır (Demir, 2015: 183). Modern anlamda sosyal güvenlik kavramını açıklamadan önce kavramın tarihsel gelişimine baktığımızda; endüstri öncesi toplumlarda aile, karşılıklı yardım sandıkları ve dini nitelikli hayır kurumlarının yoksul ve hasta insanlara destek olma işlevini üstlendiği görülmektedir. Bilinen en eski sosyal güvenlik sistemi örneğinin, Eski Mısırda yaşadığı rivayet edilen Peygamber Hz. Yusuf tarafından, organize edildiği söylenmektedir. Nitekim Hz. Yusuf, bolluk yıllarında stoklamış olduğu gıdaları, kıtlık döneminde tekrar halka dağıtarak sosyal dengeyi korumayı amaçlamıştır. Yine M.Ö. 2000 yıllarına dayanan tarihsel metinlerde Türk, Roma, Yunan ve Mısır toplumlarında yoksul ve muhtaçlara yardım eden kurumların varlığından bahsedilmektedir (Yıldırım, 2007: 59). Örneğin, M.Ö. 2200-1800 yılları arasına tarihlenen Mısır medeniyetine ait belgelerde, devlet idaresini elinde bulunduran ruhani sınıf, zengin dindarları dul ve yetimlerin ihtiyaçlarını karşılamaları yönünde telkin etmiş ve yoksullara yapılan sosyal yardımların ilk örneklerini sergilemişlerdir. Yine M.Ö. 500-449 yılları arasında yaşanan Yunan-Pers savaşları neticesinde, Yunanlılar tarafından düzensiz göçleri engelleyici planlamalar, iskan politikaları, kamu harcamaları yoluyla işsizlikle mücadele, savaş malulleri ile savaşta vefat edenlerin geride kalan yakınlarına ekonomik destek sağlanması gibi uygulamalar gerçekleştirmiş olduğu tarihi metinlerde görülmektedir (Dilik, 1988:42-43).

Ancak öğretide modern anlamda sosyal güvenlik sisteminin başlangıcı, çalışmamızın sosyal devlet kavramına dair açıklamalarda bulunduğumuz kısmında da belirttiğimiz üzere, Bismarck idaresindeki Almanya'da, 1880-1890 yılları arasındaki dönemde gerçekleştirilen emek kesimini korumaya yönelik politikalar olarak kabul edilmektedir (Akyıldız, 1999: 198). Sosyal güvelik sistemi içerisinde yer alan sosyal sigortaların hukuksal olarak güvence altına alınması da yine ilk kez bu dönemde gerçekleşmiştir. Demir Şansölye Bismarck Almanya'sında, işçi ücretlerinden kesilen primler ile finansmanının sağlandığı, iş kazası ve meslek hastalığı, ölüm, analık gibi çalışma hayatını etkileyecek süreçler karşısında çalışan sınıfı ve yakınlarını korumaya yönelik sosyal sigorta sistemi böylelikle devreye alınmış ve sistemin işleyişini teminen bir kamu kurumu da bu dönemde kurulmuştur. Tabi burada salt işgörenlerin korunması gayesiyle hareket edilmediği de söylenebilir. Nitekim olağan seyrin üstünde bir sanayileşme süreci yaşayan Almanya'da, hızlı bir şekilde oluşan ve ezilen işçi sınıfında, sosyalist düşüncelerin yaygınlaşması ile radikalleşmenin artması neticesinde ortaya çıkan çatışmaları bastırmak, sosyal güvenlik sistemine dair adımların atılmasında önemli bir hareket noktası olmuştur (Koray, 2008: 327-329). Gerekçesi ne olursa olsun nihayetinde, 17.11.1881 tarihinde, sosyal sigortanın "Magna Carta'sı" olarak nitelendirilen ve Bismarck tarafından hazırlanan belgenin, İmparator I. Wilhelm'in onayıyla halka ilan edilmesi sonucu artık çalışma hayatına devlet müdahalede bulunmuş ve modern anlamda sosyal güvenlik sistemi doğmuştur (Dilik, 1988: 78).

Modern anlamda sosyal güvenlik sisteminin işleyişinde önemli bir dönüm noktası da hiç şüphesiz "Büyük Buhran" olarak adlandırılan ekonomik krizdir. Bu krizin çözüm aradığı yöntem ise John Maynard Keynes'in fikirleri olmuştur. Keynes, 20. yüzyılda endüstri hayatını esir alan yoksulluk ile mücadelenin ancak ve ancak devlet eliyle piyasaya müdahale edilmesi şeklinde olacağını savunuyordu. İngiliz ve Keynesçi bir iktisatçı olan William Beveridge, İngiliz yönetiminin talebi üzerine kurmuş olduğu ekip ile bir rapor hazırladı. Hazırlamış olduğu rapor sonucu "sosyal devrim" olarak nitelendirdiği ve devletin müdahalesinin olmazsa olmaz olduğu bir sitem, bir model oluşturmuştur. Böylelikle Keynesyen düşünce sosyal güvenlik sistemine de yansımıştır. Sonuç olarak sosyal güvenliğin bireysel çabalarla değil, devletler tarafından yürütülecek bir görev olduğu düşüncesi doğmuştur (Akyıldız, 1999: 198).

Sosyal güvenlik kavramına dair literatür taraması yapıldığında tanımına dair birçok açıklamanın olduğu görülmüştür. Talas'a göre sosyal güvenlik, insanın çok eski bir gereksinimi olan yarına güvenle bakabilmenin teminatıdır (Talas, 1992: 180). İnsanoğlu, hayatın olağan akışı gereği kendi iradesinin dışında tehlikeye uğrayabilmesi ihtimaller dahilinde olan bir varlıktır. Bu nedenle, Yazgan'a göre sosyal güvenlik, insanı yaşayabileceği muhtemel tehlikenin zararlarından kurtarmanın garantisidir (Yazgan, 1987: 20). William Beveridge başkanlığında hazırlanan "Beveridge Raporuna" göre ise sosyal güvenlik; yoksulluk, cehalet, sefalet, hastalık ve işsizlik isimlerindeki beş canavar ile insan arasında geçen ve adeta savaş olarak nitelendirilebilecek mücadelede, iktidarların insanı destekleyeceği bir unsur, bir haktır (Turan, 2003:184). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde yer alan düzenlemelerden yola çıkan Ayhan!a göre sosyal güvenlik, mesleki faaliyetten, fizyolojik özelliklerden veyahut da sosyo-ekonomik hayattan dolayı doğabilecek riskler nedeniyle, sürekli ya da geçici olarak gelir kaybına uğrayan kimselerin geçinmelerini ve yaşamlarını idame ettirebilmelerini sağlayan bir sistemdir (Ayhan, 2012: 43).

1.2.3. Sosyal Sigortalar Kavramı

Sosyal sigortaların doğuşu ve geçirdiği değişimler hemen hemen sosyal güvenlik sistemi ile benzer doğrultuda ilerlemiştir. Meydana gelen toplumsal, ekonomik ve siyasi değişimler, sosyal güvenlik kavramının tarihsel gelişimine etki ettiği kadar sosyal sigorta müessesine de etki etmiştir. Tarihsel olgular incelendiğinde Eski Roma'da günümüz sosyal sigortalar sisteminin işleyişine benzer bir uygulamaya rastlamaktayız. Dünya tarihinde yaşanan her savaş beraberinde taraftarlarına birçok açıdan zarar vermiştir. Bunlardan biri de ekonomik anlamda meydana gelen zararlardır. Roma ve Kartaca arasında M.Ö. 246-126 tarihleri arasında yaşanan üç Pun savaşı neticesinde Roma halkının içine düşmüş olduğu yoksulluk da bunlardan biri olmuştur. Yaşanan yoksulluk devleti harekete geçirmiştir. Başlangıçta ayni yardım şeklinde gerçekleşen yardımlar, daha sonra prim ödeyerek işçilerin katıldığı sandıklar şeklinde örgütlenen bir sisteme kavuşmuştur. Bu örgütler, hastalık sandığı birlikleri ve ölüm sandığı birlikleri adı ile anılmışlardır. Sandıklar işleyiş şekli olarak prim ödemesi sistemine dayanıyor ve bu yükümlülüğünü yerine getirmeyen üyelerini ise güvence kapsamının dışına itmek şeklinde işlemişlerdir. Eğer bir Romalı prim ödeyerek hastalık sandığı birliklerine dahil olduysa, bu birliğe üye olma yükümlülüklerini yerine getirdiği dönem içerisinde, hastalık

ve kaza halini yaşarsa, uğramış olduğu zarar karşılığında, yiyecek maddelerinin verilmesi, parasal ödemelerin yapılmasının yanı sıra muayene, tedavi ve ilaç gibi hizmetlerden faydalanmışlardır. Ölüm sandığı birlikleri üyelerine ise, yine üyelik şartlarına riayet etmeleri karşılığında, defin masraflarını karşılama ve geride kalanlara ise gelir sağlama gibi destekleme uygulamaları bulunmaktaydı (Dilik, 1988: 44-45). Geliştirilen ve uygulanan bu yöntemler, sosyal sigorta sisteminin ilk örnekleri olarak nitelendirilmişlerdir (Akkaya, 2000: 83).

Ancak modern anlamda sosyal sigortalara ilişkin uygulamalar yine Almanya öncülüğünde oluşturulmuştur. 1874 yılında yaşanan ekonomik krizin etkileri Almanya'da işsizliği arttırmış ve işçi sınıfını yoksullaştırmıştır. Bu durum karşısında Alman İşçi Sendikası bünyesinde örgütlenen işçiler, 1877 yılı seçimlerinde Otto von Bismarck önderliğindeki hükümete karşı Sosyal Demokrat Partisi lehine çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Sosyal Demokratların güçlenmesi karşısında mevcut Alman Hükümeti, "kürsü sosyalizmi" olarak nitelendirilen bir dizi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu faaliyetler kapsamında düzenlenen toplantılar neticesinde; yaşanan sosyo-ekonomik bozukluğu düzeltici bir müdahale aracına ihtiyaç olduğu sonucuna varılmıştır. Müdahale yöntemlerini belirleme üzere hazırlanan "sosyal program" doğrultusunda gerekli hukuksal düzenlemeler yapılarak; 15 Haziran 1883'te Hastalık Sigortası Kanunu, 6 Temmuz 1884 tarihinde İş Kazası Sigortası Kanunu ve 22 Haziran 1889 tarihine gelindiğinde ise Yaşlılık Sigortası Kanunu kabul edilerek yürürlüğe alınmıştır. Sosyal sigortalara dair yapılan bu düzenlemeler sanayileşmiş diğer Avrupa Devletlerini de kısa sürede etkisi altına almıştır (Ayhan, 2012: 45-46).

Başlangıçta seçimleri kazanmanın bir aracı olarak görülerek, radikalleşme hareketlerinin önüne geçmenin bir aracı olarak görülen ve sosyal güvenlik sisteminin kalbi olan sosyal sigortaları, zorunluluk ya da gönüllülük esasına bağlı olarak, bireylerin belirli prim ödemek suretiyle katılabildiği ve doğması muhtemel risklerin zararlarını, sağlanan güvenceler ile minimize edilebildiği bir sistem olarak tanımlayabiliriz.

1.2.4. Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Kavramı

Toplumda, sosyal yardımlar ve sosyal hizmet kavramlarının, bazen aynı terimi ifade ettiği bazen de birbirleriyle eş anlamlı olduğu yönünde bir düşünce oluşmuştur. Bu

düşüncenin oluşmasında her iki kavramında benzer olgular üzerine temellendirilmiş olması da bir etkendir. Her iki kavramda:

- İnsan odaklıdır.
- Sosyal bir varlık olan insanın, çevresiyle yaşamış olduğu etkileşimden kaynaklı kişisel, ailesel ve toplumsal problemler yaşayabileceğini bilir.
- İnsanın yaşamış olduğu kişisel, ailesel ve toplumsal problemlerini hafifletmenin yanı sıra bireyin hayatını zenginleştirmek için de bir şeyler yapılabileceğini düşünür.

Ancak sosyal yardım ve sosyal hizmet kavramı benzer temeller üzerinde kurulu olsa da sosyal yardım kavramı, sosyal hizmete göre daha geniş bir çerçeveye sahip olduğu söylenebilir. Nitekim sosyal yardımlar; sosyal hizmetler ile toplumsal uzlaşıyı sağlayabilecek politikalar ve uygulamaları içermektedir (Yıldırım, 2007: 12-13). Sosyal yardım kavramını; kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu aile bireylerinin, temel ihtiyaçlarını dahi karşılama konusunda yetersiz kalmış kişilerin bu mahrumiyetlerinin ve yoksunluklarının giderilebilmesi amacıyla sağlanan ayni ya da nakdi transferler olarak tanımlamak mümkündür. Böylelikle sosyal yardımlar sayesinde bireylere sağlanan gelir desteği ile onların yaşamında ortaya çıkabilecek sosyal risklerin önlenebilmesi amaçlanmaktadır (Yaşar, Açıkgöz, 2011: 408). Sosyal hizmet ise, sosyal yardımların sahadaki uygulayıcı yüzü olarak tanımlanabilir. Nitekim IFSW (Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu)' nin 2014 yılında kabul ettiği tanımda sosyal hizmet, insan hakları ile her türden farklılıklara saygıyı merkezine alan uygulamaya dayalı bir meslek ve insanların sosyal hayata uyumlarının sağlanması, bireylerin güçlendirilmesi ve özgürleşmesini destekleyen bir akademik disiplin olarak tanımlamıştır (IFSW, 2014). Her iki tanımdan hareketle sosyal hizmeti, sosyal yardımın mütemmim cüzü olarak nitelendirmek mümkündür. Sahiden de bir sosyal yardım politikasının masa başında belirlenmesi tek başına yeterli olmayabilir bu faaliyetlerin sahada işlerlik kazanması gerekecektir. Bu gerekliliği sağlayabilmek adına sosyal hizmet disiplinine ilişkin faaliyetlerin, sosyal yardıma dair uygulamanın ayrılamaz ve vazgeçilemez bir parçası olması yadsınamaz bir gerçekliktir.

1.2.5. Sosyal Yardımların Yoksullar Üzerindeki Etkilerine Yönelik Yapılan Araştırmalara İlgili Literatür Taraması

Bu başlık altında, araştırmamızın temel amacına uygun olarak, sosyal yardımların yoksul bireyler üzerindeki etkilerini derinlemesine analiz etmek ve yoksullukla ilgili deneyimlerini bireylerin kendi anlatımları üzerinden anlamlandırmak amacıyla yapılmış benzer çalışmalara yer verilmiştir. Bu bağlamda, yoksulluk olgusunu bireylerin kişisel deneyimleri ve bakış açıları çerçevesinde incelemeyi hedefleyen araştırmalar kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Literatürde ki araştırmalar incelendiğinde;

- Patrick (2014), Birleşik Krallık'ta sosyal yardım sistemindeki değişikliklerden doğrudan etkilenen bireylerin bu reformları nasıl deneyimlediklerini ve tepkilerini anlamak amacıyla nitel bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışma, işsizlik yardımı alanlardan oluşan on beş katılımcılı bir grupla 2011 ve 2013 yılları arasında farklı zamanlarda yapılan üç ayrı görüşmeye dayanmakta olup, katılımcılara çalışmaya katılımlarını teşvik etmek için 10 Sterlinlik çekler verilmiştir. Patrick Ruth, hükümetin sosyal yardım alanlara yönelik söylemleri ile bu yardımlarla hayatta kalma mücadelesi verenlerin gerçek yaşam deneyimleri arasındaki farklara odaklanmıştır. Araştırma, hükümetlerin sosyal yardım yararlanıcıları hakkındaki söylemleri ile bu bireylerin yaşam deneyimleri arasında belirgin bir uyumsuzluk olduğunu ve bu söylemlerin, yardımlara bağımlı olanların motivasyonları ve davranışları hakkında hatalı ve temelsiz varsayımlar içerdiğini ortaya koymuştur. Sonuç olarak, sosyal politika alanında çalışan araştırmacıların, hükümet ve medya tartışmalarında sesleri sıklıkla duyulmayan yoksulların yaşadıkları deneyimleri ve tutumlarını daha fazla ön plana çıkarmaları gerektiği vurgulanmış ve "yoksulluk içinde yaşayan insanların söyleyeceklerini dinleyerek, yoksulluğu daha iyi anlayabiliriz" düşüncesi doğrultusunda nitel araştırmaların önemine dikkat çekilmiştir.
- Aksanyar (2015) çalışmasında, sosyal yardım ve istihdam bağlantısına ilişkin mevzuat ve uygulamaları kapsamlı bir şekilde değerlendirmiştir. Araştırmada, Türkiye'deki sosyal yardım ve istihdam programlarının etkinliğini artırmak için kurumsal yaklaşımların ve işbirliklerinin gözden geçirilmesi gerektiğini, eğitim ve performans değerlendirme süreçlerinin iyileştirilmesinin yanı sıra merkeziyetçi yaklaşımlardan kaçınılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, özel

sektör ve sivil toplum kuruluşlarının süreçlere aktif katılımının sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. Sosyal yardım alıcılarının sosyal güvenlik sistemine dâhil olmalarının yardımların kesilmesine yol açacağı yönündeki algının önemli bir endişe kaynağı olduğunu ifade etmiştir. Yoksulluk sınırına ilişkin belirsizliklerin giderilmesi amacıyla, TÜİK ve diğer ilgili kurumlarla sektörel işbirliği içinde yoksulluk sınırının net bir şekilde belirlenmesi ve bu sürecin şeffaf bir biçimde kamuoyuna açıklanmasını önermiştir. Ayrıca, programların planlama ve uygulama aşamalarında faydalanıcıların görüşlerine yeterince yer verilmemesinin, programların gerçek yaşam koşullarından uzak olmasına neden olduğunu tespit etmiştir. 2014 yılında başlatılan Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantısının Etkinleştirilmesi Programı, sosyal yardımların tembellik ve bağımlılık kültürünü ortadan kaldırmayı hedefleyen yenilikçi bir yaklaşımı temsil etmektedir. Kısa süreli uygulama sonuçlarının eleştirilebilir olduğunu kabul etmesine rağmen, programın sunduğu yeni fırsatlar ve müeyyide içeren yaklaşımın önemli bir potansiyel taşıdığını vurgulamıştır.

- Dube ve diğerleri (2018) tarafından Zimbabve'nin Matabeleland North eyaletinde yer alan Tsholotsho ilçesindeki 22 mahallenin 3'ünde yaşayan bireylerden rastgele seçilen katılımcılarla yürütülen nitel bir çalışma, doğal afetlerin (özellikle sel) yoksullukla olan ilişkisini ve yoksul bireylerin bu durumla nasıl başa çıktıklarını incelemiştir. Araştırmanın bulgularına göre, bu "iki sosyal kötülük," bazı kırsal topluluklarda kalkınma programlarını ciddi şekilde baltalamakla kalmamış, aynı zamanda bu toplulukların yaşam standartlarını düşürerek kalıcı yapısal sorunlara dönüşmüştür. Yoksulluk, kalkınmayı engelleyen temel bir faktör olarak, toplum üyelerinin yaşam koşullarını iyileştirme çabalarını önemli ölçüde sınırlarken, aynı zamanda kırılganlığı artıran bir etken olarak hanehalklarını sele eğilimli bölgelere yerleşmeye zorlayarak mevcut kırılganlıklarını daha da derinleştirmektedir. Ayrıca, yoksulluğun ayrım gözetmeyen bir yapısı olduğu, erkek ve kadınları, küçük ve büyük ölçekli haneleri, eski ve yeni kurulmuş aileleri benzer şekilde etkilediği ortaya konmuştur. Çalışmada, sel ve yoksulluk arasında güçlü bir nedensel ilişkinin var olduğu, selin yoksulluğu artırabileceği ya da mevcut yoksulluk koşullarını daha da kötüleştirebileceği; yoksulluğun ise selden

kaynaklanan riskleri ve zarar görme olasılığını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Her iki olgu da insan toplulukları üzerinde derin ve olumsuz etkileri olan önemli sosyal sorunlar olarak tespit edilmiştir.

- Fiseha ve arkadaşlarının (2019) Güney Afrika'nın Doğu Cape Bölgesi'nde gerçekleştirdiği karma yöntemli bir çalışmada, hem nitel hem de nicel araştırma teknikleri kullanılarak kırsal girişimciliğin yoksulluk üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu araştırma kapsamında, 42 küçük işletme sahibi girişimci ve 31 girişimci çalışanından anket yöntemiyle veri toplanırken, ayrıca 20 müşteri ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Girişimcilerin seçimi için amaçlı rastgele örnekleme tekniği kullanılmış, veriler hem açık uçlu hem de kapalı uçlu sorularla elde edilmiştir. Açık uçlu sorular, katılımcıların kendi ifadeleriyle yanıt vermelerini sağlarken, kapalı uçlu sorular katılımcılara belirli seçenekler sunmuştur. Araştırmanın bulguları, kırsal girişimciliğin Doğu Cape Bölgesi'nde yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Kırsal girişimciliğin, istihdam ve gelir yaratma, beceri geliştirme, mal ve hizmetlere erişim kolaylığı ve sosyal sorumluluk aracılığıyla yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunduğu sonucuna varılmıştır.
- Smith-Carrier ve diğerleri (2019), Kanada'nın Ontario Eyaleti'ndeki üç şehirden 31 katılımcı (London: 12, Hamilton: 9 ve Toronto: 10) ile gerçekleştirdikleri nitel çalışmada, sosyal yardım alan ebeveynlerin yetişkin çocuklarının da sosyal yardım yararlanıcısı olma olasılığını ve bu bireylerin yaşam deneyimlerini incelemişlerdir. Katılımcılar, sosyal yardım yararlanıcısı olan göçmen ve yerli ailelerin, çalışabilir durumdaki ebeveynleri ve yetişkin çocuklarından oluşturulmuştur. Araştırmanın bulguları, katılımcıların geçmişlerinde yaygın olarak aile içi şiddet, çocuk istismarı ve/veya aile ihmali gibi travmatik olaylara maruz kaldıklarını ve bunun yanı sıra, fiziksel ve ruhsal sağlıklarının genellikle bozuk veya risk altında olduğunu göstermektedir Bunun yanı sıra çalışmanın, nesiller arası sosyal yardım kullanımının dinamiklerini analiz ederek, bu durumun altında yatan nedensel etkiler ve korelasyonel ilişkileri derinlemesine araştırmasından elde edilen veriler, nesiller arası sosyal yardım kullanımına ilişkin nedensel yolların teorik temellerinin daha fazla sorgulanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Çocuk istismarı, travma ve şiddet, kesintiye uğramış eğitim,

sosyal yardım yararlanıcısı olmaktan kaynaklanan toplumsal damgalama, ebeveynlerin sosyal yardım alımına dair farkındalık düzeyindeki farklılıklar, konut istikrarsızlığı ve mahalle yoksulluğu gibi karmaşık faktörler, katılımcıların yaşamlarında iç içe geçerek, sosyal yardım alımında öngörülebilir kalıpların oluşturulmasını zorlaştırmıştır. Bu bulgular, sosyal politika literatüründe nesiller arası sosyal yardım bağımlılığı konusunda genellemeler yapmanın zorluklarına ve politika yapım süreçlerinde daha dikkatli değerlendirmeler yapılmasının gerekliliğine işaret etmektedir.

- Eleveld (2021), Hollanda'da bulunan üç farklı belediyeden düzenli sosyal yardım alan bireylerle yürüttüğü araştırmada, Zorunlu Çalışma Programları'nın (Mandatory Work Programmes) insana yakışır iş ve çalışma ilkeleriyle uyumlu olup olmadığını değerlendirmiştir. Araştırma bulguları, bu programlara katılan bireylerin genellikle çalışma hakkına uygun bir biçimde çalışmadıklarını ortaya koymuştur. Bu durumun başlıca nedenleri arasında, programların katılımcılara düzenli bir iş bulma imkânı sunmaması, bazı durumlarda katılımcıların yönlendirildiği işyerlerinde çalışanların bazılarının işsiz kalmalarına yol açması ve bireylerin iş seçme özgürlüğünün kısıtlanması yer almaktadır. Ancak, bazı katılımcıların da öz saygılarında artış, sosyal dışlanma duygusundan kurtulma ve kendilerini daha güvende hissetme gibi olumlu deneyimlerine yönelik cevapları da araştırma sonucunda elde edilen diğer bulgular olmuştur. Eleveld, bu bulgular ışığında, uygulama sürecinin iyileştirilmesi gerektiğini ve böylelikle daha başarılı sonuçlar elde edilebileceğini savunmuştur. Bu bağlamda, sosyal yardım alan bireylerin onurunu, öz saygısını ve kişisel gelişim fırsatlarını artıran düzenli iş teklifleri; iş tekliflerinin katılımcıların ihtiyaç ve tercihleri doğrultusunda uyarlanması; iş tekliflerinin reddedilmesinin ağır yaptırımlarla sonuçlanmaması, damgalanma riskinin minimize edilmesi ve iş koşullarının insana yakışır nitelikte olması gibi şartların sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.
- Ağırman (2023), Mardin'de yaşayan 12 genç bireyle gerçekleştirdiği nitel çalışmada, gençlerin yoksullukla başa çıkma stratejilerini ve sosyal dışlanma üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Araştırma, sosyal dışlanmanın güvenlik, sağlık, eğitim, barınma, toplum kaynakları, istihdam, maddi kaynaklar ve sosyal kaynaklar gibi çeşitli yönlerini değerlendirerek gençlerin karşılaştığı zorlukları

ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Ayrıca, Türkiye'deki gençlik politikalarının bu yoksulluk döngüsündeki etkilerine de dikkat çekmiştir. Araştırma, gençlerin güvenlik ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının eksikliği nedeniyle topluma katılım ve sosyal bütünleşme konusunda olumsuz etkiler yaşadıklarını ortaya koymuştur. Barınma konusunda ise sağlıksız ve yetersiz konutlarda yaşamanın sosyal dışlanmayı artırdığı belirtilmiştir. Araştırma, gençlerin hem fiziksel hem de psikolojik sağlık sorunları yaşadığını göstermektedir. Fiziksel sağlık sorunları arasında göz kuruluğu ve göz kayması öne çıkarken, psikolojik sağlık sorunları işsizlik, geçim sıkıntısı ve sevgi eksikliği gibi konular etrafında şekillenmektedir. Ayrıca, sağlık hizmetlerine erişimde maddi yetersizlikler, doktor ilgisizliği ve randevu bulma gibi sorunlarla karşılaşıldığı ifade edilmiştir. Maddi yetersizlikler nedeniyle gençler eğitimlerini ve sosyal ilişkilerini sürdürmede güçlük çekmektedirler. Kitap temininde yaşadıkları zorluklar ve yaz aylarında ailelerine destek olmak zorunda kalmaları, eğitim hayatlarını olumsuz etkilemektedir. Araştırma ayrıca, gençlerin güvencesiz ve düşük maaşlı işlerde çalıştığını ortaya koymuştur. Gençler, işyerlerinde hak ettiklerinin altında maaş aldıklarını ve maddi kaygılar nedeniyle bu işlerde çalışmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumun özgüven kaybına neden olduğu belirtilmiştir.

- Kayaalp (2023), Kahramanmaraş İlinde gerçekleştirdiği nitel araştırmada, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin sosyal yardım hizmetlerini sosyal yardım alan bireyler ve mahalle muhtarlarıyla yapılan görüşmelerle incelemiştir. Araştırma, belediyenin hizmetlerinin eleştirilen yönlerini, kayırmacı uygulamalar, rencide edici davranışlar ve diğer yardım kuruluşlarıyla koordinasyon eksiklikleri gibi konuları kapsamlı bir şekilde değerlendirmiştir. Ancak, belediyenin kayırmacı bir hizmet anlayışına sahip olduğuna dair belirgin bir bulguya ulaşılmamıştır. Görüşmelerde, hizmet sunan personelin olumlu davranışları öne çıkmıştır. Bununla birlikte, belediyenin sağladığı hizmetlerin temel ihtiyaçları karşılama konusunda yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Belediye yetkilileri, sınırlı kaynaklar ve yoksullukla mücadelenin esasen merkezi hükümetin sorumluluğunda olduğu argümanını öne sürmektedir. Ancak, mevcut geniş hizmet kapasitesine rağmen daha etkili ve kapsamlı bir hizmet sunumu gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, bazı bireylerin birden fazla kuruluştan yardım

aldığı, bazılarının ise hiçbir destek almadığı ve bazı kişilerin yardımlardan haberdar olmadığı gözlemlenmiştir. Belediyenin hizmetlerini yeterince duyurmaması, yardımların zamanında ve adil bir şekilde dağıtılmasını engellemektedir. Muhtarlar ve vatandaşlar, daha fazla bilgilendirme ve koordinasyon gereksinimini dile getirmiştir. Araştırma, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin sosyal yardımlarını daha titiz bir şekilde değerlendirmesi ve diğer kuruluşlarla koordinasyonu güçlendirmesi gerektiğini, aksi takdirde kaynakların israfına ve yardımlara bağımlı bir yoksul kesimin ortaya çıkmasına neden olabileceğini ortaya koymuştur.

- Torbjornsen ve diğerleri (2023), Norveç'te yaptıkları araştırmada, bir belediyeden düzenli sosyal yardım alan on bireyin yoksulluk seviyelerindeki değişiklikleri, bağımsızlık duygularındaki artışı, sosyal dışlanma durumlarını ve yaşam kalitelerindeki iyileşmeleri incelemişlerdir. Çalışma, 2021 sonbaharında başlamış ve 2022 ilkbaharında tamamlanmıştır. Bu süreçte, on katılımcıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak ikişer kez derinlemesine mülakat yapılmış, ayrıca her ay elektronik anketler uygulanmıştır. Araştırma sonuçları, katılımcıların sosyal yardımlardan elde ettikleri artışla yaşam kalitelerinin iyileştiğini, sosyal dışlanma duygusundan kurtulduklarını, kendileri için önemli olarak nitelendirdikleri yeni eşyaları satın almanın daha kolay hale geldiğini ve gelirlerindeki artışla birlikte tasarruf yapabilme imkânı bulduklarını ortaya koymuştur.
- Eryentü Gürel (2023) tarafından 40 katılımcının katılımıyla Erzincan'da gerçekleştirilen nitel çalışmada, yoksulların özne olarak ele alınması hedeflenmiştir. Çalışma, yoksulları dışarıdan bir bakış açısıyla değil, doğrudan yoksulların kendi perspektifleriyle incelemeyi amaçlamıştır. Kadın ve erkek yoksullukları arasındaki farklar toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alınarak karşılaştırmalı analizler yapılmıştır. Bu çerçevede, yoksulluğun toplumsal cinsiyet rollerinden nasıl etkilendiği ve bu etkilerin yoksulluğun yeniden üretimindeki rolü incelenmiştir. Araştırma, nitel yöntemler ve feminist yaklaşımlar kullanılarak, erkeklerin ve kadınların yoksulluk deneyimlerini derinlemesine analiz etmiştir. Ayrıca, toplumsal cinsiyetin yoksulluk üzerindeki etkilerini vurgulayan literatüre katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Araştırma

bulguları, yoksulluğun genellikle aileden devralındığını ve çocukluk dönemindeki yoksulluk koşullarının bireylerin gelecekteki potansiyellerini sınırladığını göstermektedir. Ayrıca, evlenme gibi sosyal faktörlerin yoksulluk üzerindeki etkileri de incelenmiştir. Erken yaşta evlendirilme ve aile geçindirme gibi toplumsal cinsiyet normlarının yoksulluk üzerindeki etkileri bu çalışma ile ortaya konmuştur.

- Ünaldı Gökalp (2024) tarafından Konya ilinde gerçekleştirilen ve 50 katılımcıyı içeren nitel araştırmada; yoksulluk, vatandaşlık ve vatandaşlık pratikleri yoksul bireylerin algıları çerçevesinde incelenmiştir. Araştırmanın ana sorusu, "Yoksullar vatandaşlık hakkında ne düşünüyor ve vatandaşlığı nasıl algılıyor?" şeklinde belirlenmiştir. Bu doğrultuda, yoksul bireylerin vatandaşlık hakları, görev ve sorumlulukları hakkında ne düşündükleri; vatandaşlık pratiklerine erişim düzeyleri ve karşılaştıkları zorluklar; eşitlik ve adalet kavramlarına yönelik görüşleri; sosyal yardımlara erişim ve bu yardımların yeterliliği konusundaki düşünceleri; devlet algıları; ülke kaynaklarının adil dağılımına ilişkin görüşleri; sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik haklarından yararlanma düzeyleri; ve devlete aidiyet hisleri gibi konular ele alınmıştır. Araştırmanın amacı, yoksulların kendilik algılarını, vatandaşlık ve devlete olan aidiyet hislerini; sosyal haklar, sosyal sigorta, sosyal güvenlik, sosyal yardım, sosyal koruma, sosyal dışlanma, sağlık ve eğitim bağlamında analiz etmektir. Sonuçlara göre, yoksullar, sosyal ve ekonomik anlamda vatandaşlık haklarını tam olarak kullanamadıklarını, ancak siyasal haklarını (örneğin, seçme hakkı) kullanabildiklerini belirtmiştir. Katılımcıların çoğu, sosyal yardımların yetersiz olduğunu, ancak bu yardımlara ulaşmak için zorlu kriterlerin yerine getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, yardımların belirli gruplara yönlendirilmesi ve Suriyeli göçmenlerin daha fazla yardım aldığı algısının yoksullar arasında gerginliklere yol açtığı belirtilmiştir. Tez çalışması, yoksulluk ve vatandaşlık bağlamında daha fazla araştırma yapılması gerektiğine işaret etmekte ve sosyal yardımların yanı sıra göçmenler, mülteciler ve vatandaşlık konularında da araştırmaların önemine dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, vatandaşlık geliri gibi sosyal politika önerilerinin gündeme alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Yukarıda özetlenen araştırmalar doğrultusunda, yoksulluk olgusunun bireylerin perspektifinden ele alınması ve deneyimlerinin doğrudan gözlemlenmesi, sosyal politikaların geliştirilmesine önemli katkılar sağlayabileceği söylenebilir. Bu çerçevede, Muş ilinde ikamet eden yoksullardan elde edilen yoksulluk deneyimleri ve mevcut uygulamaların etkinliği, yüz yüze ve derinlemesine mülakatlar yoluyla incelenmiş ve sosyal politika yapıcılara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE MİRAS KALAN VE GELİŞEN SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI

Çalışmamızın bu bölümünde kadim Türk Devlet geleneğinde sosyal politika anlayışı, yoksullukla mücadelede önemli role sahip olan kurumları, Türklerin İslamiyet'i kabulü ile hız kazanan vakıf anlayışı, ahilik ve lonca teşkilatlarının sosyal devlet anlayışında ki önemi, Cumhuriyetin ilanından sonra sınırlı imkanlar dahilinde oluşturulan sosyal politikalar ve nihayetinde günümüz sosyal politika anlayışı ve uygulamaları incelenmiştir.

2.1. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE

2.1.1. Türkiye'de Sosyal Politika: Sosyal Devlet Anlayışı ve Yoksullukla Mücadele

Talas'a göre, bir ülkede sosyal politikaların doğması ve gelişmesi belli başlı bazı kademelerin geçilmesi ile mümkün olabilmektedir. Kademeleri oluşturan ana etken ve temel koşulları ise şu şekilde sıralamıştır; gelişmiş sanayi sektörü, işçi sınıflarının oluşması ve örgütlenmesi, demokratik bir siyasal rejim, bilim insanları ve düşünürlerin özgürce oluşturabildikleri entelektüel birikim ve uluslararası işçi hareketleridir (Talas, 1992: 44). Yani sosyal politikaların doğmasını ve gelişmesini sağlayan unsurların, endüstriyel gelişme ile bu gelişme neticesinde oluşan güçlü bir ekonomi ve gelişmiş demokratik düzenin varlığı olduğunu ifade edebiliriz. Öyle ki toplumu oluşturan tüm bireyleri daha refah bir ülke içerisinde yaşatabilmenin ve siyasal iktidarı koruyabilmenin temelinde, bu saik ile geliştirilen politikaları finanse edecek güce, yani parasal değerlere bağlı zenginlik yer almaktadır. Bu nedenle güçlü ekonomi olmadan ve başarılı işleyen demokratik bir kurumsal yapı olmadan sosyal politikanın varlığı pek mümkün olmayabilir. Ülkemizin bugün ki anlamda kazanmış olduğu sosyal devlet kimliğini anlayabilmek adına bu doğrultuda; Türk devletlerinde sosyal devlet anlayışının yaşamış olduğu değişimi incelemek faydalı olabilecektir.

2.1.2. Cumhuriyet'e Miras Kalan Anlayış

Modern sosyal devlet anlayışının pratiklerinden olan yoksullukla mücadelede, sosyal yardımlar ve toplumsal dayanışma yüzyıllardır olduğu gibi halen önemini korumaya devam etmektedir. (Bedir, 2020: 1142). İktisat biliminin en temel bilgilerinden biri olan, kıt kaynaklarla sınırsız ihtiyaçların karşılanıyor olması anlayışı kendisini sosyal devlet faaliyetlerinde de göstermektedir. Nitekim devlet ekonomileri de sınırsız bir güce sahip değildir. Bu nedenle devletin ekonomik büyüklüğünün oluşturduğu sınırlı refahın, devlete aidiyet duygusu ile bağlı olan milletin fertleri arasında paylaştırılmasında adil davranılması ve sürecin hukuk, sosyal politika, iktisat, sosyoloji, psikoloji gibi sosyal bilimlerin öğretileri doğrultusunda gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir. Bu prensip aynı zamanda yoksullukla mücadelenin sağlıklı yürütülmesinin, sosyal refahın arttırılmasının ve gelirin adil dağıtılmasının da anahtarı niteliğinde olabilir.

Yoksullukla mücadelede son derece önemli olan sosyal devlet anlayışının Türkiye Cumhuriyeti'nde ki anlamını tahlil edebilmek için, bu anlayışın Türk devlet geleneğindeki yerini ve bu konuda oluşan kültürü incelemek faydalı olabilecektir. En nihayetinde, tarih boyunca hüküm süren Türk devletlerinin birbirinden etkilenmemiş olması düşünülmemelidir. Çünkü aynı kültürle yoğurulmuş devletlerin birbirleri ile askeri, siyasi ve sosyo-ekonomik hayat bakımından ortak bağları nedeniyle benzerlik olması olasılık dahilindedir (Yiğit, 2002: 448). İşte bu olasılık dahilindeki anlayışı, atalardan kalan bir miras olarak nitelendirebiliriz.

Bu kapsamda Türk dilinin bilinen ilk yazılı eseri olan Orhun Abidelerine dair yapılan araştırmaları incelediğimizde, askeri başarıların yanı sıra, birtakım uyarılar ve öğütlerde taşımakta olduğunu görmekteyiz. Hem Kül Tigin Anıtında hem de Bilge Kağan Anıtında, yoksul ve muhtaç tebaanın doyurulmasının, giydirilmesinin, refahlarının arttırılmasının önemi ile toplumsal huzurun ve barışın sağlanmasında devlet idarecilerinin omuzlarında olan sorumluluk ve yönetenlerin başarılı sosyal politika uygulamaları neticesinde duydukları kıvanç kendisini göstermektedir (Bedir, 2020: 1148). Örneğin, II. Göktürk Hanı Bilge Kağan, başarılı politikaları neticesinde duyduğu kıvancı, yazdırmış olduğu anıtta şu sözlerle ifade etmiştir; *"Türk Tanrısı Türk milletinin adı ve sanı yok olmasın diye babam Kağan (Kutluğ) ile anam Hatun'u yükseltmiş; şimdi de beni tahta çıkartmıştır. Ben hali ve vakti yerinde bir millet üzerinde hükümdar olmadım. Aç ve çıplak*

halkın, hanı oldum. Türk milleti için gündüz oturmadım; gece uyumadım, ölesiye çalıştım. Çıplak halkı giydirdim, yoksul halkı zengin ettim." (Turan, 2014: 111).

Bu anlayışın kendisinden sonra kurulmuş olan Türk devletlerine miras kalmış olması gibi, kendisine de atalarından aktarılmış olan bir politika anlayışı olduğu varsayımı ileri sürülebilir. Bu varsayımla miras kalan politika anlayışı, önceki dönemlerde olduğu gibi Türk devlet teşkilatlanmasının büyük örneklerinden olan Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinin idare anlayışında da kendisini göstermiştir. Bu manada gerek Selçuklularda gerek Osmanlılarda ilk olarak vakıflar önemli bir yer tutmuştur. Türklerin, İslamiyet'ten öncede vakfa benzer kurumlar ve töreler oluşturduğu bilinmektedir (Kayaoğlu, 2002: 415). Fakat, İslamiyet'in kabulü neticesinde vakıf anlayışı hız kazanmış ve Türk geleneklerine özgü bir gelişim göstermiştir (Demir, 2002: 400). Vakıf kavramını, dayanışmayı ve ihtiyaç sahiplerine iyilik yapılmasını hukuki statüye kavuşturan, evrensel bir yaklaşımla insanlık yararına faaliyetlerde bulunan sivil toplum kuruluşu olarak tanımlamak mümkündür (Öztürk, 2002: 798)

Geleneksel sorumluluk anlayışının yanı sıra az öncede belirttiğimiz gibi Türkiye Selçuklularında, İslam dininin yardımlaşmaya ve topluma hizmet etmeye yönelik addettiği önem, sosyal devlet anlayışının daha da gelişmesine katkı sunan bir olgu olmuştur. Ayrıca bu olguyla beraber hükümdarların hem tahtta bulunurken hem de daha sonrasında toplumsal saygınlıklarını korumaları ile devlet adamlarının suç ve ihanetleri neticesinde malvarlıklarının müsadere edilecek olması gibi etkenlerde sosyal devlet anlayışına katkı sunan diğer etmenler olmuştur (Bal, 2016: 22-23). Belirtilen etmenler doğrultusunda Selçuklular, ibadet edilmesi, toplumun kenetlenmesi ve bilgilendirilmesi için camiler inşa edilmesinde, ücretsiz eğitim hizmetinde ve öğrencilere yurt ve burs imkanlarının sağlanmasında, bedensel ya da ruhsal sorunların tedavileri için Darüşşifaların kurulmasında, toplumun en küçük yapısı olan ailenin güçlendirilmesinde, yolcuların ve ticaret erbabının canının ve malının korunmasını teminen kervansaray ve hanların yapılmasında, temizliğin ve medeniyetin temsili su yollarının inşasında, kimsesiz çocukların bakılması ve gözetilmesinde, fakir kimselerin cenaze ve defin işlemlerinin gerçekleştirilmesinde gibi birçok hususta topluma ve insana dair her alanda geliştirmiş oldukları vakıf anlayışından istifade etmişlerdir (Kayaoğlu, 2002: 417-421).

Selçuklu Devletinin sosyal devlet olma gerekliliklerini yerine getirirken kullanmış olduğu vakıf anlayışındaki başarıları yadsınamaz. Ancak, tıpkı Selçuklularda olduğu gibi vakıf anlayışını benimseyen Osmanlı Devleti dönemindeki kadar, hiçbir Türk Devleti döneminde; ülke zenginliklerinin paylaşılmasında, adil devlet anlayışının oluşturulmasında ve erdemli şehirlerin inşasında gösterilmiş olan başarı yakalanamamıştır. Öyle ki, Osmanlı Döneminde 35.000'in üzerinde bir vakıf sayısına ulaşılmış olduğu tahmin edilmektedir (Öztürk, 2002: 798). Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde oluşturulan vakıflar, o kadar güçlü bir ülküye sahip olmuştur ki günümüze kadar ulaşabilecek bir vizyona kavuşmuşlardır. Anılan dönemlerde kurulup yöneticisi kalmadığı için Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün temsil ve himayesinde faaliyet sürdüren vakıf sayısının 52.000 olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu vakıfların ülkemiz ekonomisine katkısı ise 2.5 milyar Türk Lirasını bulmaktadır (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2023).

Toplumsal refaha katkıda bulunulması bakımından her iki büyük devlet için vakıf anlayışıyla beraber, ikinci bir örgütlenme şekli olarak ise Ahilik teşkilatı ve 15. yüzyıldan sonra oluşmaya başlayan loncalar adlı esnaf toplulukları karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan 13. Yüzyılda kurulmuş olan Ahilik teşkilatı; iktisadi, siyasi ve kültürel hayatta önemli bir misyon üstlenmiş; Osmanlı devletine de bir esnaf örgütü olarak miras kalmıştır (Öcalan, 2002: 708-709). Melamet felsefesine dayanan Ahilik ülküsü, herhangi bir karşılık beklemeksizin yoksula yardımı ve ihtiyaç sahiplerine el uzatmayı benimsemiştir (Bayram, 2002: 491). Bu ülküyle, Asya'dan Anadolu'ya gelen çok sayıdaki esnaf ve zanaatkara kolayca iş bulmak, yeni esnaf ve zanaatkarın yetişmesini sağlamak, Bizans başta olmak üzere yabancıların ürettiği ürünlerle rekabeti sağlayacak şekilde ürün kalitesini korumak, üretim arzını belirlemek, ihtiyaç sahibi olanlara her alanda yardım etmek gibi iktisadi hayata ve yoksullukla mücadeleye doğrudan müdahil olmuşlardır (Anadol, 1991: 48). Sosyal yardımlaşma sürecini daha verimli yürütebilmek ve mensuplarıyla daha fazla dayanışma gösterebilmek adına "orta sandıkları" adlı sistemi oluşturmuşlardır. Bu sandıkta toplanan paralar ile Ahilik teşkilatının toplantı giderleri, teşkilatın mülkiyetinde olan yerlerin bakım-onarımı, dönemin vergilendirme sistemine dair ödemelerin gerçekleştirilmesi gibi işlemlerin yanı sıra yoksullara yapılan çeşitli yardımların finansmanı da sağlanmıştır (Ekinci, 2011: 117).

Sosyal ve ekonomik düzende önemli görevler yüklenen Ahilik, miras kaldığı Osmanlı Devleti'nde ise yerini zamanla lonca teşkilatına bırakmıştır (Bayram, 2012: 111). Özellikle 15. yüzyıldan itibaren Ahilik düşüncesi özelliklerini yitirmeye ve üyeleri üzerindeki etkilerini kaybetmeye başlamıştır. Bu nedenle üyeler dergah ve zaviyeleri terk ederek loncaları oluşturmaya başlamıştır. Tıpkı Ahilik teşkilatında olduğu gibi loncalarda, esnaflar arası dayanışmayı ve örgütlenmeyi benimsemiş, güçlendikçe fütüvvet ve Ahilik geleneğinde olduğu gibi eli açık olma, yardımlaşmada gönlü bol olma prensipleriyle, üyelerinin arasında bulunanlar yoksullar başta olmak üzere ulaşabildikleri tüm yoksullara yardımlarda bulunmayı misyon edinmişlerdir. Ahilik yapılanmasına benzer bir şekilde orta veya teavün adı verdikleri sandıklar kurmuşlardır. Bu sandıkların gelirlerini ise üyelerinin hastalık, sakatlık, yaşlılık, ölüm gibi riskler karşısında korunmasında ve fakirlere yardım faaliyetlerinin finansmanında kullanılmışlardır. Loncaların bu türden faaliyetlerinde batılı organizasyonlardan önemli bir farkı da şu noktadadır; Batılı ülkelerde sosyal yardımlar isteğe bağlı faaliyetlerken, loncalarda üyeliğin zorunlu şartları arasında sayılmıştır. Hem Selçuklu hem de Osmanlı Devleti gelenekleri gereği yoksulları gözetmek, onları korumak ve işsizlikle mücadele etmek gibi toplumsal refahı artırmaya yönelik birçok görevi uhdesinde barındırmıştır. Nitekim burada şunu da belirtmek gerekir ki hem vakıflar hem de esnaf örgütlenmeleri şeklinde oluşan teşkilatlar, sivil toplum kuruluşları vasfı ile devletin bu görevlerine yardımcı olmuş ve yükünü hafifletmişlerdir (Şen, 2002: 951-960).

Ancak 19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti içerisinde yer alan vakıf ve loncaların sosyal yardım yönleri zayıflamaya başlamıştır. Bu durumun farkında olan Osmanlı Devleti de dünyadaki gelişmeleri takip ederek, kurumsal kimliğe haiz sosyal politika kurumları oluşturmaya başlamıştır. Bu minvalde Osmanlı'nın klasik anlamdaki sosyal yardım kuruluşu vakıfların, faaliyetleri ve harcamaları 1826 yılında oluşturulan Evkaf-ı Hümayun Nezareti denetimi altına alınmıştır (Aysan ve Kaya, 2008: 227). Loncaların sosyal yardım faaliyetlerinde ki gerilemeler ile dönemin uluslararası sosyal devlet anlayışı nedeniyle sosyal yardımlar, daha çok merkezi devlet tarafından yürütülür hale gelmiştir. Bu sorumluluk bilinciyle, toplum sağlığının korunması ve iyileştirilmesine yönelik faaliyetlerin yanı sıra yardım edilmeyi hak eden kesimden olan dul ve yetimlere, felaketzedelere, yaşlılara, engellilere, hac vazifesini yerine getirebilecek yeterli maddi gücü bulunmayanlara, kırsal kesimde yer alıp kuraklık, dolu, sel gibi doğa olayları

nedeniyle mahsulünü kaybedenlere, görevden alınarak açıkta bulunan bürokratlara gibi birçok alanda "muhtacin maaşı" başta olmak üzere ayni ya da nakdi yardımlar Merkezi devlet tarafından yapılmıştır. Yine emekliler "tekaüd sandıkları" ile yoksulluk halinden korunmaya çalışılmıştır (Özbek, 2006: 30-59).

Görüldüğü üzere uyguladığı politikalar ile güçlü bir büyüme süreci gerçekleştiren ve başarılı bir sosyal devlet olarak addedilen Osmanlı'da, kendisinden önceki Türk devletlerinin yaşamış olduğu ve birçok tarihçinin "yıkılış süreci" olarak tabir ettiği döneme girmiştir. Bu süreç içerisinde Sultan II. Mahmut'un gerçekleştirmiş olduğu reformlarla 19. Yüzyılda ve sonrasında bir takım modern anlamda ve kapsayıcı nitelikte sosyal politikalar geliştirilmiştir (Aysan ve Kaya, 2008: 227). Örneğin 1867 yılında uygulamaya geçen ve Osmanlı Devleti'nde çalışma hayatına dair ilk düzenleme olarak nitelendirilen "Dilaver Paşa Nizamnamesi" ile kömür işletmelerinde ki ağır çalışma koşullarının düzeltilmesi amaçlanmıştır (Yüksel, 2017: 155). Yine Sultan Abdulaziz döneminde, Uluslararası Kızılhaç Komisyonu doğrultusunda "Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti" adı altında yeni bir kurum oluşturulmuştur. Ayrıca Sultan II. Abdülhamit döneminde, yoksullukta önemli bir mücadele aracı olarak "Darülaceze" kurumu oluşturulmuştur. Darülacezeler, dilenciliği meslek edinenler ile yoksulluğun yaygınlaşmasını engellemek amacıyla gündeme gelmiştir. Nitekim önemine binaen Osmanlı Devleti'nin imajını dış politikada temsil eder hale gelmiş ve dönemin modern anlayışına göre inşa edilmiştir. Kurum, kimsesiz ve yoksul çocukların eğitilmesi ve yedi yaşından itibaren yeteneklerine göre imalat alanında bir meslekte görev almalarına yönelik politikalar izlemiştir. Böylelikle yoksulluk anlayışını temelden engellemeye çalışmıştır. Çocukların eğitimleri kadar sağlıklı bireyler olmalarına da bu dönemde önem verilmiştir. Bu düşünceyle dönemin en iyi donatılarını barındıran Hamidiye Etfal Hastanesi kurulmuş ve Osmanlı Devleti'nin en önemli sosyal kuruluşlarından biri olarak nitelendirilmiştir. Bunun yanı sıra İttihat ve Terakkiciler tarafından gerçekleştirilen Jön Türk Devrimi'nden sonra da Fransa'dan esinlenilerek oluşturulan ve İstanbul'daki tüm hastane ve sosyal yardım kurumlarını tek çatı altında toplayan Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi'nin ve sosyal yardımların sivil kuruluşları Fukaraperver Cemiyetleri gibi modernleşme hareketleri gerçekleştirilmiştir (Özbek, 2006: 30-62).

Fakat yapılan iyileştirmelere rağmen Osmanlı Devleti'nin tebaası, devletin son dönemlerinde refah dağıtımından yeterince istifade edememiştir. Özellikle Osmanlı

Devleti'nin son dönemlerinde karşılaştığı iki yıkıcı savaş (Balkan ve I. Dünya Savaşları) ile beraber uygulanan yanlış politikalar ve liyakatsiz atamalar halkı açlığa mahkum etmiştir. Örneğin, I. Dünya Savaşı esnasında kurulmuş olan İaşe Nezareti adlı bakanlık, gıda dağıtımı ile ilgilenerek Payitahtın ve diğer şehirlerin gıda ihtiyaçlarının koordinasyonunu sağlamayı amaçlamıştır. Fakat, bir alandan başka alanlara tahıl ürünlerinin sevkiyatının izne tabi olmasına dair uygulama, partizanlık ve adam kayırma gibi durumlar nedeniyle başarısız olmuş ve temel tüketim ürünü olan tahıllar çürümeye yüz tutmuştur. Bunun yanı sıra işgal ordularının vermiş olduğu zararlar ile erkek nüfusun silah altında olması yeni gıda ürünlerinin üretimini baltalayan başka unsurlar olmuştur. Bu unsurların sonucunda Anadolu'da zahire kıtlığı gözlemlenmeye başlamıştır. Yani her anlamda enkaz halinde bir durumun içerisinde, milli kurtuluş süreci başlamıştır (Akın, 2002: 200). Alınan önlemler kifayetsiz kalmış, Sivas, Aydın, Bitlis İllerinin yanı sıra Ankara'nın Boğazlıyan İlçesinden açlıktan kaynaklı ölümlerin yaşandığına dair iddiaları barındıran telgraflar gelmeye başlamıştır (Kıranlar, 2013: 33-34).

Miras kalan anlayış üzerine düşünüldüğünde görülmektedir ki, devletler de yapısı gereği; tıpkı insanlar gibi doğar, büyür ve izlemiş olduğu politikalara bağlı olarak varlıklarını kaybedebilirler. Devletler üstü örgütlenmenin yaygın olmadığı dönemlerde kamuoyu bilincinin, savaşlara ve ülkelerinin varlıklarının sona erdirilmesine karşı yeterli düzeyde olmaması da bu döngüyü alışılagelmiş kılmıştır. Özellikle halkını dışarıdan gelen saldırılara ve yoksulluğa karşı koruyamayan devletler için ise yıkılma sürecinin daha erken dönemlerde gerçekleştiği söylenebilir. Bu nedenlerle devlet iktidarının kaybedilmesiyle mücadelede güçlü bir ekonomiye sahip sosyal devletin varlığının her geçen gün daha da önem arz ettiğini söyleyebiliriz.

2.1.3. İlk Meclisten, II. Dünya Savaşına Kadar Benimsenen ve Gelişen Anlayış

Türkiye Cumhuriyeti'nin yoksullukla mücadele anlayışında karşımıza çıkan ilk uygulamaların miras kalan anlayış ile şekillendiği ve bu alandaki çağdaş uygulamaların göz önüne alınarak uygulamaların gerçekleştirilmeye çalışıldığı söylenebilir. Henüz Cumhuriyetin ilanından önce oluşturulan Birinci Meclis Hükümeti'nin geliştirmiş olduğu sosyal politikalar incelendiğinde, bu dönemde gerçekleştirilen politikaların, genel kabul gören anlayışın dışında geliştiği söylenebilir. Nitekim modern toplumlarda bulunan farklı gelir gruplarına sahip ve ekonomik imkanları birbirlerinden çok farklı olan karmaşık

toplumları, içerisinde bulunduğu eşitsizlik ve gerginlik ortamından kurtarmak amacıyla sosyal politikaların oluşturulduğu genel kabul gören anlayıştır. Fakat 1920'ler Türkiye'sinde sosyal politikalar oluşturulurken amaç tamamen ekonomik çöküntü içerisindeki bir halkı, sefaletten kurtarma amacını taşımıştır. Çünkü, Türk toplumu ekonomik imkansızlıklar noktasında eşitlenmiş ve sınıfsal çatışmaların oluşabileceği bir yapıya sahip olamamıştır. Bu dönemde amaç her ne kadar halkı bulunduğu yoksulluktan kurtarmak olsa da ekonomik gücün önemli bir payı mecburen Milli Mücadele'nin finansmanı için kullanılmıştır. Hatta tam bağımsızlık yolunda askeri ihtiyaçlar devlet gücüyle karşılanamadığı için genellikle milletin desteğine başvurulmuştur. Bu nedenlerle söz konusu dönemde kapsamlı sosyal politikaların uygulandığı söylenemez (Hayta ve Belenli, 2016: 300).

Ancak bu dönemde, yaşanan olayların önemine binaen savaşların açmış olduğu yaraların sarılması ve halkın vatan savunmasına teşvik edilmesi sosyal politikaları belirleyen etkenler olmuştur. Örneğin; şehit yakınları ile gazi ve gazi yakınlarına yönelik yoksulluktan korumak amacıyla birtakım sosyal politikalar uygulanmıştır. Bu kapsamda şehit yakınlarına arazi verilmesi, maddi ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için yardım kampanyaları ile para toplanması, Türkiye'den kaçan kimselere ait malvarlıklarının şehit yakınlarına dağıtılması ve maaş bağlanması gibi uygulamaların olduğu görülmektedir (Çelik, 2020: 2258). Yine savaşlar neticesinde anne ve babasının vefatı nedeniyle yardıma muhtaç hale düşen çocukların gıda, giyim ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla farklı bölgelerde bakımevleri kurulmaya çalışılmıştır (Akın, 2002: 211). Bu kapsamda 1921 yılında, Ankara'da Himaye-i Etfal Cemiyeti adlı bir kurum oluşturulmuş ve bu kurum 1934 yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu adını almıştır. Bu kurumda şehit çocuklarının yanı sıra muhtaçlık durumundaki diğer çocuklarında bakım ve gözetimleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yeni nüfusun sağlıklı gelişimini sağlamak amacıyla; bebek ölümlerinin azaltılması, hamile kadınların doktor kontrollerinin gerçekleştirilmesi, ilkokul çocuklarının ihtiyaçlarının karşılanması gibi birçok faaliyeti "Çocuk, milletin istikbalidir." misyonu ile gerçekleştirmeye çalışmıştır (Özbek, 2006: 104). Yine 24 Nisan 1926 yılında kabul edilen "Lise ve Orta Mektepler Talebesinden Nihari Üvreti Alınmaması Hakkında Kanun" ile 1926-1927 eğitim-öğretim yılından itibaren bu seviyedeki okullarda eğitim ücretsiz hale getirilmiştir (TBMM, 1926).

Birinci Meclis Hükümeti döneminde yine sosyal yardımlar adına önemli bir gelişme olarak, yeni bir bakanlık kurulmuştur. "Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti" adlı bu bakanlık, sosyal yardımlar alanında teşkilatlı hareketin gerçekleşmesi açısından da önemli bir dönüşüm olmuştur. Kurtuluş Savaşı'nın sona ermesiyle muhacir müdürlükleri başta olmak üzere tüm sağlık ve sosyal yardımla ilgili kurum ve kuruluşlar vekalet uhdesinde faaliyet göstermek üzere yapılandırılmıştır. Ancak, yetersiz bütçeden dolayı önemli bir gelişme seyredememiş, Osmanlı'dan kalan bazı sosyal politikaların devamlılığını sağlamak ve iyileştirmekle yetinmek zorunda kalmıştır. Sosyal yardımlar alanındaki bu yetersizlikler, kuruluşundan bir müddet sonra ise sadece sağlık hizmetlerini yürütür hale gelmesine neden olmuştur. En önemli uğraşı alanı da yaşanan savaşlar ve salgın hastalıklar neticesinde azalan nüfusun yeniden arttırılması ve sağlıklı bireylerin yetiştirilmesi olmuştur (Kıranlar, 2013: 200-203). Bu anlamda önemli katkılar sunan ve yarı resmi yapıda olan bir başka topluluk ise Osmanlı Devleti'nden miras kalan Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'dir. Cemiyet, 1923 yılında "Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti" adını almış ve daha sonrasında sırayla "Türkiye Kızılay Cemiyeti" ve "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır. Cemiyet, Osmanlı döneminde olduğu gibi sosyal yardımlar ve halk sağlığını korumaya yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetler kapsamında; toplumun her kesiminden yoksul bireylere ve göçmenlere yardımlarda bulunmuş, kıtlık ve açlıkla mücadele etmiş, doğal afetlerde zarar görenlerin yardımlarına koşmuş ve verem, sıtma gibi halk sağlığını tehdit eden salgın hastalıklara çare olmaya çalışmıştır (Özbek, 2006: 108).

Bu dönemde sayılan hususların yanı sıra çalışma hayatına dair düzenlemeler de yapılmıştır. 1936 yılında ilan edilen İş Kanunu'na kadar geçen süreçte, Osmanlı Devleti döneminde ki gibi kömür madeni işçilerinin karşılaşacağı risklere karşı korunmaları ve çalışma şartlarına dair iyileştirmeleri içeren düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin 1921 Ereğli Kömür Havzası Kanunu ve 151 sayılı Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun ile maden işçilerinin çalışma hayatlarına dair düzenlemeler yapılmıştır (Özbek, 2006: 120). Yapılan düzenlemeler ile işçi koğuşlarının yapılarak barınma sorununun çözülmesi, zorunlu çalıştırmanın yasaklanarak angaryanın kaldırılması, madenlerde günlük çalışma süresinin sekiz saat ile sınırlandırılması, işçilerin adil ücret hakkına kavuşması, kömür madeni ocaklarında çalışma yaşının 18 ve üzeri olarak belirlenmesi, işverenlerce alınacak önlemler ile madenlerde iş kazalarının

önlenmesi ve kaza geçiren işçilere ekonomik desteklerin sağlanması, kurulacak olan sandıklar ile kömür madeni işçilerinin yaşlılık, hastalık ve iş göremezlik gibi riskler karşısında korunması, iş kazası nedeniyle vefat edenlerin mirasçılarına tazminat ödenmesi gibi işçilerin korunmasına yönelik müdahaleler yapılmıştır (Talas, 1992: 86).

Ayrıca 1936 tarih ve 3008 sayılı İş Kanunu'nun ilanına kadar geçen süreçte kömür madenlerinde çalışan işçilerin dışında kalan emek kesimine yönelik de birtakım düzenlemeler yapıldığı söylenebilir. Örneğin; özelde çalışan bireyin, genelde ise toplumun sağlığını korumaya ve çalışma hayatında verimliliği arttırmaya yönelik Hafta Tatili Hakkında Kanun, işçi sınıfından ayrı ve dönemin işçi sınıfına göre daha nitelikli eğitime sahip bir kesimi devlet memuru olarak istihdam etmek üzere Memurin Kanunu, emek kesimini yaptıkları işin dezavantajlı hallerinden korumak amacıyla Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, işsizlikle mücadele edebilmek adına yalnızca Türk vatandaşları tarafından icra edilebilecek mesleklere dair düzenlemeleri içeren Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Ayrılan Sanat ve Hizmetlerle İlgili Kanun gibi bazı düzenlemelerle çalışma hayatına devlet eliyle yapıcı müdahaleler yapıldığı söylenebilir (Kodal, 2022: 139-153). Ancak bu dönemde batılı anlamda sosyal politikaların oluşmasını tetikleyecek, bir işçi sınıfı hareketlerine rastlanılmamaktadır. Nitekim, 4 Mart 1925 yılında Cumhuriyete kast eden ayaklanmaları bastırmak amacıyla ilan edilen Takrir-i Sükun Kanunu'nun 1. maddesinde yer alan; "İrticaa ve isyana ve memleketin nizamı içtimaisini huzur ve sükununu ve emniyet ve asayişini ihlale bais bilumum teşkilat ve tahrikat ve teşvikat ve teşebbüsat ve neşriyatı Hükümet, Reisicumhurun tasdiki ile resen ve idareten men'e mezundur." hükmünün yürürlükte kaldığı dört yıl boyunca, dolaylı olarak işçi örgütlerinin güçlenmesini engeller nitelikte olduğu söylenebilir (Özbek, 2006: 125), (TBMM, 1925).

1936 yılına gelindiğinde ise bu döneme kadar yapılan devlet müdahalelerinin, işçi ve işveren ilişkilerinde yetersiz kalmasından hareketle, daha kapsayıcı bir yasa ile söz konusu ilişkinin düzenlenmesi gerekliliğinin önemi anlaşılmıştır. Özellikle 1927 yılında ilan edilen Teşviki Sanayi Kanunu neticesinde, özel kesime ait sermayenin de sanayi alanındaki yatırımlara yönelmesi, işçi ve işveren sayılarının artmasına katkıda bulunmuştur. Yaşanan bu artış ile işçi ve işveren arasındaki uyuşmazlıklarda da artışa neden olmuştur. Bu kapsamda uyuşmazlıkları çözebilecek ve devletçilik ilkesine uygun bir çalışma düzeni kuracak bir iş kanunun ilan edilmesi zorunluluğu doğmuştur. Bu

zorunluluk gereği 1927, 1929 ve 1932 yıllarında hazırlanan taslak metinlerden sonra 1936 tarih ve 3008 sayılı İş Kanunu ilan edilmiştir. Fakat iş bu kanunun grev ve lokavtı yasaklaması, en az on işçinin çalıştığı işyerlerinde uygulanacak olması yönündeki hükümleri eleştirilmiştir. Bu eleştirilen düzenlemelerin altında ise kalkınmayı engelleyecek şekilde bir sınıf çatışmasının oluşmasını engelleme gayesi yer aldığı söylenebilir (Çelik-Caniklioğlu vd., 2016: 10-11). Her ne kadar 3008 sayılı Kanunla yapılan düzenlemeler bazı hakları kısıtlasa da sosyal politika tarihimiz açısından oldukça önemli bir gelişme olarak ifade edilebilir. Özellikle 3008 sayılı İş Kanunu içerisinde yer alan "Sosyal Yardımlar" başlığı altında yer alan 100 ve 107. maddeler, iş bu kanuna tabi işyerlerinde ki işçileri ve yakınlarını olası riskler karşısında korumayı amaçlamıştır. Örneğin; iş kazaları, meslek hastalıkları, analık, yaşlılık, iş kaybı, hastalık ve ölüm hallerinde karşılaşılacak riskler güvence altına alınmaya çalışılmıştır. İşçinin bu haklarından feragat etme hakkı da ellerinden alınarak söz konusu güvence pekiştirilmeye çalışılmıştır (Pektaş, 2012: 115).

Döneme dair literatür incelendiğinde özetle, Osmanlı Devleti'nin yıkılışa sürüklendiği süreçte benimsemiş olduğu politikaların zayıflığı, yaşanan büyük savaşlar ve göçler, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyetine geçiş döneminin sancıları, bu süreçlerin oluşturmuş olduğu ekonomik sorunlar ve halkın önemli bir nüfusunun mutlak yoksulluk haline düşmesi, Cumhuriyetin ilanından sonra yaşanan kısmi toparlanmaların 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran ekonomik krizi ile sekteye uğraması, halkın elindeki sermayenin yetersizliği nedeniyle bireysel refahın artmasının sınırlı olması gibi nedenler, ülkemizin sosyal devlet olma yolunda geliştirdiği sosyal politikalarda sınırlı başarılara ulaşmasına neden olmuştur. Genelde bu dönemin ilk yıllarında benimsenen anlayış miras kalan anlayışları koruma ve iyileştirme mahiyetinde olmuştur. Cumhuriyetimiz, bu sınırlı başarıların ışığında, tüm dünyayı etkisine alan II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı ekonomik etkiler doğuracağı sürece girmiştir.

2.1.4. II. Dünya Savaşı'ndan, 2000'li Yıllara Kadar Benimsenen Anlayış

Ülkemizde, söz konusu dönemin savaş yıllarına düşen kısmında, ekonomik imkansızlıklar nedeniyle yine sınırlı bir sosyal politika gelişimi sergilendiği söylenebilir. Bunun en büyük nedeni olarak, 1939 yılına gelindiğinde insanlık tarihinin büyük bir yıkımla tekrar karşı karşıya kalmış olması sayılabilir. Takvimler 1 Eylül 1939'u

gösterdiğinde II. Dünya Savaşı resmen başlamıştır. Bu tarihten itibaren var olan devletler, savaşın tarafı olsun ya da olmasın, savaş ekonomisi içerisinde kendilerini bulmuşlardır. Mevcudiyetlerini koruma gayesi, devletleri ellerinde bulundurdukları kaynaklarının önemli bir bölümünü savaşın emrine vermeye zorlamıştır. Dönemdeki insanlık nüfusunun %95'i gibi önemli bir kısmı savaşa dahil olmuşken, ülkemiz geriye kalan %5'lik kısmın içerisinde kalmayı başarabilmiştir. Fakat ister istemez savaş ekonomisinin içerisine dahil olmaktan kendisini kurtaramamıştır. Bu kapsamda yaklaşık 1.000.000 genç nüfus, üretim sisteminden çekilerek silahaltına alınmıştır. Yapılan bu zorunlu hamle ile işgücündeki azalmaya bağlı olarak üretim kapasitesi düşmüştür. Üretimin düşüşü ile birlikte ithalat yöntemine başvurulmuş, ancak ithalat yapılabilecek devletlerin de benzer durumlarda olması nedeniyle bu girişimler başarısız olmuştur. En nihayetinde çare tüketimin kısılmasında ve bazı tüketim mallarının vesikaya bağlanmasında bulunmuştur. Yine bu dönemde savunma harcamalarının payı arttırılmak zorunda kalmış ve bütçe içerisindeki payı %60'lara ulaşmıştır. Gelişen bu süreç, neticesinde enflasyonist bir etki ekonomiyi esir almıştır (Arslan, 2016: 2-4). Görüldüğü üzere ülke gelirlerinin azalması mevcut gelirlerin ise önemli bir kısmının savunma harcamalarına kanalize edilmesi, geliştirilebilecek olan sosyal politikaları, finansman sorunuyla karşı karşıya bırakmış ve sosyal devlet gayesini engelleyici etkide olmuştur. Çünkü, sosyal devlet anlayışının doğumundan hatta insanlar üstü bir oluşum olan iktidarların halkı yoksulluktan korumaya yönelik anlayışının gelişmeye başlamasından itibaren güçlü sosyal politikalar, güçlü ekonomi ile gerçekleşebilmiştir.

Bu sınırlılık dahilinde, dönemin şartlarına uygun şekilde öncelikli olarak, sabit gelirlileri savaş ekonomisinin meydana getirmiş olduğu dar boğazdan çıkarmaya yönelik sosyal politikalar üretilmeye çalışılmıştır. Örneğin, savaş ekonomisinin ortaya çıkarmış olduğu enflasyonist etki küçük bir kesimi daha da zenginleştirirken, sabit gelirle hayatını idame ettirmeye çalışan toplumun büyük bir kesimini gittikçe yoksullaşmıştır. Bu kapsamda önce memurların hayat standartlarını iyileştirmeye yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Fakat yapılan nakdi iyileştirmeler enflasyonu arttırır etkide olunca, memurlara ayni yardımlarda bulunmak alternatif bir düzenleme olarak gerçekleştirilmiştir. Dönemin Başbakanı Sayın Şükrü Saraçoğlu, 1942 yılının Ağustos ayında meclis kürsüsünden seslenerek, memurlara yönelik gıda ve eşya yardımlarında bulunacaklarını, fakat hazinenin bu duruma elverişli olmadığını belirtmiştir. Bu nedenle

şimdilik aile reislerine bir çift ayakkabı, aile reislerine ve onların eşlerine birer elbiselik kumaş yardımının yapılacağını ve bu yardımların daha da arttırılacağını söylemişlerdir. İlerleyen süreçte yapılan düzenlemelerle Etibank aracılığıyla memurlara taksitli kömür satışı yapılmış, çocuk yardımlarının şartları iyileştirilerek iki çocuktan sonraki her çocuk için yapılan 2.5 liralık yardım 5 liraya yükseltilmiştir. Ayrıca memurlarla birlikte yoksul olan kesimlere elbiselik kumaş, ayakkabı, kuru gıda, yağ, şeker ve kömür gibi ayni yardımlar gerçekleştirilmiştir. Ancak yaklaşık olarak 1.600.000 kişiye yapılan bu tip yardımlar, daha sonrasında hazinenin yetersizliğinden kaynaklı olarak, önemli bir ölçüde iyileştirilememiştir (Bülbül, 2006: 35-38).

Kadim Türk Devlet anlayışında, sosyal politikalar açısından önemli olarak nitelendirilebilecek bir gelişmenin yine bu dönemde yaşanmış olduğu söylenebilir. 22.06.1945 tarihli ve 4763 sayılı Çalışma Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Resmi Gazete' de yayımlanmış ve ilgili kanunun dili ile Bakanlığın amacı, iş hayatıyla ilgili hususları düzenleme, yürütme ve denetlemek olarak belirlenmiştir. Yeni örgütlenme yapısı tasarlanırken 1932 yılında üye olunan Uluslararası Çalışma Örgütü'nün ilkeleri, savaş sonrasında diğer ülkelerde oluşan ve büyüyen sosyal politikaların asgari kurallarına uyma düşüncesinin etkili olduğu söylenebilir. Çağın gereklilikleri gereği Çalışma Bakanlığı'nın kurulması beraberinde önemli sosyal politikaların oluşturulmasını getirmiştir. Yeni anlayışla beraber 1945 yılında İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası, 1947 yılında ilk sendikalar yasası olarak nitelendirilen 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun ile 1949 yılında Yaşlılık Sigortası gibi önemli düzenlemeler yapılmıştır (Talas, 1992: 123-127). Bu süreçte kamu görevlilerinin emeklilik dönemleri için de gelişmeler yaşanmıştır. 1934 yılından beri dağınık, sınırlı kamu görevlilerini kapsayan ve birbirinden bağımsız olarak örgütlenmiş emekli sandıklarının birleştirilmesi ile 1949 yılında Türkiye Cumhuriyet Emekli Sandığı kurulmuştur (Hall, 1951: 1).

Çalışma hayatına ve işgörenlere yönelik önemli bir başka adım da 1946 yılında İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun kurulması ile gerçekleştirilmiştir. Kurulan kurum ile insan gücü kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamanın, işçi işveren arasındaki mesleki gelişim ilişkilerini geliştirmek gibi faaliyetlerinin yanı sıra işçilerin barınma sorunlarına yönelik barındırma yurtları inşasında da bulunmuştur. Yapılan yurtlar ile 55 bin 164 işçinin çeşitli zamanlarda barınmaları sağlanmıştır (Özbek, 2006: 226-227).

Ayrıca Türk İşçisi adlı derginin yayınlanmasına destek vermek suretiyle Türk işçilerinin örgütlenmesini amaçlamıştır. Söz konusu dergi, devletin denetimi ve gözetimi altında bir işçi hareketini oluşturması yönüyle eleştirilmiştir. Nitekim dergi Türk işçisinin solculukla, kızıllıkla, yeşillikle, komünistlikle ve irtica ile itham edilmeyeceğini beyan etmiş ve kimin etrafında örgütleneceğini bileceklerine dair varsayımlarda bulunmuştur (Pektaş, 2012: 216).

Sabit gelirle hayatını idame ettirenlerin yanı sıra çiftçilere yönelik birtakım düzenlemelerde yapılmıştır. Verimli topraklara sahip bir tarım ülkesi olarak nitelendirilen ülkemizin, yaşanan olumsuzluklar neticesinde tarımsal faaliyetler alanında güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda öncelikli olarak Marshall Planı'nın çizmiş olduğu yöntem ile makineli tarım geliştirilmeye çalışılmıştır. İzlenen yöntemle çiftçilik faaliyetinde bulunan kesime; traktör, çapa, mibzer gibi makinelerin yanı sıra birtakım zirai alet ve edevat yardımları yapılmıştır. Yine başta küçük çiftçiler olmak üzere; kuraklık, don, sel, haşere, yangın ve benzeri afetlerden zarar görenler, ellerindeki mahsulün %40'ından azını kaybetmek suretiyle zirai işletmesini yürütemeyecek hale gelenler ve bu haller dışında herhangi bir mücbir sebeple yoksulluğa düçar olmuş çiftçiler, 14.07.1948 tarih ve 5254 sayılı Muhtaç Çiftçilere Ödünç Tohum Verilmesi Hakkında Kanun ile buğday, arpa, mısır, yulaf gibi tohumlar dağıtılmak suretiyle yoksulluk halinden korunmaya çalışılmıştır (Aydemir, 2021: 85).

Bu yıllarda gerek siyasal anlamda gerek anayasal anlamda yaşanan gelişmeler de sosyal politikaların değişmesine etkide bulunmuştur. Bu bağlamda karşımıza ilk olarak sancılı bir süreçten sonra çok partili hayata geçen demokrasimizde iktidar partisinin değişmesiyle ortaya çıkan anlayış söylenebilir. Tarihler 14 Mayıs 1950'yi gösterdiğinde siyaset tarihimizi yakından ilgilendiren bir seçim gerçekleştirilmiştir. Seçim sonucu, yeni bir parti olan Demokrat Parti iktidarda söz sahibi olmuştur. Liberal bir anlayışı benimseyen Demokrat Parti bunu politikalarına da yansıtmaya çalışmıştır. Tek partili dönemde benimsenen, işçilere grev hakkı verilmemesine yönelik düzenlemelerini eleştirmişlerdir. Ancak iktidarlarının henüz dördüncü yıllarını sürdürmekteyken işçilere yönelik liberal ve özgürlükçü yaklaşımlarını değiştirmeye başlamışlardır. Daha önce ertelenen grev hakkının verilmesine yönelik çalışmalar bir kez daha ertelenmiştir. Değişen anlayışın yanı sıra işçilere yönelik birtakım lehe olacak düzenlemelerin de yapıldığı söylenebilir. Örneğin; dönemin yürürlükte olan İş Kanunu hükümleri

kapsamında 10 ve daha fazla işçi çalıştırılan yerlerde uygulanır sınırlandırması esnetilerek, bir iş yerinde İş Kanunun hükümlerinin uygulanması için aranan işçi sayısı düşürülmüştür. Bu dönemde İş Kanunu hükümlerinden yararlanacak iş kollarına dair de genişleyici düzenlemeler yapılmış ve fikir işçileriyle beraber deniz işlerinde çalıştırılan işçilerin de İş Kanunu kapsamına alınması yönünde hükümler kabul edilmiştir. 1954 yılında yapılan düzenlemeler ile tüm ücretli çalışanların öğle saatlerine denk gelecek şekilde ara dinlenme hakkına kavuşmaları sağlanmıştır. 1956 yılında ise daha önce hafta tatillerinde ve genel tatil günlerinde yarım günlük ücret ödenir şeklinde yer alan düzenleme, yapılan değişiklik neticesinde tam gün ücret ödenir şeklinde düzenlenmiştir. Ancak bu süreçte temel gaye toplumun işçi-işveren şeklinde net sınıfsal ayrışma yaşamasını engellemek şeklinde benimsenmiş ve güçlü bir işçi sınıfının oluşması engellenmeye çalışılmıştır (Pektaş, 2012: 32-38).

Cumhuriyet tarihimizde çok partili döneme geçişin ardından yaşanan değişimler neticesinde, demokrasi tarihimiz açısından zorlu dönüm noktalarının olduğu söylenebilir. Tarihler 27 Mayıs 1960'ı gösterdiğinde milletin iradesi ile yönetim erkine sahip iktidar, ordunun müdahalesi ile iktidar olma kabiliyetini yitirmiştir. Her ne kadar siyasi ve demokratik tarihimiz açısından olumsuz bir hal olsa da birçok kesim tarafından, işçilerin örgütlenmesi ve bazı sosyal haklar elde edebilmeleri açısından olumlu yönlerinin olduğu belirtilmiştir. Koray'a göre; 27 Mayıs ihtilali neticesinde kabul edilen 1961 Anayasası, Türk sosyal politika tarihinde bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu dönüşümde 1961 Anayasası'nda benimsenen sosyal hukuk devleti ve sosyal adalet anlayışlarının büyük etkisi olmuştur (Koray, 2008: 173). Gelişen yeni anlayış, Demokrat Parti iktidarı sürecinde sendikaların kısıtlanması ve gelişimlerine yönelik engelleri ortadan kaldıracak düzenlemeler yapma eğiliminde olmuştur. Örneğin 1952 yılından beri engellenen Türkiye İşçi Sendikaları Federasyonunun, Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonuna katılma talepleri uygun bulunmuştur Kapatılan sendika birliklerinin yeniden açılmaları kabul edilmiştir. Siyasal partilerin faaliyetlerine yönelik yapılan kısıtlamalar ise sendikalar etrafında örgütlenme anlayışını perçinlemiştir (Çeçen, 1973: 44-45). 27 Mayıs darbesinin ardından, Demokrat Parti iktidarı süresince uygulanan liberal politikaların başarısızlığı ileri sürülerek yeniden devletçi politikalara dönüleceği kamuoyuna deklare edilmiştir. Bu görüş ile hazırlanan 1961 Anayasası ile yapılan düzenlemeler de söz konusu anlayış çerçevesinde belirlenmiştir. 1961 Anayasası'nın 127. maddesinde yer alan

düzenleme ile ekonomik ve sosyal kalkınmanın yanı sıra kültürel kalkınmanın da hazırlanacak planlarla gerçekleştirileceği hükme bağlanmıştır. Bu kapsamda 30 Eylül 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı Kurumu ihdas edilmiştir (İpek, 2022: 20).

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı'nın bu kapsamda düzenlemiş olduğu ilk "Kalkınma Planı", 1963-1967 dönemini içine alan birinci beş yıllık plan olmuştur. Planın ikinci bölümünde düzenlenmiş olan, kalkınma politikasının sosyal hedeflerinde ana ilke, kalkınma hamlesinin sosyal adalet ilkelerinden sapmasına müsaade edilmemek olarak belirtilmiştir. Kalkınma ile hedeflenen amaç ise olabildiğince geniş halk topluluklarının daha yüksek bir yaşama standardına ve sosyal güvenlik imkanına kavuşturulması olarak belirlenmiştir. Gelişmiş ülkelerin eğitim sistemleri ve başka sosyal hizmetlerin oluşturmuş olduğu geniş fırsat eşitliği ile sosyal refah artışındaki başarıları örnek alınarak, ülkemizdeki sosyal hizmet anlayışının geliştirilmesi hedeflenmiştir (DPT., 1963: 47-58).

Belirlenen hedeften hareketle hazırlanan ilk kalkınma planının, 2000'li yıllara kadar hazırlanan diğer kalkınma planlarına göre sosyal politika bakımından oldukça ileri ve kapsamlı olduğu söylenebilir. Birinci kalkınma planı döneminde sosyal politikalar açısından önemli olarak addedilebilecek dört önemli yasal düzenleme yapılmıştır. Bunlardan ilki demokrasinin güçlenmesine katkı sunan, ilerici, çoğulcu, evrensel, düzenleyici yanlara haiz olan 15 Temmuz 1963 tarihli Sendikalar Yasası'dır. 1961 Anayasası, işçiler ve işverenlere izin almaksızın sendikalar ve sendika birlikleri kurma, sendikalara özgürce üye olma haklarını zaten düzenlemişti. Söz konusu İkinci Sendikalar Yasası ile tanınan bu Anayasal hakkın nasıl kullanılacağına dair şekil ve usuller düzenlenmiştir. Böylelikle işçi örgütlerinin güçlendirilmesine katkı sunmuştur. İkinci önemli gelişme ise 15.07.1963 tarih ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'dur. 275 sayılı Kanun grev hakkının işçilere tanımlanması ve toplu pazarlık neticesinde oluşan toplu iş sözleşmesiyle emek ile sermaye arasındaki dengeyi kurması bakımından önemli bir gelişme olarak sayılabilir. Bu dönemde gerçekleştirilen diğer önemli yasalar ise Sosyal Sigortalar Yasası ve Devlet Personeli Sendikaları Yasası olmuştur (Talas, 1992: 155-171).

27 Mayıs darbesinden sonra benimsenen işçi yanlısı düşünceler neticesinde hız kazanan sosyal politikada ki üretkenlik, 1965 yılından sonra tekrar hareketlenen genç

nüfusun gösterileri, üniversitelerde yeniden başlayan huzursuzluk ve çalkantılar nedeniyle ivmesini kaybetmeye başlamıştır. Bu süreçte sosyal politika yapıcıların odak noktası, yeniden ortaya çıkan ve sorun olarak nitelendirilen hareketlerle mücadele etmeye evirilmiştir. Bu nedenlerle 1965 yılından sonra 01.07.1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kabul edilene kadar önemli bir süre sosyal politika alanında kayda değer düzenlemelerin olmadığı söylenebilir (Talas, 1992: 207). Ancak yaşanan bu kargaşalı süreç demokrasi tarihimiz açısından yeniden "kara leke" olarak addedilebilecek bir sürece götürmüştür. Tarihler 12 Eylül 1980'i gösterdiğinde ordu tekrar halkın iradesiyle yönetme erkini kazanmış olan hükümete askeri darbe gerçekleştirmiş ve devlet yönetimine el koymuştur. Askeri yönetim felsefesiyle hazırlanan 1982 Anayasası ise, sosyal bir hukuk devleti olduğunu söylemesinin yanı sıra örgütlenme hakları konusunda benimsemiş olduğu kuşkulu ve sınırlayıcı anlayış ile apolitik bir toplum oluşturmuştur. Bu süreç ile birlikte uluslararası arenada yaşanan krizler sosyal politika anlayışı ve sosyal devlet anlayışı açısından karanlık günleri getirmiştir. Örneğin 1980'lerde dönemin Başbakanı kamuoyuna yapmış olduğu bir açıklamada "sosyal devletin öldüğünden" söz etmiştir. Nihayetinde sosyal devlet anlayışı artık anayasa metninde ve söylemlerde var olan ancak uygulamada karşılaşılmayan bir terim olmuştur (Koray, 2008: 176-177).

Şöyle ki; 12 Eylül Askeri Darbesi sonrası oluşturulan 1982 Anayasası ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de yoksullukla mücadelede sosyal devlet anlayışını benimseyen ülkeler arasında olduğuna dair hükümler barındırmıştır. Örneğin Anayasamızın, ***"Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir."*** şeklinde tanzim edilen 2. maddesi, Cumhuriyetin niteliklerinden birinin de sosyal devlet ilkesi olduğunu bize göstermektedir. Sosyal devlet anlayışı, liberal devlet anlayışının aksine refahın paylaştırılmasındaki sosyal adaletin ve sosyal barışın sağlanması için sosyal ve ekonomik hayata devlet eliyle müdahale edilmesini zaruri ve meşru görmektedir. Devletimizin sosyal devlet anlayışını kavrayabilmek açısından önemli bir görüş, 26.10.1988 tarihli Anayasa Mahkemesi kararında kendisini göstermektedir. Anayasa Mahkemesi bu kararında; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, sosyal hukuk devleti olması hasebiyle güçsüzleri güçlüler karşısında korumak suretiyle gerçek eşitliği sağlaması gerektiğini

belirtmiştir. Bu gerekliliği sağlarken ise Anayasa ile güvence altına alınan ilkeler ışığında oluşan sosyal güvenlik uygulamaları ile toplumdaki yoksul ve muhtaçlara Devlet tarafından yardım edilmesinin önemli olduğunu açıklamıştır. Böylelikle Türk Milleti'ni oluşturan bireylerin insan onuruna yakışır bir hayat idame ettirebilmeleri için gerekli düzenlemelerin ve ortamın oluşturulması gerektiğinin önemini vurgulamıştır (Özbudun, 2019: 138-141). Ancak bir önceki paragrafta da belirtilen üzere düzenlenen anayasal güvenceler, pratik uygulamalarda kendisini göstermekten oldukça uzak kalması yönüyle eleştirilmiştir.

Bu süreçte yine sosyal yardım ve sosyal hizmet alanında daha sonradan fazlaca önem kazanacak bir kuruluşun ve fonun da temelleri atılmıştır. 29.05.1986 yılında kabul edilen 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun 3. maddesi ile Merkez Bankası nezdinde Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu adında bir fonun oluşturulmasının yanı sıra 7. maddesi ile de iş bu kanunun amacına uygun olacak şekilde faaliyetler ve çalışmalar yapmak ve ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve ayni yardımlarda bulunmak üzere her il ve ilçede sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının kurulması yasal zemine kavuşturulmuştur (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu). İş bu vakıfların 2000'li yıllarda yapılacak değişikliklerle daha da önem kazanması nedeniyle bir sonraki başlık altında vakıfların işleyişi hakkında daha detaylı bilgilendirmeler yapılmasının daha uygun olacağı düşüncesiyle ve tekrara düşülmemesi amacıyla bu noktada vakıfların işleyişi hakkındaki açıklamalar sınırlı tutulmuştur.

Dönemin toplumunu oluşturan bireyleri arasında "Fak Fuk Fonu" olarak da bilinen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun ardından 1992 yılında ise "Yeşil Kart" uygulaması başlamıştır (Bolat, 2016: 16).

Yaşanan süreçler neticesinde 2000'li yıllara yaklaşırken, Türkiye' de var olan sosyal sorunlar, çok boyutlu ve oldukça derin problemler olarak nitelendirilmiştir. Öyle ki artık yalnızca yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik değil artık eğitimsizlik gibi sorunlarla mücadele için aktif devlet politikaları gerekir hale gelmiştir. 1960 yılının ilk dönemlerinde "vaatlere dayanan sosyal devlet" anlayışı, yerini sosyal sorunlar karşısında "seyirci" olarak kalan bir devlete bırakmıştır (Koray, 2008: 506).

2.1.5. Sosyal Politika Anlayışımızda Bir Dönüşüm: Yeni Yoksullukla Mücadelede 58. Hükümet ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Çalışmamızın önceki bölümlerinde sosyal politika uygulamalarının uygulanabilirliğini ve başarıya ulaşabilmesinin, bazı değişkenlerin varlığına bağlı olduğunu belirten bilim insanlarının ifadelerine atıflarda bulunmuştuk. Bu minvalde güçlü ve sürdürülebilir bir sosyal politika uygulamalarının varlığından bahsedebilmek için her şeyden önce güçlü bir bütçeye ve bu bütçeyi oluşturacak unsurların varlığına ihtiyaç duyulduğunu tekrar belirtmeliyiz. Nitekim Cumhuriyetimizin sosyal politikalar tarihi açısından gelişimi incelendiğinde; bu alanda ki çok önemli gelişmelerin bu unsurları bir araya getiren 58. Hükümet ve sonrasında ki iktidarlar ile yaşandığını ve bir dönüşüm geçirdiğini söyleyebiliriz. Söz konusu dönemin hemen öncesinde ve ilk dönemlerinde yaşanan olguların da bu dönüşüme etkileri yadsınamaz. Bu olguları; IMF'in Türkiye'ye önerdiği sosyal güvenlik reformları, 2001 Krizi ve bu krizin etkileri, Avrupa Birliği ile olan ilişkiler şeklinde sayabiliriz. Özellikle 2001 Krizi ile birlikte yoksulluk olgusunun daha görünür hale gelmesi ile sosyal politika faaliyetleri siyasi gündemi daha fazla meşgul eder hale gelmiştir (Buğra, 2008: 219-221).

Burada dönüşüme etki eden önemli bir başka etkenin de yeni yoksul tanımına uygun bireylerin sayısının her geçen gün ülkemizde de artıyor olması söylenebilir. Nitekim söz konusu süreçte gerçekleştirilen ve literatür açısından oldukça değerli olan Prof. Dr. Ayşe Buğra ve Prof. Dr. Çağlar Keyder'in sorumluluğundaki "Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi (New Poverty and The Changing Welfare Regime of Turkey)" isimli projenin ulaşmış olduğu bulgularda bu durumu göstermektedir. Buğra ve Keyder projelerinde öncelikle Dünya Bankası gibi uluslar üstü oluşumların yoksulluğu matematiksel ifadelerle tanımlamasını eleştirmiştir. Daha sonrasında ise salt yoksulluk tanımından ziyade, toplumla ilgili olan "toplumsal (sosyal) dışlanma", alt-sınıf" ve "kenardalık" gibi kavramlarında göz önüne alınarak yapılacak yeni bir yoksulluk tanımının daha isabetli olacağı hususuna vurgu yapmışlardır. Nitekim İstanbul ilinde yürütülen çalışmada da bireylerin kırsal anlayıştan kurtulamamasından yahut küçük ölçekli üreticilikten veya kayıt dışı istihdamdan kaynaklı olarak yeterli ekonomik refaha ulaşamayacak olmaları nedeniyle yeni yoksulluk halini yaşadıkları bulgusuna ulaşmışlardır. Ulaşılan bu bulguların, ülkenin diğer göç alan benzer yapıdaki illerinde de özdeş durumlar oluşturduğunu; bu tip yoksulların, çocuklarının yeteri kadar beslenmesini

ve yeterli eğitim almalarını bile sağlamakta güçlük çekecekleri belirtilmiştir. Bu nedenle de sosyal politika anlayışının yeni yoksulluk alanıyla da mücadele etmesi gerektiğinin elzem olduğu belirtilmiştir (Buğra ve Keyder, 2003: 1-21).

Bu minvalde Adalet ve Kalkınma Partisi, 58. Hükümet dahil günümüze kadar aralıksız muktediri olduğu, on farklı hükümet döneminde dile getirdikleri söylemleri ve gerçekleştirmiş oldukları faaliyetleri ile sosyal politika anlayışlarını; insan hak ve özgürlüklerinin sağlandığı, odağında insanın yer aldığı, çevreye duyarlı ekonomik kalkınmayı önceleyen, sosyal anlamda adaleti sağlayan, başta birey olmak üzere aile ve toplumu güçlendirmeyi hedefleyen sosyal devlet anlayışıyla vatandaşları gönençli bir hale getirerek geleceğe taşımak şeklinde kamuoyuna deklare ettikleri söylenebilir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Sosyal Politikalar Kurulu, 2023: 44). Benimsenen bu sosyal politika anlayışı ile başta merkezi yönetime bağlı birimler olmak üzere, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, tüzel ve gerçek kişilerin kurumsal ve bireysel çabaları ile ayni ya da nakdi yardımlar sağlanarak yoksullukla mücadele edilmeye çalışılmaktadır. Söz konusu mücadelede hiç şüphesiz en büyük sorumluluk ve en geniş çaplı uygulamalar, asıl ekonomik gücü elinde bulunduran ve bütçe yetkisine sahip merkezi yönetimdedir. Merkezi yönetimin en önemli sosyal yardım kuruluşu ve uygulayıcısı ise hiyerarşik olarak T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olan, yurt çapında yürüttüğü tematik sosyal yardım programları ve proje destekleri ile ihtiyaç sahibi olan bireylere ulaşarak, devletin sosyal sorumluluklarını yerine getiren Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'dür (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023). Bu nedenle 58. Hükümet ve sonrasında yaşanan gelişim ve değişimi görebilmek için Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün geçirmiş olduğu evreler ile uygulamakta olduğu sosyal yardım ve proje destek programlarını incelemek isabetli olabilecektir. Bunun yanı sıra diğer sosyal yardım sağlayıcılarının faaliyetleri hakkında da bilgiler verilecektir.

2.1.5.1. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün Tarihçesi ve Günümüz Sosyal Yardım Anlayışı

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarihsel açıdan incelendiğinde temellerinin "Fakir Fukara Fonu" olarak da bilinen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonuna dayandığı görülmektedir. Söz konusu fon, neoliberal politikaların başarısızlığına istinaden artan ekonomik kriz ve yoksulluk nedeniyle Dünya Bankası'nın tavsiyeleri

üzerine hayata geçirilmiştir. İlgili süreçte aynı tip ekonomik sorunları yaşayan ülkelerde de benzer anlamda sosyal fonların kurulduğu görülmektedir. Örneğin, 1980'lerden itibaren dönem dönem yıllık %24.000'lere ulaşan hiperenflasyonun bulunduğu Bolivya'da halkı yoksulluktan korumak için oluşturulan "Acil Durum Sosyal Fonu", General Pinochet'in gerçekleştirmiş olduğu askeri darbe sonrası önemli derecede yoksullaşan ve halkının %48'inin yoksulluk içinde olduğu belirtilen Şili'de oluşturulan "Asgari İstihdam Programı" ve "Hane Reislerine Yönelik Meslek Programı", dış borcunun, enflasyonun ve yoksulluğun sürekli artış gösterdiği Honduras' ta oluşturulan "Sosyal Tazminat Sistemi" ve "Honduras Yatırım Sosyal Fonu", toplumun ortalama gelirinin üçte birinden bile daha az gelirle yaşamak zorunda kalan nüfusun %7'lere ulaştığı belirtilen Gana'da oluşturulan "Uyumun Sosyal Maliyetlerini Azaltmaya Yönelik Eylem Programı" gibi (Stewart ve van der Geest, 1995: 1-6). Bu tip fonlar başlangıçta acil yardım tedbirleri kapsamında, geçici olarak kurulan ve kısa sürede toplumu çürüten yoksulluk ile mücadeleyi önceleyen programlar olarak devreye alınmıştır. Ancak geçen süreç itibariyle bu tip fonlar sosyal sektörlerdeki kalkınmayı desteklemek ve yoksulluğun azaltılmasını kolaylaştırmak amacıyla sürekli bir silah haline getirilmiştir (Bigio, 1998 :168).

Ülkemizde de yoksullukla mücadele amacıyla tesis edilen Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu; 1982 Anayasası'nda yer alan sosyal hukuk devleti ilkesi gereği; gelir dağılımında oluşan dengesizliklerin giderilmesi, yoksul kesimlerin desteklenmesi, toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi ve sosyal barışın korunması amacını taşımaktadır. 29.05.1986 kabul tarihli ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun 3. maddesi iş bu fonun kuruluşuna ilişkin olup, *"Bu Kanunda öngörülen hizmetlerin gerçekleştirilmesi için Başbakanlığa bağlı ve T.C. Merkez Bankası nezdinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur."* şeklinde düzenlenmiştir. Ancak ülkemizde hükümet sisteminin, 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan halkoylaması ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçmesi neticesinde; 02.07.2018 tarihli ve 700 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 104. maddesi ile "Başbakanlığa" ibaresi "Cumhurbaşkanınca görevlendirilen Cumhurbaşkanı yardımcısına veya bakana" olacak şekilde değiştirilmiştir. Böylelikle fonun kuruluşuna ilişkin düzenlenen 3. madde; *"Bu Kanunda öngörülen hizmetlerin gerçekleştirilmesi için Cumhurbaşkanınca görevlendirilen Cumhurbaşkanı yardımcısına veya bakana bağlı ve*

T.C. Merkez Bankası nezdinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur." şeklini almıştır. Kanunla belirtilen amaçlara ulaşmak için ise yine aynı Kanunun 7. maddesiyle her il ve ilçede sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının kurulmasına karar verilmiştir (Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu).

Kurulan fonun idari iş ve işlemleri, 09.12.2004 tarihine kadar Başbakanlığa bağlı olan Fon Genel Sekreterliği eliyle yürütülmüştür. Ancak sosyal politikaların, sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin öneminin giderek artması karşısında daha etkin ve daha verimli bir kuruma ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bu nedenle 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü teşkilatı oluşturuldu. Oluşturulan yeni Genel Müdürlük, gelişen ve büyüyen Türkiye'nin sahip olduğu refahı hak temelli politikalar ve uygulamalar ile toplumun tüm kesimine yayma misyonunu benimsemektedir. Bu anlamda kullanmış olduğu yapay zeka bilgi sistemleri ile şeffaflık, sürdürülebilirlik ve hesap verilebilirlik gibi temeller üzerine konumlandırmış faaliyetlerini yürütmektedir. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün toplumu çürüten yoksulluk karşısında görevlerini inceleyecek olursak ise görevlerinden bazılarının:

- Yoksullukla mücadele ve sosyal yardımlar alanında ulusal düzeyde uygulanacak politika ve stratejilerin belirlemek için yapılması gereken çalışmaları koordine etmek, yapılan çalışmalar neticesinde belirlenmiş olan politika ve stratejileri uygulamak, uygulama sürecini izlemek ve bu sürecin verimliliğine yönelik değerlendirmelerde bulunmak,
- 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile belirlenen amaçların gerçekleşmesini ve uygulanmalarını sağlamak için gerekli olan idari ve mali tedbirleri almak,
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun gelirlerinin zamanında toplanması, toplanmış olan bu gelirlerin belirlenen amaçlara uygun şekilde yerinde, zamanında ve ihtiyaçlara göre kullanılmasını temin etmek,
- 3294 sayılı Kanun hükümlerine göre kurulan vakıfların harcamalarını, iş ve işlemlerini araştırmak, incelemek, izlemek ve denetlemek, görülen aksaklıklarla ilgili gerekli tedbirleri almak, sosyal yardımlaşma ve

dayanışma vakıflarının çalışma usul ve esasları ile sosyal yardım programlarının ölçütlerini belirlemek,

- Meri mevzuat gereği kamusal kaynaklar kullanılarak yardım yapılması öngörülen bireylere, her türlü yapılan sosyal yardımın ödenmesi ile yapılan bu sosyal yardım ödemelerinin ilgili veri tabanına kaydedilerek izlenmesi hususunda diğer kamu kurum ve kuruluşları ile iş birliği yapmak,
- Diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılmakta olan her türlü sosyal yardım ve ödemelerin veri tabanında izlenmesine ilişkin işlemleri yürütmek,
- Yoksullukla mücadele edebilmek için araştırmalar ve incelemelerde bulunmak, projeler hazırlamak ve uygulamak,
- Yoksullukla mücadele alanında geliştirilen uluslararası uygulamaları izlemek ve ülkemiz şartlarına uygun ve yararlı olabilecek modelleri uygulamaya koymak.

şeklinde olduğunu görmekteyiz (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024a). Sayılan bu görevler Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün, Fon'un ilk oluşturulduğu zamana göre oldukça kapsamlı bir işlem yüküne sahip olduğunu da gözler önüne sermektedir. Fon ilk oluşturulduğunda yoksullukla mücadele açısından potansiyelinin farkına varılamamıştır. Fon'un 1980 ve 1990'larda ki iktidarlar tarafında dan başka amaçlar için kullanıldığı yine başka bir sorun olarak söylenmektedir. Nitekim hem 17 Ağustos 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi hem de 2001 ekonomik krizinin ardından Ecevit Hükümeti döneminde Fon'dan sorumlu Bakan Hasan Gemici tarafından aktif olarak kullanılmaya başlayan fon asıl önemli faaliyetlerini daha öncesinde de belirttiğimiz üzere Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidarlarında kazanmıştır (Hablemitoğlu, 2009 :109).

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı teşkilatı içerisinde yer alan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün sayılan faaliyetlerini yürütürken en önemli aracının ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının olduğu söylenebilir. Geliştirilen ve yürütülen politikalar ışığında, Fon'da toplanan gelirleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığı ile ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaktadır. Söz konusu faaliyetleri yerine getiren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulmuş olup hali hazırda 1.003 vakıf illerde vali, ilçelerde ise kaymakamların başkanlığında hizmet vermektedir. Hukuki açıdan incelendiğinde; her

bir vakfın ayrı birer iş yeri statüsüne ve ayrı birer karar organına sahip olduğu, idari yönden Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı olmadığı, denetimlerinin Vakıflar Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yapıldığı, karar organının Mütevelli Heyeti olduğu görülmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024).

2.1.5.2. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nce Uygulanan Sosyal Yardım ve Proje Destek Programları

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün çeşitli program ve projeler ile yoksullukla mücadele ettiği söylenebilir. Sosyal yardım programları aile, barınma-gıda, engelli-yaşlı, eğitim ve sağlık olmak üzere beş ayrı yardım türü başlığı altında toplam 46 yardım programı ile gerçekleştirilirken; proje destek programları ise beş farklı proje ile gerçekleştirilmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024).

2.1.5.2.1. Sosyal Yardım Programları

2.1.5.2.1.1. "Aile" Kategorisi Altında Yapılan Yardım Türleri

2.1.5.2.1.1.1. Türkiye Aile Destek Programı

Hanesinde memur, noter ve muhtar olarak çalışan bulunanlar ile hane içinde kişi başı düşen gelir net asgari ücretin1/3'ünden (2024 yılı için 5.667,37 Türk Lirası) fazla olanlar hariç olmak üzere, aşırı yoksulluk sınırının altında kalan bireylerin sosyal yardım sistemi içerisine dahil edilerek yoksulluktan kurtulmaları, çalışan ve emekli yoksulluğu gibi durumlarla karşılaşanlar ile düzenli sosyal yardımlarda belirlenen tematik şartları sağlamadığı için diğer yardımlardan faydalanamayanları desteklemek amacıyla oluşturulmuş bir sosyal yardım türüdür. Söz konusu yardımda ödemeler bir yıl süreyle aylık periyotlar şeklinde yapılmakta olup, destek tutarları ise aşağıdaki tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 2.1. Türkiye Aile Destek Programı Kapsamında Ödenen Tutarlar.

Hane İçinde Kişi Başına Düşen Aylık Gelir (₺)	Yapılan Ödeme Tutarı/Aylık
0 - 450,00 ₺	1.250,00₺
450,01 - 911,15 ₺	1.100,00₺
911,16 – 1.372,30 ₺	950,00₺
1.372,31 – 5.667,37 ₺	850,00₺

Tablo 1'de belirtilen söz konusu tutarlara, ailede yaşayan çocuk sayısına bağlı olarak, çocuk bileşeni kapsamında ek ödemeler de gerçekleştirilmektedir. Söz konusu tutarlar Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2.2. Çocuk Bileşeni Kapsamında Yapılan Ödeme Tutarları.

Hanede Yaşayan Çocuk Sayısı	Yapılan Ek Ödeme Tutarı/Aylık
1-2	350,00₺
3	450,00₺
4	550,00₺
5 ve üzeri	650,00₺

2.1.5.2.1.1.2. Doğum Yardımı

Yurtiçinde ya da yurtdışında doğmuş olması fark etmeksizin, Türk vatandaşı ve Mavi Kart sahiplerine 15.05.2015 ve sonrası tarihlerde gerçekleştirilen her bir canlı doğum için yapılan ödemelerden oluşan sosyal yardım türüdür. Başvuru önceliği annenin olmakla birlikte, eğer anne Türk vatandaşlığına/Mavi Karta sahip olmaması veyahut annenin sağ olmaması halinde Türk vatandaşı ya da Mavi Karta sahip baba da başvuru yapabilmektedir. İş bu yardım türünde ödemeler tek seferlik olup yapılan yardım miktarları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 2.3. Doğum Yardımı Kapsamında Yapılan Ödeme Tutarları.

Çocuk Sayısı	Yapılan Ödeme Tutarı
Birinci Çocuk	300,00₺
İkinci Çocuk	400,00₺
Üçüncü ve Sonraki Her Çocuk	600,00₺

2.1.5.2.1.1.3. Çoklu Doğum Yardımı

Hane içinde kişi başına düşen aylık geliri net asgari ücretin1/3'ünden (2024 yılı için 5.667,37 Türk Lirası) az olan hanelere 0-2 yaş aralığında çoklu doğum ile dünyaya gelmiş çocukları için anne ya da anne adına babaya ya da kanuni temsilcisine yapılan ödemelerden oluşan sosyal yardım türüdür. İş bu yardım her ay için 400,00 TL olarak hesaplanmakta ve iki ayda bir sosyal yardım faydalanıcılarına ödenmektedir.

2.1.5.2.1.1.4. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı

Son resmi nikahlı eşi vefat etmiş olan kadınlardan; hanesinde sosyal güvencesi olan herhangi bir birey bulunmayan ve 3294 sayılı Kanuna göre ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilenlere yapılan ödemeleri içeren bir sosyal yardım türüdür. İş bu yardım her ay için 1.000,00 TL olarak hesaplanmakta ve iki ayda bir sosyal yardım faydalanıcılarına ödenmektedir.

2.1.5.2.1.1.5. Öksüz ve Yetim Yardımı

Annesi veya babası veyahut ta her ikisi birden vefat etmiş olan çocuklardan, 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olan çocukların bakımını üstlenen kişiye yapılan ödemeleri içeren bir sosyal yardım türüdür. İş bu yardım her ay için 600,00 TL olarak hesaplanmakta ve iki ayda bir sosyal yardım faydalanıcılarına ödenmektedir.

2.1.5.2.1.1.6. Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı

Vatani görevini ifa etmekte olan askerlerin, sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilen eş ya da kişi bekar ise anne veya babasına yapılan ödemeleri ifade eden sosyal yardım türüdür. İş bu yardım her ay için 800,00 TL olarak hesaplanmakta ve iki ayda bir sosyal yardım faydalanıcılarına ödenmektedir.

2.1.5.2.1.1.7. Asker Çocuğu Yardımı

Bir önceki başlık altında yer alan "Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı" ile bağlantılı olan bu sosyal yardım türünde eşi askerde olan sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamın ihtiyaç sahibi olduğu belirlenen anneye yapılan ödemeleri ifade eden bir sosyal yardım türüdür. Söz konusu bu yardımda her ay için 350,00 TL olarak hesaplanan yardım tutarı iki ayda bir sosyal yardım faydalanıcılarına ödenmektedir.

2.1.5.2.1.1.8. Şehit Yakınları ve Gazilere Yönelik Yardımlar

Bu kapsamda yapılan sosyal yardımlarda, yardımdan faydalanacak olan bireylerin sosyal güvenlik kapsamında bulunup bulunmadıkları veya muhtaçlık içerisinde olup olmadıkları gibi durumlar önem arz etmemektedir. Söz konusu bu yardım türünde yardımdan faydalanabilmek için şehit yakınları ve gaziler başvuru yapabileceği gibi, Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü veya ilgili kamu kurumlarınca Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'ne yapılan bildirimlere istinaden re'sen gerçekleştirilen yardımları içerir sosyal yardım türüdür. Bu yardım türünde kapsam dahilinde olanlar için yapılan yardım miktarları ise şöyledir;

- Muhtelif yardımlar ile tedavi gören yaralılara yönelik ulaşım ve barınma yardımı kapsamında yapılacak yardımlarda, söz konusu yardımın tutarı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıf Mütevelli Heyeti tarafından belirlenmektedir.
- Vefat ve yaralı bilgisi iletilen kişiler için ise tek seferlik olmak üzere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına 50.000,00 TL'yi geçmeyecek şekilde kaynak aktarımı gerçekleştirilmektedir.

2.1.5.2.1.1.9. Terör Zararı Yardımları

İkamet ettiği yerde terör olaylarından dolayı göç etmek zorunda kalan ya da zarar görenlerin, acil durum kapsamında gıda, giyim, yol, eğitim ve barınma gibi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca yapılan yardımlardan oluşan sosyal yardım türüdür. Yardımın ne kadar süreyle gerçekleştirileceği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıf Mütevelli Heyeti tarafından belirlenmekte olan bu yardım türünde aylık ödenecek miktar aylık azami 1.500,00 Türk Lirasıdır.

2.1.5.2.1.1.10. Afet Acil Durum Yardımları

Birden fazla yardım kategorisi içeren bu sosyal yardım türü; afet ve acil durum halinden etkilenen vatandaşların gıda, giyim vb. temel ihtiyaçlarının karşılanması, barınma yardımı, zarar gören ev eşyaları için yapılan yardım ve her türlü kazalar ile afet ve acil durum olarak değerlendirilebilecek haller sonucu hayatını kaybeden vatandaşlarımızın ailelerine, yoğun bakımda yatanlara, cerrahi işlem geçirmiş olanlara ya da tedavi süreçleri en az üç ay sürecek olan yaralı vatandaşlarımıza yapılan nakdi

yardımlardan oluşmaktadır. Muhtaçlık durumu aranmaksızın gerçekleştirilen söz konusu yardımlara ilişkin detaylı açıklamalar aşağıdaki Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 2.4. Afet Acil Durum Yardımlarına İlişkin Şartlar ve Ödeme Tutarları.

Yardım Programının Alt Kapsamı	**Yararlanılacak Yardımlardan Yararlanma Şartı**	**Yapılan Yardım Türü**
Afet-Acil Durum Yardımları	Olayın meydana geldiği tarihten itibaren 30 gün içinde gıda, giyim gibi bireyin temel ihtiyaçlarına yönelik yapılan yardımlardır.	Acil ve temel ihtiyaç yardımları için; 3.500,00 ₺'ye kadar. Yangın, sel ve deprem felaketlerinden zarar görenler için; 5.000,00 ₺^ye kadar. Kar, heyelan ve kaya düşmesi felaketlerinden zarar görenler için; 3.000,00₺'ye kadar. Geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan aileler için; 3.000,00₺'ye kadar. Afetzedelerin tahliyelerinin sağlanabilmesi için; 3.000,00₺'ye kadar.
Barınma Yardımları	İhtiyaç duyulması halinde 10 hane ile 100 hane arasındaki haneleri etkileyen ve afet ve acil durum halinin gerçekleştiği tarihten itibaren en geç bir yıl içinde barınma yardımı talebinde bulunan bireyler yapılan yardımlardır.	İhtiyaca göre ve yardım için belirlenmiş kriterlere haiz olmak kaydıyla; Ev onarımlarında 75.000,00 ₺'ye kadar. Prefabrik ev yapımlarında 150.000,00 ₺'ye kadar Betonarme ev yapımlarında 200.000,00 ₺'ye kadar destek verilmektedir.
Ev Eşyası Zararı Yardımları	Yangın, sel, deprem, kar, heyelan, kaya düşmesi, teknolojik ve insan kaynaklı vb. felaketler nedeniyle oluşan afet ve acil durum halinden etkilenen hanelere yapılan eşya yardımlarıdır.	50.000,00₺'ye kadar.
Acil Durum Yardımı	Her türlü kazalar ile afet ve acil durum olarak değerlendirilebilecek haller neticesinde en az dokuz kişinin vefatı ya yaralanması durumu ile hava aracı kazaları nedeniyle en az bir kişinin vefatı ya da yaralanması sonuçlanan kazalar neticesinde; müteveffaların ailelerine, yoğun bakımda yatanlara, cerrahi işlem geçirenlere ve en az 3 ay sürecek olan yaralılara yapılan yardımlardır.	Yardımın miktarını, acil ve temel ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Mütevelli Heyetince ihtiyaca göre belirlenmektedir.

2.1.5.2.1.1.11. Vefat Yardımı

3294 Sayılı Kanun kapsamında bulunan ve 15 Nisan 2022 tarihi ve sonrasında yakını vefat eden Türk vatandaşlarına yönelik yapılan yardımdır. İş bu yardımda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları faaliyetlerde bulundukları yer belediyelerince oluşturulan liste her hafta temin edilmektedir. Temin edilen bu listede bilgileri yer alanlardan, Bütünleşik Sistemde kayıtlı olan ve sosyal yardım alan haneler tespit edilerek müteveffanın hanesinde bulunan bir kişiye bu kapsamda yardım yapılmaktadır. Bu şekilde yapılan yardımın yanı sıra vefat eden kişinin bir yakınının da "Ölüm Belgesi" ile başvurusu üzerine de ödeme yapılabilmektedir. Ödemeler tek seferlik olup, ödeme miktarı ise 2.423,73 Türk Lirası'dır.

2.1.5.2.1.1.12. İşe Yönlendirme Yardımı

3294 sayılı Kanun kapsamında düzenli sosyal yardım programlarından yararlanan hanelerde ikamet eden ve 18-55 yaş aralığında olan bireylerden Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından çalışabilir olarak değerlendirilerek Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü'ne bildirilen sosyal yardım yararlanıcılarına yapılan nakdi yardımlardır. Söz konusu bu yardımda; sayılan özellikleri taşıyan bireyler, İŞKUR aracılığı ile işe yönlendirilmeli, bu işleme dair veriler Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemine bildirilmelidir. Bu bildirimden itibaren ise bireyler 30 gün içerisinde işe yönlendirme yardımından faydalanabilmektedir. Bu yardım türünde yapılacak yardımın tutarı ise bir yıl içerisinde azami üç defayı ve her seferinde geçerli olan asgari ücretin %10'unu aşmamak üzere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Heyeti tarafından belirlenmektedir. 2024 yılı için yardım miktarı azami 1.700,00 Türk Lirasıdır.

2.1.5.2.1.1.13. İşe Başlama Yardımı

Bir önceki başlıkta yer alan işe yönlendirme yardımı ile benzer olan bu sosyal yardım türünde yine 3294 sayılı Kanun kapsamında düzenli sosyal yardım programlarından yararlanan hanelerde ikamet eden ve 18-55 yaş aralığında olan bireylerden, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından çalışabilir olarak değerlendirilerek Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü'ne bildirilen ve sosyal güvenceli bir işe yerleşen sosyal yardım yararlanıcılarına yapılan nakdi yardımlardır. Söz konusu bu yardımda belirtilen şartlara haiz olanlar için Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi üzerinde yapılan incelemeler neticesinde, Sosyal Güvenlik Kurumu kayıtlarına göre işe

başlama bilgisi görülen sosyal yardım yararlanıcıları 60 gün içerisinde faydalanabilmektedir. Bu yardım türünde yapılacak yardımın tutarı ise bir yıl içerisinde bir defayı ve geçerli olan asgari ücretin 1/3'ü kadar olmak üzere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Heyeti tarafından belirlenmektedir. 2024 yılı için yardım miktarı 6.667,50 Türk Lirasıdır.

2.1.5.2.1.2. "Barınma-Gıda" Kategorisi Altında Yapılan Yardım Türleri

2.1.5.2.1.2.1. Gıda Yardımları

3294 sayılı Kanun kapsamındaki ihtiyaç sahibi ailelerin gıda gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yapılan yardımlardır. Gıda yardımları, başta Ramazan ayı ve Kurban Bayramı öncesinde olmak üzere ve ihtiyaç hasıl olması halinde ise yıl boyunca devam edilen bir yardım türüdür. Söz konusu yardımdan sosyal güvencesi olmayan ihtiyaç sahibi haneler ile sosyal güvencesi olsa dahi hane içinde kişi başı düşen aylık geliri net asgari ücretin 1/3'ünden daha az olan haneler faydalanabilmektedir. Sosyal güvencesi bulunan haneler için 2024 yılında kişi başı düşen aylık gelir 5.667,37 Türk Lirasının altında olmalıdır. İş bu yardım türünde yardım miktarı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı mütevelli heyeti tarafından belirlenmektedir.

2.1.5.2.1.2.2. Öğle Yemeği Yardımı

Öğle yemeği yardımı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ile Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğinde gerçekleştirilen bir yardım türüdür. Söz konusu yardım Milli Eğitim Bakanlığına kaynak transferi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ise taşımalı eğitim uygulaması kapsamındaki okulların bulunduğu merkezlere taşınan öğrencilere her iki eğitim öğretim döneminde her gün öğrencilerin öğle yemeği ihtiyaçları karşılamaktadır. İş bu yardımda başvuruya gerek kalmaksızın kapsam dahilindeki tüm öğrenciler faydalanmaktadır.

2.1.5.2.1.2.3. Aşevleri

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Mütevelli Heyeti kararıyla, 3294 sayılı Kanun kapsamında muhtaçlık durumunda olduğu tespit edilen yaşlılar, engelliler, hastalar, evsizler ve evinde yemek yapabilecek gerekli eşyaya sahip olmayanların faydalandığı bir yardım türüdür. Söz konusu yardım aşevi hizmetinin bulunduğu il ve ilçelerde sıcak yemek hizmetinin sunulması şeklinde gerçekleştirilmektedir.

2.1.5.2.1.2.4. Barınma Yardımları

3294 sayılı Kanun kapsamında belirlenen kriterler doğrultusunda sosyoekonomik olarak muhtaç durumda olan dezavantajlı kişi ve hanelerin barınma ihtiyaçlarının karşılanması ve refah düzeylerinin arttırılması amacıyla gerçekleştirilen yardımlardan oluşmaktadır. Söz konusu yardımdan yararlanabilmek için; muhtaçlık sınırının altında olma ve sağlıklı bir barınma imkanına sahip olmama, son 1 yıldır başvuru yapılan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının sorumluluk alanı içerisinde yer alan yerleşim yerinde fiilen yaşama ile Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre nafaka yükümlülüğüne haiz akrabası olmama şartlarının sağlanması gerekmektedir. Sayılan şartlar neticesinde gerçekleştirilmekte olan barınma yardımlarının ödeme miktarlarına ilişkin detaylı açıklamalar ise aşağıdaki Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 2.5. Barınma Yardımları Kapsamında Gerçekleştirilen Yardım Tutarları

Yardıma Konu Yapılan İşin Mahiyeti	Ödenecek Tutar
Basit Ev Onarımı	35.000,00 ₺'ye kadar
Orta Düzey Ev Onarımı	70.000,00 ₺'ye kadar
Kapsamlı Ev Onarımı	100.000,00 ₺'ye kadar
Prefabrik Ev Yapımlarında	300.000,00 ₺'ye kadar
Betonarme Ev Yapımlarında/Alımlarında	500.000,00 ₺'ye kadar

Barınma yardımları kapsamındaki ödemelere ilişkin düzenlemeler ise şu şekildedir;

- → Basit ve orta düzey ev onarımlarında belirlenen destek miktarı doğrudan faydalanıcılara aktarılmakta ve altı ay içerisinde kapsama uygun harcamaların yapılması gerekmektedir.
- → Kapsamlı ev onarımı ve ev yapım işlerinde ise belirlenen yardım miktarı harcama belgeleri ile belgelendirmek şartıyla bir yıl içerisinde kaynak aktarımı gerçekleştirilmektedir.

2.1.5.2.1.2.5. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Konut Destek Programı

3294 sayılı Kanun kapsamında muhtaçlığı tespit edilen eşi vefat kadınlardan, 18 yaş altı en az üç çocuğu bulunanların faydalandırıldığı bir yardım türüdür. Söz konusu yardım programı ülke genelinde inşa edilecek 2023 konut ile sınırlandırılmıştır.

Programın finansmanında yerel yönetimler ve hayırseverlerin işbirliği önemli bir yer tutmaktadır. Program kapsamında hane başına 500.000,00 Türk Lirası destek sağlanmakta olup, iş bu destek ev alımlarında tek seferde ev yapımlarında ise üç seferde gerçekleştirilmektedir.

2.1.5.2.1.2.6. Yakacak Yardımları

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından 3294 sayılı Kanun kapsamında muhtaç olduğu tespit edilen sosyal güvencesiz haneler ile sosyal güvencesi olsa dahi hane içinde kişi başı düşen aylık geliri net asgari ücretin 1/3'ünden daha az olan haneler faydalanabilmektedir. Sosyal güvencesi bulunan haneler için 2024 yılında kişi başı düşen aylık gelir 5.667,37 Türk Lirasının altında olmalıdır. Yardım kriterlerini sağlayan hanelere temin edilen kömürlerin ulaştırılması şeklinde gerçekleştirilen bu yardım türünde, verilecek kömürün miktarını ise iklim koşulları, geçmiş yıllardaki dağıtım miktarları ile temin edilen kömürün ısıl değerleri belirlemektedir.

2.1.5.2.1.2.7. Doğal Gaz Tüketim Desteği

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından 3294 sayılı Kanun kapsamında muhtaç olduğu tespit edilen sosyal güvencesiz haneler ile sosyal güvencesi olsa dahi hane içinde kişi başı düşen aylık geliri net asgari ücretin 1/3'ünden daha az olan haneler faydalanabilmektedir. Sosyal güvencesi bulunan haneler için 2024 yılında kişi başı düşen aylık gelir 5.667,37 Türk Lirasının altında olmalıdır. Yardım kriterlerini sağlayan ve doğal gaz arzı sağlanan il/ilçede ikamet eden Türk vatandaşlarına her ay için hesaplanıp, iki ayda bir ödenen bu sosyal yardım türünde, yardım miktarı ise yıllık 1.500,00 Türk lirası ile 3.500,00 Türk Lirası arasındadır.

2.1.5.2.1.2.8. Elektrik Tüketim Desteği

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunun yanı sıra 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında düzenli sosyal yardım alanlar ile 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu kapsamında evde bakım aylığı alan ve kronik hastalığı nedeniyle cihaza bağımlı olarak yaşamak zorunda olan bireylerin yaşadığı hanelerden 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olarak tespit edilenlere elektrik tüketim desteğinin sağlandığı sosyal yardım türüdür. Söz konusu destek programı, asgari elektrik tüketim desteği ve tıbbi cihaz elektrik sarf desteği olmak üzere

iki bileşenden oluşmaktadır. İş bu bileşenlere ilişkin detaylı bilgiler aşağıda yer alan Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 2.6. Elektrik Tüketim Desteği Kapsamında Gerçekleştirilen Yardım Tutarları.

Programın Bileşeni	**Hanede Yaşayan Kişi Sayısı**	**Destek Tutarı**
Asgari Elektrik Desteği	1-2 Kişi	75 kWh karşılığı 112,63 ₺'dir.
	3 Kişi	100 kWh karşılığı 150,17 ₺'dir.
	4 Kişi	125 kWh karşılığı 225,25 ₺'dir.
	5 Kişi ve daha fazla	150 kWh karşılığı 225,25 ₺'dir.
Tıbbi Cihaz Elektrik Sarf Desteği	Belirlenen Şartlara Haiz Hanelerde Yaşayan Kişi Sayısı Önemli Olmayıp Her Hasta İçin	Belirlenen kriterlere haiz her hasta için 150 kWh karşılığı 225,25 ₺'dir.

2.1.5.2.1.2.9. Sosyal Uyum Yardımı

Avrupa Birliği tarafından finansmanı sağlanan bu yardım türünde, Türkiye Kızılay Derneği ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında işbirliği yapılmaktadır. Sosyal uyum yardımının amacı Geçici Barınma Merkezleri dışında ikamet eden ve "9" ile başlayan kimlik numarasına sahip Geçici Koruma Statüsündeki yabancıların yanı sıra Uluslararası Koruma Statüsüne sahip olan, Uluslararası Koruma başvurusu sahibi olan ve İnsani İkamet İzni bulunan yabancılara ekonomik destek sağlanması amaçlanmaktadır. Muhtaçlık ve demografik özellikler doğrultusunda hak sahibi olduğuna karar verilenlere aylık olarak ödemelerin gerçekleştirildiği bu yardım türünde ödemeler aylık olarak gerçekleştirilmektedir. Aylık ödemelerin yanı sıra ise çeyreklik dönemlerde de ek ödemelerin gerçekleştirildiği iş bu programda ödemeler Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 2.7. Sosyal Uyum Yardımı Kapsamında Yapılan Ödemeler.

Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Aylık Ödeme/Kişi Başı	Çeyreklik Dönemlerde Yapılan Ödeme/Hane Başı
1-4 Kişi	300,00 ₺	600,00 ₺
5-8 Kişi	300,00 ₺	300,00 ₺
9 ve üstü Kişi	300,00 ₺	100,00 ₺

2.5.2.1.2.10. Tamamlayıcı Sosyal Uyum Yardımı

Bir önceki başlıkta yer olan sosyal uyum yardımı ile aynı yararlanma şartlarına sahip iş bu programda da ödemeler aylık olarak gerçekleştirilmektedir. Avrupa Birliği tarafından finansmanı sağlanan bu yardım türünde, Türkiye Kızılay Derneği ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında işbirliği yapılmaktadır. Sosyal uyum yardımının amacı Geçici Barınma Merkezleri dışında ikamet eden ve "9" ile başlayan kimlik numarasına sahip Geçici Koruma Statüsündeki yabancıların yanı sıra Uluslararası Koruma Statüsüne sahip olan, Uluslararası Koruma başvurusu sahibi olan ve İnsani İkamet İzni bulunan yabancılara ekonomik destek sağlanması amaçlanmaktadır. Bu yardım türünde yararlanması uygun bulunan hanelere kişi başı aylık 450,00 Türk Lirası ödeme yapılmakta olup, eğer hanede tam bağımlı durumda bulunan engelli birey olması durumunda ise ek olarak 1.250,00 Türk Lirası ödeme gerçekleştirilmektedir.

2.1.5.2.1.3. "Engelli-Yaşlı" Kategorisi Altında Yapılan Yardım Türleri

2.1.5.2.1.3.1. Yaşlı Aylığı

Yaşlı aylığı yardımından yaşları 65 yaşın üstünde bulunan sosyal güvencesiz bireyler ile aylık bağlanacak kişinin kendisi ve eşi dikkate alınmak suretiyle kişi başı düşen aylık geliri net asgari ücretin 1/3'ünden daha az olanlar faydalanabilmektedir. Sosyal güvencesi bulunan haneler için 2024 yılında kişi başı düşen aylık gelir 5.667,37 Türk Lirasının altında olmalıdır. Ödemelerin aylık olarak gerçekleştirildiği yaşlı aylığı yardımlarında 2024 yılı için yardım tutarı 3.504,84 Türk Lirası'dır.

2.1.5.2.1.3.2. Engelli Aylığı

En az yüzde kırk engelli raporuna sahip on sekiz yaş üstü bireylerin yararlandığı bir yardım türüdür. Belirtilen yaşa ve engelli raporu oranına sahip olmanın yanı sıra sosyal güvencesiz olunması ile hane içinde kişi başı düşen aylık gelirin net asgari ücretin

1/3'ünden daha az olması da diğer aranan şartlar arasındadır. 2024 yılı için yardım miktarları tablo 8'de yer almakta olup, söz konusu ödemeler aylık olarak gerçekleştirilmektedir.

Tablo 2.8. Engelli Aylığı Kapsamında Yapılan Ödemeler.

Engel Oranı	**Ödenecek Yardım Tutarı**
%40-69	2.797,80 ₺
%70 ve üzeri	4.119,70 ₺

2.1.5.2.1.3.3. Engelli Yakını Aylığı

Özel gereksinim düzeyi en az hafif düzeyde olan veya en az yüzde kırk engelli raporuna sahip on sekiz yaş altı bireylerin yakınlarının yararlandığı bir yardım türüdür. Belirtilen yaşa ve engelli raporu oranına sahip olmanın yanı sıra sosyal güvencesiz olunması ile hane içinde kişi başı düşen aylık gelirin net asgari ücretin 1/3'ünden daha az olması da diğer aranan şartlar arasındadır. 2024 yılı için yardım miktarı 2.797,80 Türk Lirası olup, söz konusu ödemeler aylık olarak gerçekleştirilmektedir.

2.1.5.2.1.3.4. Ulusal Vefa Programı

Ayni yardım türü olan ulusal vefa programında vatandaşlara herhangi bir ödeme yapılmayıp, faydalanıcıların ev temizliği ve kişisel bakımları gibi zaruri ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmaktadır. Bu programın faydalanıcısı olabilmek için ise; 60 yaş ve üzerinde olunması veya engelli olunması veyahut da 16 yaşından küçük üç ya da daha fazla küçük çocuğu olan tek ebeveynli hane olma şartlarından herhangi birine sahip olunması gerekmektedir.

2.1.5.2.1.3.5. Engelli İhtiyaç Yardımları

Dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan engelli vatandaşlarımızın topluma uyumunun sağlanması ve kolaylaştırılması amacıyla oluşturulmuş bir sosyal yardım türüdür. Belirlenen amaç doğrultusunda engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu her türlü araç ve gereç ihtiyaçları karşılanmaktadır. Yardımın konusu olan araç ve gerecin belirlenmesi ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Mütevelli Heyeti tarafından ihtiyaca göre belirlenmektedir.

2.1.5.2.1.4. “Sağlık” Kategorisi Altında Yapılan Yardım Türleri

2.1.5.2.1.4.1. Genel Sağlık Sigortası (GSS) Prim Ödemeleri

Sosyal yardım faydalanıcısı adına Genel Sağlık Sigortası primlerinin Sosyal Güvenlik Kurumu’na aylık olarak ödenmesi suretiyle gerçekleştirilen bir sosyal yardım türüdür. Bu sosyal yardım türünden faydalanabilmek için ise sosyal güvencesiz ihtiyaç sahibi olunması ve aile içinde kişi başına düşen aylık gelirin ise brüt asgari ücretin altında olması gerekmektedir.

2.1.5.2.1.4.2. Şartlı Sağlık Yardımları (Sağlık ve Gebelik)

Daha sağlıklı nesiller ve gebelik süresince meydana gelebilecek anne veya bebek ölümlerini en az seviyelere indirmek amacıyla oluşturulmuş bir sosyal yardım programıdır. Programda yararlanma önceliği annede olmak üzere, 0-6 yaş arasındaki çocuklar ve hamile kadınlar faydalanabilmektedir. Şartlı sağlık yardımlarında; sosyal güvencesi olmayan, 3294 sayılı Kanun kapsamında yer alan kriterler doğrultusunda ihtiyaç sahibi durumunda olduğu belirlenen ailelerin 0-6 yaş grubundaki çocuklarını sağlık kontrollerine göndermeleri, hamile olan bireylerin ise hamilelik süresince sağlık kontrolüne gitmeleri ve doğumlarını hastanede gerçekleştirmeleri şartı aranmaktadır. Şartı sağlayanlar için ödemeler her ay için hesaplanıp iki ayda bir ödeme şeklinde gerçekleştirilmekte olup, ödeme miktarlarına ilişkin bilgiler tablo 9’da yer almaktadır.

Tablo 2.9. Şartlı Sağlık Yardımları (Sağlık ve Gebelik) Kapsamındaki Ödemeler.

Yardımın Gerçekleşmesi İçin İstenen Şart	Yapılacak Ödeme Tutarı
Gebelik Döneminde Gerekli Kontrollere Gitme Şartı	Her ay için 200,00 ₺
0-6 Yaş Arası Çocukların Sağlık Kontrollerine Gitmesi Şartı	Her ay için 100,00 ₺
Doğumun Hastanede Gerçekleştirilmesi Halinde	Tek Sefere Mahsus Olmak Üzere 500,00 ₺
Lohusalık Döneminde Sağlık Kontrollerinin Yerine Getirilmesi Şartı	İlk İki Aya Mahsus Olmak Üzere Aylık 200,00 ₺

2.1.5.2.1.4.3. GSS (Genel Sağlık Sigortası) Katılım Payı Ödemeleri

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun; 60/c/1 maddesinde yer alan "Harcamaları, taşınır ve taşınmazları ile bunlardan doğan hakları da dikkate alınarak, Kurumca belirlenecek test yöntemleri ve veriler kullanılarak tespit edilecek aile içindeki geliri kişi başına düşen aylık tutarı asgari ücretin üçte birinden az olan vatandaşlar ile gelir tespiti yapılmaksızın genel sağlık sigortalılığı ya da bakmakla yükümlü olduğu kişi bulunmayan Türk vatandaşlarından 18 yaşını doldurmamış çocuklar." hükmü ile yine aynı Kanunun 60/c/3 maddesinde yer alan "1/7/1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümlerine göre aylık alan kişiler," hükmü doğrultusunda genel sağlık sigortalısı sayılanlar ile bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilerin ilaç, reçete, hastane ve optik muhteviyatında ödemiş oldukları katılım paylarının geri iade edilmesi şeklinde uygulanmakta olan bir sosyal yardım türüdür. İlgili Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına müracaat edilmesi ile yararlanıcıya ödeme yapılmaktadır.

2.1.5.2.1.4.4. Kronik Hastalık Yardımı

Tüberküloz ve SSPE hastalığının oluşturmuş olduğu sağlık kaybı nedeniyle psiko-sosyal ve mali kayıplar yaşayan hastaların mağduriyetlerinin bir nebze de olsa önlenebilmesi için oluşturulmuş yardım programıdır. Ödemelerin aylık olarak gerçekleştirildiği bu yardım programımda destek tutarı ise 7.608,71 Türk Lirası'dır.

2.1.5.2.1.4.5. Silikozis Hastalarına Yapılan Ödemeler

Yalnızca 25.02.2011 ila 25.05.2011 tarihleri arasında başvuru yapmış olan ve en az %15 düzeyinde meslekte kazanma gücünü kaybetmiş olan silikozis hastası bireylerin halen faydalanmakta oldukları bir sosyal yardım türüdür. Söz konusu yardım programına yeni başvurular alınmamaktadır. Ödemelerin aylık olarak gerçekleştirildiği bu yardım programında meslekte kazanma gücünün kayıp oranına göre ödemeler değişmekte olup, bu ödeme tutarları Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 2.10. Silikozis Hastalarına Yapılan Ödemeleri Göstermektedir.

Meslek Kazanma Gücü Kayıp Oranı	Yapılan Ödeme Miktarı/Aylık
Hafif Silikozis (%15-%34)	6.045,39 ₺
Orta Silikozis (%35-%54)	6.909,01 ₺
Ağır Silikozis (%55 ve üzeri)	7.698,61 ₺

2.1.5.2.1.4.6. Kronik Hastalara Kesintisiz Güç Kaynağı Desteği ve Birikmiş Elektrik Borcu Desteği

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilen ve kronik hastalığı nedeniyle cihaza bağımlı olana hasta bireylerin bulunduğu hanelerin yanı sıra 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu kapsamında evde bakım aylığı alan ve kronik hastalığı nedeniyle cihaza bağımlı olarak yaşamak zorunda olan bireylerin yaşadığı hanelerin yararlandığı sosyal yardım türüdür. Elektrik tüketim desteği yardım programında yer alan tıbbi cihaz elektrik sarf desteği bileşeninden faydalanan hanelerin elektrik kesintisinden doğabilecek mağduriyetlerinin önlenebilmesi amacıyla kesintisiz güç kaynağı alımının yapılmasının yanı sıra tek sefere mahsus olmak üzere faydalanıcı hasta bireyin kullanmakta olduğu tıbbi cihaza bağlanma tarihinden sonraki birikmiş olan elektrik borçlarının ödenmesi şeklinde sosyal yardım gerçekleştirilmektedir.

2.1.5.2.1.4.7. Tip-1 Diyabet Tanısı Almış Kişilere Yönelik Glikoz Ölçüm Cihazı Yardımı

3294 sayılı Kanun kapsamında muhtaçlığı tespit edilen hanelerde yaşayan, 0-22 yaş aralığındaki bireylerden Tip-! Diyabet tanısı almış olanların glikoz ölçüm cihazı ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla oluşturulmuş bir yardım türüdür.

2.1.5.2.1.5. "Eğitim" Kategorisi Altında Yapılan Yardım Türleri

2.1.5.2.1.5.1. Ücretsiz Ders Kitabı

Milli Eğitim Bakanlığına kaynak transferi şeklinde yürütülmekte olan bu yardım türü ile tüm ilk ve ortaöğrenim öğrencilerinin ders kitapları ücretsiz olarak karşılanmaktadır.

2.1.5.2.1.5.2. Şartlı Eğitim Yardımı

İlk ve orta öğretim çağında öğrencisi bulunan, sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilen hanelerin çocuklarını örgün eğitime devam ettirmeleri ve çocuklarının okulların açık olduğu dönemlerde bir ay içerisinde dört günden fazla devamsızlık yapmamaları şartıyla gerçekleştirilen bir yardım programıdır. Yararlanmada öncelik annede olmak üzere her ay için hesaplanan ödemeler iki ayda bir gerçekleştirilmektedir. Devam edilen eğitim düzeyi ve cinsiyete göre farklılık gösteren bu yardım programında ödemelerin tutarı Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 2.11. Şartlı Eğitim Yardımı Kapsamında Yapılan Ödemeler.

Devam Edilen Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Ödenecek Tutar/Aylık
İlköğretim	Kız	100,00₺
	Erkek	90,00 ₺
Ortaöğretim	Kız	150,00 ₺
	Erkek	130,00 ₺

2.1.5.2.1.5.3. Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı (YŞEY)

Geçici barınma merkezleri dışında ikamet eden ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilen geçici korum altındaki çocuklar ve diğer tüm yabancı çocukların okul devamlılığını teşvik etmek ve kayıp nesil oluşumunun önüne geçilmesini amaçlayan bir yardım programıdır. Programın finansörü Avrupa Birliği olup, program Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın koordinasyonunda Türkiye Kızılay Derneği ve Milli Eğitim Bakanlığı ortaklığında gerçekleştirilmektedir. Tıpkı Türk vatandaşlarına yönelik uygulanmakta olan şartlı eğitim yardımında olduğu gibi bu yardımda da okulun açık olduğu dönemlerde bir ay içerisinde dört günden fazla devamsızlık yapılmaması aranan kriterler arasında olup, yine ödemelerde aylık olarak hesaplanmakta ve iki ayda bir ihtiyaç sahiplerine ödenmektedir. Devam edilen eğitim düzeyi ve cinsiyete göre farklılık gösteren bu yardım programında ödemelerin tutarı Tablo 12'de yer almaktadır.

Tablo 2.12. Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı Kapsamındaki Ödemeler.

Devam Edilen Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Ödenecek Tutar/Aylık
Ana sınıfı ve 8. Sınıf Arası	Kız	100,00₺
	Erkek	90,00 ₺
9-12. Sınıflar Arası	Kız	150,00 ₺
	Erkek	130,00 ₺

2.1.5.2.1.5.4. Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması

Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği halinde gerçekleştirilen bu programda özel eğitim ihtiyacı olan özel gereksinimi olan öğrencilerin okullara erişiminin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu yardım türünde ayrıca bir başvuruya ihtiyaç duyulmuyor olup, kapsamdaki tüm öğrencilerin yararlanması hedeflenmektedir.

2.1.5.2.1.5.5. Eğitim Materyali Yardımı

4294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilen ailelerin ilk ve ortaöğretimde okuyanların kırtasiye, okul kıyafeti, çanta gibi her öğrencinin temel ihtiyaçlarının arasında bulunan eşyalarının karşılandığı bir yardım programıdır. Yardımlar Vakfın mali imkanları doğrultusunda her eğitim-öğretim dönemi başında ve ihtiyaç duyulması halinde ise diğer zamanlarda da olacak şekilde yapılmaktadır.

2.1.5.2.1.5.6. Öğrenci Barınma-Taşıma-Yemek Yardımı

Milli Eğitim Bakanlığı'nın taşımalı eğitim sistemi dışında kalan 3294 sayılı kapsamında ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilen ilk ve ortaöğretim öğrencilerinin taşıma, barınma, yemek ve iaşe gibi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla oluşturulmuş bir yardım programıdır.

2.1.5.2.1.5.7. Yurt Yapımı

Ortaöğretim öğrencilerine yönelik 100,200 ve 300 kişilik yurtlar yapılması suretiyle barınma ihtiyaçlarının karşılanmasının amaçlandığı yardım programıdır.

2.1.5.2.1.5.8. Kur'an Kursu Destek Programı

Diyanet İşleri Başkanlığına kaynak transferi yapılması şeklinde gerçekleştirilen bu programdan, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Resmi Kur'an Kurslarında eğitim alan 4-6 yaş grubundaki çocuklar için 3294 sayılı Kanun kapsamında yardım alan ailelerin

ödemekle mükellef olduğu giderlerin karşılanması amacıyla oluşturulmuş bir yardım programıdır.

2.1.5.2.1.5.9. Eğitim Yardımları Kapsamında Ulaşım Giderlerinin Karşılanmasına Yönelik Yardımlar

Türkiye sınırları içerisinde herhangi bir ilde ikamet eden ailesinin yanından ayrılmak suretiyle eğitim hayatına devam eden 25 yaş ve altındaki öğrencilerin ailelerin yanına gidiş ve okullarına dönüş giderlerinin karşılanması amacıyla oluşturulmuş bir yardım programıdır. Program kapsamındaki öğrencilerim yıllık iki gidiş iki dönüş şeklinde dört adet biletleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca karşılanmaktadır. Yardımın faydalanıcısı olabilmek için yararlanacak kişinin 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olduğunun tespiti zorunludur. Biletlerin üzerinde yazan bedelin ödenmesi esas olup, bu bedel için 2024 yılında üst sınır 1.250,00 Türk Lirası olarak belirlenmiştir.

2.1.5.2.1.5.10. Yükseköğrenim Öğrencilerine Yönelik Yardımlar

Yurtiçindeki yükseköğretim kurumlarında eğitim öğrenim hayatlarına devam eden ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilen Türk öğrencilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla uygulanmakta olan bir sosyal yardım programıdır. Söz konusu programda ayni ya da nakdi şekilde yardımlar gerçekleştirilmekte olup, yardımlarda düzenlilik bulunmamaktadır.

2.1.5.2.1.5.11. Muhtelif Eğitim Yardımları

İlk ve ortaöğretim okullarına devam eden öğrencilerden 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilenlerin ortaöğretim sınavlarına ve yükseköğretim sınavlarına hazırlanmaları esnasında kullanabilmeleri amacıyla ilgili sınavlara hazırlık materyallerinin sağlanması amacıyla oluşturulmuş bir yardım programıdır.

2.1.5.3. Proje Destek Programları

2.1.5.3.1. Aile Destek Merkezi (ADEM Projeleri)

Aile Destek Merkezleri tarafından sosyal, kültürel, mesleki ve sportif kurslar düzenlenmekte olup, bu kurslara erişemeyecek olan kadın ve çocukların belirtilen türden kurslara katılımları sağlanarak; onların milli ve manevi değerler ile toplumun değer

yargılarını muhafaza etmek üzere psikososyal, sosyokültürel, mesleki ve kişisel yönden gelişimlerinin ve toplumsal entegrasyonlarının sağlanması amacı ile hareket eden bir proje destek programıdır. Söz konusu proje destek programı ile toplumun temel taşı olarak görülen ailenin ve ailenin merkezinde yer alan kadının desteklenmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda yeni açılan merkezlere azami 2.375.000,00 Türk Lirası, devam eden merkezlere ise azami 2.175.000,00 Türk Lirası destek sağlanmaktadır.

2.1.5.3.2. Sosyal Dayanışma Merkezi (SODAM Projeleri)

Roman vatandaşlarımızın yoğun olarak yaşadığı yerlerde gerçekleştirilen SODAM Projeleri ile toplumun temel yapı taşı olan aileyi ve bu kurumun merkezinde yer alan kadınları desteklemek adına, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşük olduğu, dezavantajlı grupların yoğun yaşadığı ve toplumsal hayata katılımın çok daha zor olduğu bölgelerde yaşayan ve kendi imkanlarıyla sosyal, kültürel, mesleki ve sportif kurslara erişemeyecek olan kadınlar için milli ve manevi değerler ile toplumun değer yargılarını muhafaza etmek üzere; psikososyal, sosyokültürel, mesleki ve kişisel yönden gelişimlerinin ve toplumsal entegrasyonlarının sağlanması amacı ile faaliyet göstermeyi amaçlayan proje destek programıdır. Bu kapsamda yeni açılan merkezlere azami 2.375.000,00 Türk Lirası, devam eden merkezlere ise azami 2.175.000,00 Türk Lirası destek sağlanmaktadır.

2.1.5.3.3. Evsizlere Konaklama Projesi

Her ne sebeple olursa olsun evsiz ve kimsesiz kalan vatandaşlarımızın tespit edilerek öncelikle tespitin gerçekleştiği il sınırları içerisindeki bir kamu kurumu misafirhanesinde, uygun bir misafirhane olmaması durumunda pansiyon, otel gibi yerlerde konaklamalarının sağlanması veya bir mekanın bu bireyler için ağır kış koşullarını atlatabilmeleri için tahsis edilmesini amaçlayan bir proje destek programıdır. Bu program sayesinde ihtiyaç sahiplerinin temizlik, sağlık, temel gıda, giyim ve benzeri diğer ihtiyaçlarının karşılanması da sağlanmaktadır.

2.1.5.3.4. Sosyal Hizmet Projeleri

Kadınlar, çocuklar, engelliler ve yaşlılar gibi dezavantajlı grupların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının arttırılması ve refah seviyelerinin yükseltilmesi amacıyla toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin sağlanmasına yönelik geliştirilen proje destek

programıdır. Söz konusu programdan 3294 sayılı Kanun kapsamındaki bireyler yararlanabilmektedir.

2.1.5.3.5. Sosyal Hizmet Projeleri

Reşit olarak veya akademik yaşamlarını tamamlamak suretiyle kuruluş bakımından ayrılan ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu kapsamında istihdam hakkı bulunan gençlerin, ilk kez uzun vadeli sigorta kollarına tabi bir işte istihdam edilmelerinin akabinde bir ay sonrasına kadar konaklama ve yemek ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla gerçekleştirilen bir projedir.

2.1.5.4. Diğer Sosyal Yardım Kurumlarının Faaliyetleri

2000'li yıllarda ve özellikle 58. Hükümet ve sonrasında, ülkemizde sosyal politikalar alanında yaşanan değişimleri gözlemlemek amacıyla; Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün sosyal politikalar kapsamında ki faaliyetlerini incelemenin isabetli olabileceğini belirtmiştik. Söz konusu incelememizden sonra ise özellikle araştırma sahamızı oluşturan Muş ilinde çalışmaya katılan sosyal yardım faydalanıcılarının, sosyal yardım aldıkları diğer kurumlar hakkında da açıklamalarda bulunacağız.

2.1.5.4.1. Vakıflar Genel Müdürlüğünün Sosyal Yardımları

Hiyerarşik olarak T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı bir Genel Müdürlük olarak faaliyetlerde bulunan Vakıflar Genel Müdürlüğü, "Hayır Hizmetleri" adı altında birtakım yardımlar gerçekleştirerek, ihtiyaç sahiplerinin yoksullukla mücadelesinde mühim bir rol üstlenmektedir (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2024).

2.1.5.4.1.1. Muhtaç Aylığı

Annesi ya da babası olmayan muhtaç çocuklar ile en az %40 oranında engelli raporuna sahip muhtaç bireylerden; sosyal güvencesiz olan, herhangi bir gelir veya aylığı bulunmayan, mahkeme kararı ya da kanunla bakım altına alınmamış olan, gelir getirici taşınır ve taşınmaz malı mevcut olmaması veya olup da bunlardan elde edeceği aylık ortalama gelirinin yönetmelikle belirlenen muhtaç aylığını geçmemesi şartlarına haiz olanlara nakdi olarak gerçekleştirilen bir sosyal yardım şeklidir. 2024 yılında muhtaç aylığı, muhtaç engelliler ile yetim çocukların her birine aylık olarak 4.763,63 Türk Lirası olarak ödenmektedir.

2.1.5.4.1.2. Aşevi Hizmeti

Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı İstanbul Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü tarafından İstanbul ili Eyüp İlçesinde işletilen aşevi üzerinden sağlanan sosyal yardımlardan oluşmaktadır. Söz konusu aşevince her gün 3500 kişilik üç kap sıcak yemekten oluşan bir öğünlük yemek verilmesinin yanı sıra sabah çorbası ikramı da sağlanmaktadır. Yine aşevine yapılan adak ve kurban etleri muhtaçlara yemek ve kavurma olarak verilmektedir. Bu şekilde elde edilen kavurmalar ise bir kilogramlık paketler halinde 81 ilde bulunan ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır. Aşevi yardımında faydalanabilmek için ise; sosyal güvencesiz veya hane gelirinin net asgari ücret miktarından fazla olmaması, 1/7/1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümlerine göre aylık alınıyor olması şartlarında herhangi birine haiz olunması aranmaktadır.

2.1.5.4.1.3. Eğitim Yardımı ve Burs Hizmetleri

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından vakfiyelerde yer alan hayır şartlarının yerine getirilmesi amacıyla; Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ve örgün ilkokul, ortaokul ve liselerde okuyan öğrencilere, 2013 yılından beri Türkiye'deki üniversitelerde eğitim gören ihtiyaç sahibi yükseköğrenim öğrencilerine, Türkiye'ye öğrenim için gelmiş yabancı uyruklu yükseköğrenim öğrencilerine burs verilmektedir. Söz konusu eğitim yardımı ve burs hizmetleri kapsamında gerçekleştirilen yardımlar ise Tablo 13'te yer almaktadır.

Tablo 2.13. Eğitim Yardımı ve Burs Hizmetleri Kapsamında Yapılan Ödemeler.

Eğitim Yardımı ve Burs Hizmetleri	Eğitim Düzeyi	Burs Miktarı	Ödeme Süresi
Ortaöğrenim Eğitim Yardımı Hizmeti	İlkokul, ortaokul ve lise	750,00 ₺	Her eğitim döneminde 9 ay
Yükseköğrenim Burs Hizmeti	Önlisans ve Lisans	1.250,00 ₺	Her eğitim döneminde 8 ay
Yabancı Uyruklu Öğrenci Burs Hizmeti	Önlisans ve Lisans	1.250,00 ₺	Her eğitim döneminde 8 ay

2.1.5.4.1.4. Yurtiçi Kuru Gıda Yardımı Hizmeti

On beş farklı gıda ürününün koliler halinde ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması şeklinde gerçekleştirilen bir yardım türüdür. Bu yardım türünden faydalanabilmek için; sosyal güvencesiz veya hane gelirinin net asgari ücret miktarından fazla olmaması, 1/7/1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümlerine göre aylık alınıyor olması şartlarını taşımak gerekmektedir. Bu şartların yanı sıra şartları taşıyanlardan çalışabilecek durumda olanlar 18-65 yaş aralığındaki kişilerden Türkiye İş Kurumu aracılığıyla iş aradığına dair iş arayan kayıt belgesi de istenilmektedir. Hanede yaşayan kişi sayısına göre yardım miktarının değiştiği bu yardım türünde yardım miktarları Tablo 14'te yer almaktadır.

Tablo 2.14. Yurtiçi Kuru Gıda Yardımı Hizmeti Kapsamındaki Yardımlar.

Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Kuru Gıda Koli Tipi
1-2 Kişi	Toplamda 14 kilogramlık üründen oluşan A tipi Koli
3-4 Kişi	Toplamda 21,5 kilogramlık üründen oluşan B tipi Koli
5 ve Daha Fazla Kişi	Toplamda 28.5 kilogramlık üründen oluşan C tipi Koli

2.1.5.4.1.5. Yurtdışı Kuru Gıda Yardımı Hizmeti

Osmanlı bakiyesi olarak nitelendirilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya ve Filistin gibi ülkelerde yaşayan ihtiyaç sahiplerine gönderilen kuru gıda kolilerinden oluşan bir yardım türüdür.

2.1.5.4.1.6. Vakıf Evi

Halihazırda yalnızca Ankara ilinde olmak üzere mağdur durumda kalanların barınma ihtiyaçlarının giderilmesi adına 2010 yılından itibaren kurulu olan bir misafirhanenin hizmet vermesi şeklinde gerçekleştirilen bir yardım türüdür.

2.1.5.4.2. Türkiye Kızılay Derneği'nin Sosyal Yardımları

Türkiye Kızılay Derneği, bağışçıların da desteği ile hayatın hemen hemen her alanında muhtaç durumda olanların yoksullukla ve açlıkla mücadelesinde yanında olmak amacıyla birçok proje ve yardım programını gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda; bağışçılar tarafından verilen kurban etlerinin ihtiyaç sahiplerine dağıtılması, ihtiyaç sahibi ailelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla nakdi yardımların sağlanması, 0-23 yaş aralığındaki yetimlerin hem nakdi hem de manevi ihtiyaçlarının karşılanması şeklinde yardımların sağlanması, refakat, tedavi, eğitim gibi nedenlerle ikamet ettiği yerlerden belirli bir süre ayrılmak zorunda kalanların barınma ve yol ihtiyaçlarının sağlanması, butik ve sosyal marketler aracılığı ile giyin, gıda, yakacak gibi temel ihtiyaçların karşılanması, dezavantajları nedeniyle sıcak yemek yapamayan ve beslenme ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanların temel besin gereksinimlerinin sağlanması, Ramazan ayında ihtiyaç sahiplerine yönelik bayramlık giyim, gıda, konserve et gibi yardımların yapılması şeklinde bir çok sosyal yardım ve sosyal hizmetinde bulunmaktadır (Türkiye Kızılay Derneği Faaliyet Raporu, 2022: 30-37).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODU

Çalışmamızın bu bölümünde araştırmanın yöntemi, araştırmanın çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve toplanan verilerin analiz yöntemine dair açıklamalarda bulunulmuştur.

3.1. METODOLOJİ

3.1.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmamızda sosyal yardım alanların Muş ili merkezinde işgücüne katılma istekleri, iş tercihleri, iş arama sürecinde karşılaştıkları zorluklar, sosyal yardım alma nedenleri incelenmiştir. Yine bu bağlamda sosyal yardımların ihtiyaçları karşılamada ki rolü, İŞKUR'un sosyal yardım alanlara yönelik uygulamakta olduğu sosyal yardım istihdam bağlantısı uygulamalarının etkinliği ve sosyal yardımların yoksul seçmenlerin oy tercihlerini etkileyip etkilemediği hususları araştırılmıştır.

3.1.2. Araştırmanın Yöntemi ve Modeli

Araştırmamızda çalışma gruplarının bireysel çıkarımları hakkında değerli bilgilerin sağlanmasını amaç edinen nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmanın en büyük katkısının ise kültürel açıdan özgün, içerik açısından ise zengin veriler sunması olduğu söylenebilir (Mack vd.. 2005: VI). Nitel araştırma bireylerle, mekanlarla ve katılımcıların davranışlarıyla bağ kurularak yapılmaktadır. Kurulan bağ sayesinde artık katılımcıların dünyası, araştırmacının dünyası haline gelmektedir (Ezzy, 2002: XII). Kavramsal olarak nitel araştırma incelendiğinde ise. ***"gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma yöntemi"*** olarak tanımlanabilir. Söz konusu süreçte, kuram oluşturma temelinde sosyal olguları bağlı bulundukları çevre içerisinde araştırmak ve anlamak ön planda yer almaktadır. Nitel araştırma çalışmalarının bir safhası olan kuram oluşturmayı, toplanan verilerden yola çıkarak daha önceden bilinmeyen birtakım sonuçları birbiri ile

ilişki içerisinde açıklamaya çalışan bir modelleme yöntemi olarak açıklayabiliriz (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 39-40).

Creswell'e göre ise nitel araştırma; felsefi varsayımlardan başlanıp yorumlayıcı çerçeveye giden ve daha sonrasında ise sosyal ya da beşeri sorunlara dair çalışmaları içeren işlemlere doğru akan bir araştırma sürecini ifade etmektedir. Bu sürecin ise aşağıda yer alan genel üç aşamadan oluştuğunu belirtmiştir.

a) Bir nitel araştırma varsayımlarla ve toplumu oluşturan birey ya da grupların toplumsal ya da bireysel sorunlara atfettikleri anlamlara değinen ve araştırmanın konusunu oluşturan problemlerin tetkik edilmesini içeren yorumlayıcı/kuramsal çerçevelerin kullanılması ile başlar.

b) Araştırmacılar ikinci aşamada, çalışmadaki birey ve mekanlara duyarlı olan doğal ortamdaki veri koleksiyonlarını hem tümevarım hem de tümdengelimli örüntü ve temalar kuran veri analizlerini içeren nitel bir yaklaşım kullanırlar.

c) Çalışmanın son aşamasını yazılı bir rapor veya sunum oluşturur. Söz konusu rapor veya sunum katılımcıların seslerini, araştırmacının derin düşünmelerini, problemin kompleks bir açıklaması ve yorumlaması ile literatüre katkısını veya aksayan yönlere ilişkin değişim çağrısını içerir (Creswell, 2013: 44).

Nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen çalışmamızda ise hukuk, politik bilimler, sosyal bilimler ve tıp gibi bilim dallarında oldukça popüler ve bilindik olmasının yanı sıra yaşamın bir kesitini derinlemesine ve doğrudan okuyucuya sunabilmesi, alışık olunmayan durumların derinlemesine irdelenmesi ve önceden belirlenen sorulara ve veri yöntemlerine bağlı kalmanın zorunlu olmaması gibi avantajları nedeniyle "durum çalışması" yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk vd. 2013: 251). Durum çalışması araştırması, araştırmacının yaşama, güncel bir duruma ya da belli bir dönemi kapsayacak şekilde sınırlandırılmış durumlar hakkında mülakat, gözlem, görsel işitsel materyaller, raporlar gibi birçok bilgi kaynağı aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgilerin toplandığı toplanan bilgiler ışığında temaların oluşturulduğu bir yaklaşım olarak ifade edilebilir (Creswell, 2013: 97).

Bu kapsamda Muş İlinde ikamet eden sosyal yardım faydalanıcılarının sosyal yardım alma gerekçeleri, işgücü piyasasına dahil olup olmama istekleri, çalışmayı talep ettikleri istihdam sektörleri, sosyal yardımların siyasal tercihleri üzerinde ki etkilerini

tespit edebilmek amacıyla, alanında uzman araştırmacılar tarafından onaylanan yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular doğrultusunda sosyal yardım alan bireylerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş, daha sonrasında ise görüşülen bireylerin görüşleri temalar ve kategoriler halinde açıklanmıştır.

3.1.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırma tasarımında önemli bir noktayı da katılımcıların seçilmesi safhası oluşturmaktadır. Nitel araştırmalarda çalışmaya kimlerin dahil edileceği teknik bir gereklilikten ziyade teorik hususlar ışığında belirlenir. Yani seçim süreci katı bir metodolojik zorunluluktan ziyade yürütülen çalışma doğrultusunda şekillenmektedir (Marvasti, 2004: 9). Nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanan iş bu çalışmamızın evreni de bu doğrultuda; Muş ilinde ikamet eden, sosyal yardım faydalanıcısı olarak Muş Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına gelen, yine sosyal yardım istihdam bağlantısı kapsamında Muş Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğüne yönlendirilen sosyal yardım yararlanıcısı bireylerden oluşturulmuştur. Çalışmanın mülakat aşamasında gelen bireyler rastgele olarak tercih edilmiş, çalışmanın anlamı ve önemi kendilerine açıklanmış, mülakat süresince ses kayıtlarının alınacağı ifade edilmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden bireylerin kendilerini rahat hissedecekleri ve yöneltilen sorulara içtenlikle cevap verecekleri bir ortam sağlanmasına özen gösterilmiştir. Çalışmamızın Muş ilinde gerçekleştirilme nedeni ise bu ilde yoksulluk oranının yüksek ve iş bulma oranının düşük olmasının yanı sıra araştırmacının Muş ilinde ikamet etmesi ile yine aynı ilde yer alan Muş Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü uhdesinde İş ve Meslek Danışmanı olarak görev yapıyor olması etkili olmuştur (Küçükali vd., 2023: 28).

Araştırmanın kapsamını oluşturan çalışma grubu belirlenirken "kuramsal örnekleme" ve "amaçlı örneklem" yaklaşımları kullanılmıştır. Glaser ve Strauss tarafından ortaya atılan kuramsal örnekleme kavramı, araştırma sorusunun yanıtı olabilecek ifadeler ve süreçlerin tekerrür ettiği aşamaya kadar, yani doyum noktasına kadar, veri toplanmasına devam edilmesi gereken bir örneklem yaklaşımını ifade etmektedir. Bu yaklaşımda araştırmacı veri toplama sürecinin öncesinde ve ilk aşamalarında örneklemin ne kadar büyük olacağından emin değildir. Bu nedenle araştırmacı tarafından, mülakatlar aşamasında ortaya çıkan kavramlar ve süreçler birbirine büyük oranda benzerlik gösterdiğinde ve mükerrer hale geldiğinde yeterli sayıda

veri kaynağına ulaşıldığına karar verilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 115). Kuramsal örnekleme ve kuramsal doygunluk, araştırmacıların analizlerini güçlendirerek yeni olgular barındıran başarılı bir çalışma oluşturmasına katkıda bulunur. Yine Glaser ve Strauss'a göre kuramsallaştırma ve kaliteli bir araştırma oluşturabilmek için doğrudan bilgiye dayanılması önem arz etmektedir (Charmaz ve Thornberg, 2020: 5-6). Amaçlı örneklem ise nitel araştırma esnasında araştırmacının, araştırmaya katılacak bireyleri ve mekanları çalışmanın başarılı bir şekilde yürütülmesine esas olmak üzere seçmesi anlamına gelmektedir. Nitekim katılımcılar çalışmaya konu problemin ve çalışmanın merkezini oluşturan fenomenin anlaşılmasının kilit noktalarını oluşturmaktadır. Bütün katılımcıların araştırılan fenomene yönelik deneyimlerinin olması esastır. Burada bir başka önemli nokta ise örneklem büyüklüğünün belirlenmesidir. Literatürde bir kişiden üç yüz yirmi beş kişiye kadar katılımcının yer aldığı örneklem büyüklükleri bulunmaktadır. Kuramsal doygunlukta olduğu gibi amaçlı örneklemede de veri doygunluğu örneklem büyüklüğünü belirlemede göz önünde bulundurulmaktadır. (Creswell, 2013: 156).

Bu doğrultuda çalışmanın saha yürüyüşü safhasında gerçekleştirilen mülakatlarda 15 (on beş) katılımcıdan toplanan veriler ile kuramsal doygunluğa ve veri doygunluğuna ulaşıldığı değerlendirilmiştir. Nitekim katılımcılar araştırmamızın temel noktaları olan sosyal yardımlardan faydalanma nedeni, işgücüne katılma istekleri, iş arama süreçleri, sosyal yardım istihdam bağlantısı ve klientalizme ilişkin sorulara benzer cevaplar vermiş ve tekerrüre ilişkin olgunun gerçekleşmiş olması hasebiyle araştırmaya yeni katılımcıların eklenmesi aşaması sonlandırılmıştır. Çalışılan konunun hassasiyeti göz önünde bulundurularak, araştırmaya katılan bireylerin mahremiyetlerine duyulan saygı, kişisel verilerinin korunması gereği ve bilgilerinin gizli kalması amacıyla resmiyette ki kimlik bilgilerine yer verilmemiş, bu nedenle katılımcılar K1, K2, K3… şeklinde sembolik olarak tanımlanmıştır. Katılımcılara ait demografik veriler aşağıda bulunan tablo yer almaktadır.

Tablo 3.15. Katılımcılara Ait Demografik Bilgileri Gösterir Tablo.

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durumu	Eğitim Durumu	Mesleğiniz	Eşinizin Eğitim Durumu	Eşinizin Mesleği	Hane Nüfusu
K1	Kadın	45	Evli	Okur-Yazar Olmayan	Hizmetçi-Ev İşleri	İlkokul	Çerçi	6 Kişi
K2	Erkek	50	Evli	İlkokul	Hamal	Okur-Yazar	Ev Hanımı	6 kişi
K3	Erkek	49	Evli	İlkokul	Orman İşçisi	Okur-Yazar Olmayan	Temizlik Görevlisi	7 Kişi
K4	Erkek	26	Bekar	Lise	Ön Muhasebeci	-	-	3 Kişi
K5	Erkek	40	Evli	İlkokul	Beden İşçisi (Genel)	Okur-Yazar	Ev Hanımı	6 Kişi
K6	Erkek	43	Evli	Okur-Yazar	Beden İşçisi (Genel)	Okur-Yazar	Ev Hanımı	11 Kişi
K7	Erkek	41	Evli	Ortaokul	Beden İşçisi (Genel)	Lise	Makineci (Dikiş)	4 Kişi
K8	Erkek	48	Evli	Okur-Yazar	İnşaat İşçisi	Okur-Yazar Olmayan	Ev Hanımı	6 Kişi
K9	Erkek	32	Evli	Lise	Kebap Ustası	İlkokul	Ev Hanımı	5 Kişi
K10	Kadın	47	Evli	Okur-Yazar Olmayan	Çoban (Sürü Yöneticisi)	Okur-Yazar Olmayan	Ev Hanımı	8 Kişi
K11	Kadın	26	Bekar	Lise	Satış Danışmanı	-	-	12 Kişi
K12	Erkek	43	Evli	Lise	Çiftçi	İlkokul	Ev Hanımı	6 Kişi
K13	Kadın	38	Evli	İlkokul	Makineci (Dikiş)	İlkokul	İnşaat İşçisi	6 Kişi
K14	Erkek	37	Evli	Okur-Yazar	Hamal	Okur-Yazar Olmayan	Ev Hanımı	7 Kişi
K15	Erkek	27	Evli	Lise	Garson/ Bulaşıkçı	Lise	Ev Hanımı	4 Kişi

Tablo 15 üzerinde yapılan incelemeler neticesinde; araştırmada 15 (on beş) katılımcının yer aldığı, katılımcılardan 4 kişinin (%27) kadın, 11 kişinin (%73) ise erkek olduğu görülmektedir. Araştırma yapılan şehrin kültürel ve toplumsal özellikleri nedeniyle kadınlar araştırmaya katılmada çekingen kalmışlardır. Bu nedenle %73 oranında erkek katılımcı oranına ulaşılırken kadın katılımcı %27 seviyesinde kalmıştır. Katılımcılar arasında en yüksek mezuniyet seviyesi lise mezuniyetiyken, en düşük eğitim durumu seviyesi ise okur yazar olmayandır. Türk Meslekler Sözlüğü Meslek Bilgileri verilerine göre katılımcılardan K15, K13, K12, K11, K10, K9 ve K4 nitelikli mesleklere sahipken diğer katılımcıların nitelik gerektirmeyen mesleklere sahip oldukları görülmektedir. Katılımcıların hane nüfusu ortalaması 6,4 kişiden oluşurken en kalabalık hane nüfusu 12 kişi, en az hane nüfusu ise 3 kişi olarak görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun 15.05.2024 tarihli 53784 sayılı haber bültenine göre; Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçları neticesinde ülkemizin ortalama hane halkı büyüklüğü 2023 yılında 3,14 kişi olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2023). Söz konusu istatiksel veri göz önüne alındığında katılımcıların ortalama hane halkı büyüklüğünün Türkiye ortalamasının iki katından daha fazla olarak gerçekleştiği görülmektedir. Katılımcıların eşlerinin de düşük eğitim seviyesine ve genellikle nitelik gerektirmeyen mesleklere sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların ortalama yaşlarının 39,46 olduğu, en genç katılımcının 26, en yaşlı katılımcının da 50 yaşında olduğu görülmektedir.

3.1.3. Veri Toplama Araçları ve Saha Yürüyüşü

Yapılan araştırmada veri toplama aracı olarak literatür taraması ve sosyal yardım faydalanıcıları ile görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşme özellikle sosyoloji alanında çok sık kullanılmakla birlikte sosyal bilimlerde kullanılan araştırma yöntemlerinden biridir. 20. Yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar sosyal bilimler başta olmak üzere pek çok alanda görüşme yöntemi, etkili bir veri aracı olarak kullanılır hale gelmiştir. Kavramsal olarak göz önüne alındığında ise görüşme tekniğini, "önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim süreci" olarak tanımlanabilir (119-120).

Sosyal yardım faydalanıcıları ile yapılan görüşmeler esnasında ilk bölümünde demografik verilerin sorgulandığı, ikinci bölümünde ise araştırmamızın amacına yönelik fenomenleri tespit edebilmek için 9 (dokuz) sorunun yer aldığı iki bölümden oluşan yarı

yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken alanında uzman ve farklı üniversitelerde görev yapan üç akademisyen ile sorular üzerine mülahazalar gerçekleştirilmiş, daha sonrasında ise görüşme formunda yer alan soruların anlaşılırlığını, araştırmanın amacına uygunluğunu ve soruların iç geçerliliğini arttırmak amacıyla nitel araştırmalar alanında uzman iki akademisyenin de görüşleri alınmıştır. Bu safhalara müteakip hem Muş Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına hem de Muş Çalışma ve iş Kurumu İl Müdürlüğüne gelen sosyal yardım faydalanıcıları arasında pilot uygulamalar gerçekleştirilerek hazırlanan sorulara son şekli verilmiştir. Bu kapsamda katılımcılara aşağıdaki sorular *yöneltilmiştir:*

1) Sosyal yardım alma nedenlerinizi açıklar mısınız?

2) Almış olduğunuz sosyal yardımların, ihtiyaçlarınızı karşılamadaki rolünden bahsedebilir misiniz? Sizce bu yardımlar yeterli mi ve hayatınızı ne derece kolaylaştırmaktadır?

3) Almış olduğunuz sosyal yardım dışında hanenizin herhangi bir başka geliri var mı? Var ise detaylandırınız.

4) Herhangi bir işte çalışmak istiyor musunuz? Bu doğrultuda hangi işleri tercih ediyor ve nasıl iş arıyorsunuz?

5) İş arama sürecinde karşılaştığınız zorlukları açıklar mısınız? Sizce bu süreç nasıl daha verimli olabilir?

6) Sosyal yardım alan kişilere, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından zaman zaman iş önerilerinde bulunulmakta ve bu önerileri kabul etmediğiniz zaman sosyal yardımlarınız kesilmekte, bu uygulama hakkındaki düşünceleriniz nedir? Bu uygulamanın aksayan yönleri ve sizi çalışmaya teşvik edip etmediği konusunda düşünceleriniz nelerdir?

7) Yaşamakta olduğunuz ev, sosyal çevre ve günlük yaşantınız hakkında bilgi verebilir misiniz?

8) Sosyal yardım alıyor olmanız aileniz ve çevrenizde nasıl karşılanıyor?

9) Hükümet tarafından verilen sosyal yardımların sizin ve ailenizin siyasi düşüncesi üzerinde etkili olup olmadığını açıklayınız.

Araştırma kapsamında ki görüşmeler Muş ilinde ikamet eden, sosyal yardım faydalanıcısı olarak Muş Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına gelen 9 (dokuz) birey, yine sosyal yardım istihdam bağlantısı kapsamında Muş Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğüne yönlendirilen sosyal yardım yararlanıcısı 6 (altı) birey olmak üzere toplam 15 (on beş) birey ile 2023 Yılı Ağustos ayı ile 2024 yılı Haziran ayı arasında farklı zamanlar olacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların belirlenmesinde Muş İlinde ikamet ediyor ve sosyal yardım faydalanıcısı olmaları dışında başkaca bir kriter aranmamıştır. Bu minvalde ne kadar süredir sosyal yardım faydalanıcısı olduğu, hane nüfusu sayısı, yararlanılan yardım türü ve miktarlarına yönelik herhangi bir ayrıma gidilmemiştir. Görüşme esnasında ses kayıt cihazı kullanılacağı belirtilmiş ve mülakat süreci kayda alınmıştır. Mülakat esnasında her bir bireyin çekinceleri, jest ve mimikleri gözetilerek süreç yönetilmiş. Mülakatların ortalama süresi 15 (on beş) dakika olup mülakat safhasında görüşmelerin toplam ses kaydı 3 saat 45 dakika sürmüştür. Daha sonrasında konuşmalar anlaşılabilir cümleler halinde transkript edilmiş toplamda 36 sayfalık bir metin oluşmuştur.

Araştırma süresince etik kurallara uygun hareket edilmiş ve Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul Başkanlığı'nın 08.03.2022 tarihli ve 2200092790 sayılı onayı ile araştırma süreci başlamıştır.

3.1.4. Verilerin Analizi

Bu araştırma süresince elde edilen verilerin analizinde; verileri tanımlamaya ve verilerin içinde saklı olabilecek gerçekleri ortaya çıkarmaya yönelik geliştirilen nitel veri analizi tekniklerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, araştırmaya katılan katılımcıların gerçekliklerini ve sahip oldukları bakış açılarını anlamaya çalışmayı amaçlayan bir yöntemdir. Nitel veri analizi, araştırmacı adeta katılımcının hayatının bir parçası haline geldiğinde, en iyi şekilde yapılmaktadır. Bu nedenle nitel bir araştırmayı yürütmek ve veri analizleri yapmak katılımcıların hayatlarına katılmak ve bu katılım sürecine dair yazmakla ilgilidir (Ezzy, 2002: XII). İçerik analizi yönteminde önemli bir olgu da katılımcıların hayatlarına dair bu kadar yakınlık oluşturan araştırmacının, veri analizi sürecinde nerede konumlanacağına dair verilecek cevaptır. Şekil 2'de de görüldüğü üzere içerik analisti ileti noktasında konumlanmakta ve iletinin özellikleri veya

iletilerin izleyiciler üzerindeki etkileri hakkında bir fikir edinmek için içerikleri yorumlamaktadır (Prasad, 2008: 3).

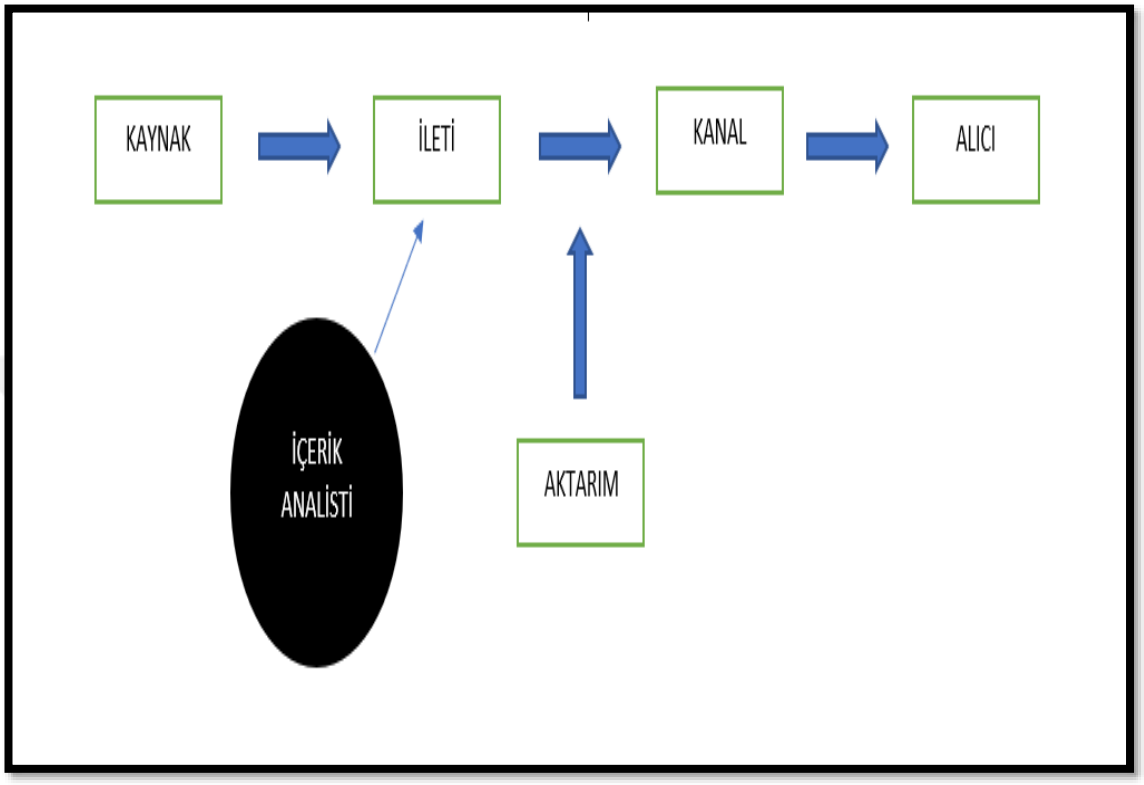

Şekil 3.1. Mülakat Süreci ve Veri Analistinin Mülakat Sürecindeki Konumu

İçerik analizi yapılırken, öğretide genel kabul görmüş ve nitel araştırmalarda sıklıkla başvurulan modellerden biri olan Matthew B. Miles ve A. Michael Huberman tarafından literatüre kazandırılan "Akış Modeli" ya da "Miles&Huberman Modeli" olarak adlandırılan veri analizi modeli kullanılmıştır. Söz konusu modelde verilerin toplanılması süreci boyunca aktif bir döngü yer almaktadır. Miles ve Huberman'ın aktif süreçlerden oluşan veri analiz modelini, birbirleriyle gidiş ve dönüş şeklinde bağlantısı olan ve üç duraktan oluşan bir hat olarak tanımlayabiliriz. Veri toplama sürecini oluşturan duraklar ise verilerin azaltılması, verilere ilişkin göstergelerin oluşturulması ile analizler neticesinde elde eden verilerden sonuç çıkarma ve doğrulamasının yapılmasıdır (Miles ve Huberman, 1994: 10). Modele ilişkin bilgiler Şekil 3 üzerinde de gösterilmiştir.

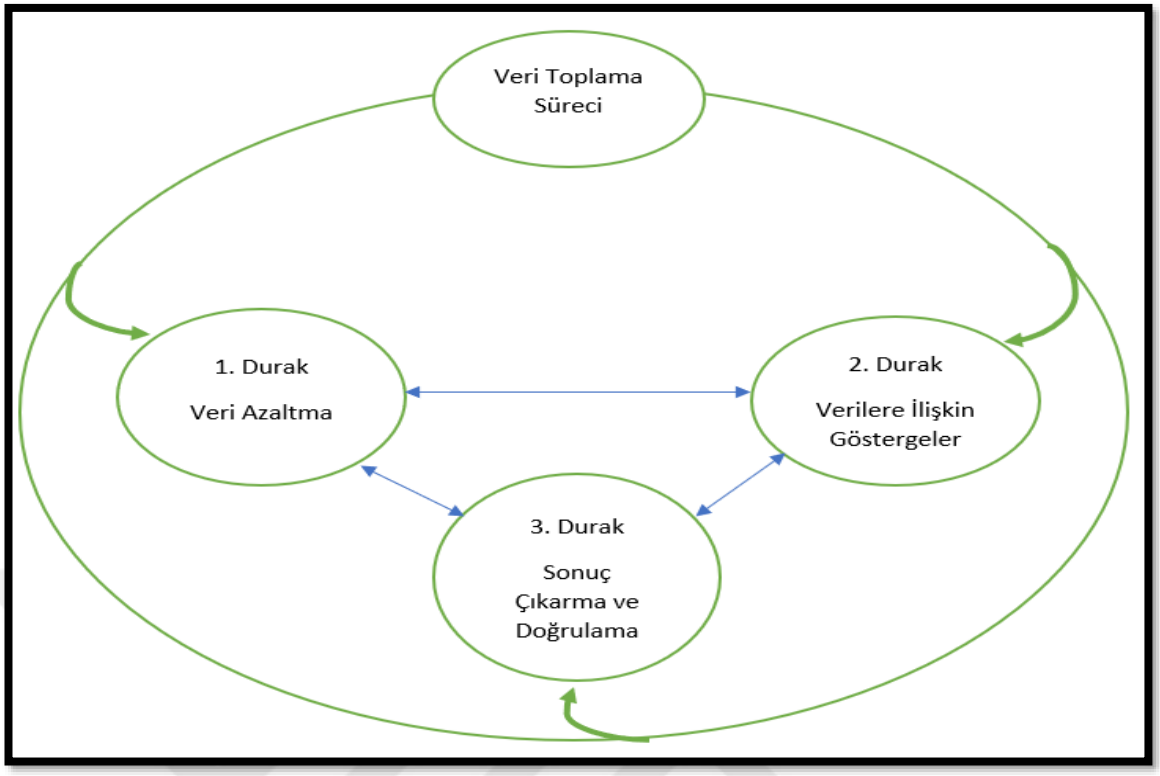

Şekil 3.2. Miles ve Huberman Veri Analiz Modeli.

Söz konusu modelde ki olguları şu şekilde açıklayabiliriz;

→ Veri azaltma olgusu; yazılı saha notlarında veya transkripsiyonlarda görünen verilerin seçilmesi, bu verilere odaklanılması, basitleştirilmesi, soyutlanması ve dönüştürülmesi sürecini ifade etmektedir. Veri azaltma, niteliksel yönelimli herhangi bir projenin ömrü boyunca sürekli olarak gerçekleşir. Veriler fiilen toplanmadan önce bile araştırmacı hangi kavramsal çerçeveyi, hangi vakaları, hangi araştırma sorularını ve hangi veri toplama yaklaşımlarını seçeceğine karar verirken (genellikle tam olarak farkında olmadan) öngörülü veri azaltma işlemi gerçekleşmektedir. Veri toplama ilerledikçe, daha fazla veri azaltma bölümü gerçekleşir (özetler yazma, kodlama, temaları ortaya çıkarma, kümeler oluşturma, bölümler yapma, notlar yazma). Veri azaltma/dönüştürme süreci saha çalışmasından sonra nihai rapor tamamlanana kadar devam eden bir süreçtir.

→ Veri görüntüleme olgusu; analiz faaliyetinin ikinci ana akışıdır. Genel olarak bir veri göstergesi, sonuç çıkarmaya ve eyleme geçmeye izin veren organize, sıkıştırılmış bir bilgi yumağını ifade etmektedir. Günlük hayatta göstergeler benzin göstergelerinden gazetelere, bilgisayar ekranlarından faktör analizi çıktılarına kadar çeşitlilik gösterir. Göstergelere bakmak, neler olup bittiğini anlamamıza ve bu anlayışa dayalı olarak bir şeyler yapmamıza, daha fazla analiz etmemize ya da harekete geçmemize yardımcı olur. Veri azaltmada olduğu gibi, göstergelerin oluşturulması ve kullanılması analizden ayrı değildir, analizin bir parçasıdır.

→ Sonuç çıkarma ve doğrulama olgusu; analiz faaliyetinin üçüncü akışı sonuç çıkarma ve doğrulamadır. Veri toplamanın başlangıcından itibaren, nitel analist olayların ne anlama geldiğine karar vermeye başlar; düzenlilikleri, örüntüleri, açıklamaları, olası düzenlemeleri, nedensel akışları ve önermeleri not eder. Analist veri toplamaya ilişkin süreçte mesafe kat ettikçe sonuçlar da doğrulanır.

Bu üç akışı yani veri azaltma, veri görüntüleme ve sonuç çıkarma/doğrulama olgularını veri toplama öncesinde, sırasında ve sonrasında "analiz" adı verilen genel alanı oluşturmak üzere iç içe geçmiş olgular olarak nitelendirmek de mümkündür. En nihayetinde bu üç tür analiz faaliyeti ve veri toplama faaliyetinin kendisi etkileşimli, döngüsel bir süreç oluşturur. Araştırmacı, veri toplama sırasında bu dört "düğüm" arasında sürekli olarak hareket eder ve ardından çalışmanın geri kalanında azaltma, görüntüleme ve sonuç çıkarma/doğrulama arasında mekik dokuyarak en doğru sonuçlara ulaşmaya çalışır. Veri azaltma, görüntüleme ve sonuç çıkarma/doğrulama konuları olarak adlandırılan analiz bölümleri birbirini takip ettikçe art arda şekillenir ve sonuca ulaşır (Miles ve Huberman, 1994: 8-12).

Bahsedilen doktrin görüşleri ışığında çalışmamıza ilişkin veriler toplanmış ve MAXQDA Analytics Pro (24.3.0) bilgisayar programına yüklenmiştir. Yine aynı program üzerinde veriler kodlara, kodların birbirleri ile bağlamsal ilişkileri kurularak kategorilere, kategorilerden sonra ise temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan tema, kategori ve kodlar ışığında elde edilen veriler frekanslar halinde tablolara işlenmiştir. Araştırma sonucu elde edilen veriler katılımcılardan alınan etkili alıntılarla desteklenmiştir.

Son olarak elde edilen kodların güvenilirliğini test etmek amacıyla kontrol kodlaması yapılmıştır. Transkripsiyonu sağlanan verilerin ilk 5 (beş) sayfası nitel araştırmalar alanında uzman olan iki akademisyen ile paylaşılmış ve onlar tarafından da kodlar oluşturulmuştur. Oluşturulan kodlar ile araştırmacının kodları;

$$\text{Güvenilirlik} = \frac{\text{En Az İki Analistin Üzerinde Uzlaştığı Kod Sayısı}}{\text{(Toplam Uzlaşılan Kod Sayısı + Uzlaşılamayan Kod Sayısı)}} \times 100$$

formülü ile güvenilirlik testine esas tutulmuştur (Miles ve Huberman, 1994: 64-65). Kodlama tutarlılıkları, yani güvenilirlik %90 olarak tespit edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Araştırmamızın bu bölümünde Muş ilinde ikamet eden 15 (on beş) sosyal yardım yararlanıcısı birey ile gerçekleştirilen mülakatlar ve mülakatlar esnasında alınan notlar çerçevesinde ulaşılan bulgular ve bu bulguların açıklamalarına yer verilmiştir.

4.1. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu araştırma sonucunda elde edilen bulgular; kod, kategori ve tamalar halinde aşağıda sunulmuştur.

4.1.1. Kelime Bulutu

Bu araştırmada araştırmacı tarafından transkript edilen araştırma verileri MAXQDA Analytics Pro (24.3.0) bilgisayar programına yüklenmiş ve kelime bulutu oluşturulmuştur. Oluşturulan kelime bulutu Şekil 4'te yer almaktadır. Nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir görsel olan kelime bulutu, daha sık kullanılan kelimelerin gösterimde daha fazla ön plana çıkarılarak etkili bir şekilde vurgulandığı özel bir metin görselleştirmesi olarak ifade edilmektedir. Kelime bulutları, ön analiz ve önceki bulguların doğrulanması için faydalı bir araç olarak kullanılabilir niteliklere sahiptir. Dolayısıyla kelime bulutlarının diğer analitik araçlar için ek bir destek sağlama fonksiyonuna sahip olduğu söylenebilir (McNaught ve Lam, 2010: 630-631).

Şekil 4.1. Kelime Bulutu.

Kelime bulutunda bulunan kelimeler incelendiğinde en çok kullanılan kelimelerin yardım, engelli, İŞKUR, destek, iş, ihtiyaçlar, pahalılık, çalışamıyorum gibi sosyal yardım yararlanıcılarının hayatlarını yakından ilgilendiren kelimelerin yer aldığı ve bunların araştırmayla uygun olduğu görülmüştür.

4.1.2. Tema 1: Sosyal Yardım Yararlanıcısı Olma Nedenleri ve Etkileri

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen; *"Sosyal yardım alma nedenlerinizi açıklar mısınız?", "Almış olduğunuz sosyal yardımların, ihtiyaçlarınızı karşılamadaki rolünden bahsedebilir misiniz? Sizce bu yardımlar yeterli mi ve hayatınızı ne derece kolaylaştırmaktadır?", "Yaşamakta olduğunuz ev, sosyal çevre ve günlük yaşantınız hakkında bilgi verebilir misiniz?"* ve *"Sosyal yardım alıyor olmanız aileniz ve çevrenizde nasıl karşılanıyor?"* sorularına verilen cevaplara ilişkin yapılan analizler neticesinde **"Sosyal Yardım Yararlanıcısı Olma Nedenleri ve Etkileri"** teması oluşturulmuştur. Yine ilgili tema altında; **"Sosyal Yardım Alma Nedenleri"**, **"Sosyal Yardımların İhtiyaçları Karşılamadaki Rolü"**, **"Katılımcının Yaşadığı Ev ve Sosyal Çevresi"** ve **"Katılımcının Sosyal Yardım Yararlanıcısı Olmasının Çevresindeki Yeri"** olmak üzere dört kategori oluşmuştur.

Sosyal yardım alma nedenleri kategorisinin altında; **"İşsizlik"**, **"Özel gereksinim varlığı"**, **"Çalışmaya engel bir hastalığın varlığı"**, **"Kayıt dışı istihdam"** ve **"Yeterli gelirin olmaması"** alt kategorileri oluşmuştur. Sosyal yardımların ihtiyaçları karşılamadaki rolü kategorisinin altında; **"İhtiyaçlarımızı karşılamada yeterli değil"** ve **"İhtiyaçlarımızı karşılamada yeterli"** alt kategorileri oluşmuştur. Katılımcının yaşadığı ev ve sosyal çevresi kategorisinin altında; **"Sobalı bir evde oturuyorum"**, **"Müstakil bir evde oturuyorum"**, **"Kiralık evde oturuyorum"**, **"Oturduğumuz ev kök ailemize ait"**, **"Apartman dairesinde yaşıyorum"**, **"Kaloriferli bir evde oturuyorum"** ve **"Ev sahibiyim"** alt kategorileri oluşmuştur. Bu tema altındaki dördüncü ve son kategori olan katılımcının sosyal yardım yararlanıcısı olmasının çevresindeki yeri kategorisi altında ise; **"Sosyal yardım almam normal karşılanıyor"**, **"Sosyal yardım aldığım bilinmiyor"** ve **"Sosyal yardım almam yadırganıyor"** alt kategorileri oluşmuştur.

Bu tema altında oluşan kategori ile alt kategorilerin frekansları, katılımcıların sorulan sorulara vermiş oldukları cevapların alt kategorilere göre tasnifleri ve alt kategorilere ait yüzdesel dağılımlar Tablo 16'da detaylı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 16. Tema 1 ve Dağılımlarına İlişkin Tablo.

Temalar - Kategoriler-Alt Kategoriler	f.	%	Katılımcılar
Tema 1: Sosyal Yardım Yararlanıcısı Olma Nedenleri ve Etkileri			
Kategori 1: Sosyal Yardım Alma Nedenleri			
Alt Kategori 1: İşsizlik	11	73,33	K1, K2, K4, K5, K6, K7, K8, K11, K12, K14, K15
Alt Kategori 2: Kayıt dışı istihdam	5	33,33	K1, K2, K9, K10, K12
Alt Kategori 3: Çalışmaya engel bir hastalığın varlığı	4	26,67	K6, K8, K11, K14
Alt Kategori 4: Özel gereksinim varlığı	4	26,67	K1, K3, K5, K15
Alt Kategori 5: Yeterli gelirin olmaması	2	13,33	K4, K13
Kategori 2: Sosyal Yardımların İhtiyaçları Karşılamadaki Rolü			
Alt Kategori 1: İhtiyaçlarımızı karşılamada yeterli değil	15	100	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10 K11, K12, K13, K14, K15
Alt Kategori 2: İhtiyaçlarımızı karşılamada yeterli	0	0	
Kategori 3: Katılımcının Yaşadığı Ev ve Sosyal Çevresi			
Alt Kategori 1: Sobalı bir evde oturuyorum	11	73,33	K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K10, K11, K13, K14
Alt Kategori 2: Müstakil bir evde oturuyorum	10	66,67	K2, K3, K4, K5, K7, K8, K10, K11, K13, K14
Alt Kategori 3: Kiralık evde oturuyorum	7	46,67	K5, K6, K7, K8, K9, K10, K15
Alt Kategori 4: Oturduğumuz ev kök ailemize ait	5	33,33	K2, K4, K11, K12, K13
Alt Kategori 5: Apartman dairesinde yaşıyorum	5	33,33	K1, K6, K9, K12, K15
Alt Kategori 6: Kaloriferli bir evde oturuyorum	4	26,67	K1, K9, K12, K15
Alt Kategori 7: Ev sahibiyim	3	20	K1, K3, K14
Kategori 4: Katılımcının Sosyal Yardım Yararlanıcısı Olmasının Çevresindeki Yeri			
Alt Kategori 1: Sosyal yardım almam normal karşılanıyor	12	80	K1, K2, K3, K5, K6, K7, K9, K10 K11, K13, K14, K15
Alt Kategori 2: Sosyal yardım aldığım bilinmiyor	2	13,33	K8, K12
Alt Kategori 3: Sosyal yardım almam yadırganıyor	1	6,67	K4

4.1.2.1. Kategori 1: Sosyal Yardım Alma Nedenleri

4.1.2.1.1. Alt Kategori 1: İşsizlik

İşsizlik, çalışma gücüne sahip olan ve çalışmak isteyen bir bireyin, tatmin edici bir ücret ve çalışma koşullarında iş bulamaması hali olarak tanımlanabilir. İşsizliğin uluslararası standartlara uygun tanımı ise; işi olmama, işbaşı yapmaya hazır olma ve iş arıyor olma kriterlerinin tamamının aynı anda bulunması kriterlerine dayanmaktadır. İşsizlik ister güçlü ister ise kırılgan ekonomik yapıya sahip olursa olsun gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerin en çok karşılaştığı sorunlardan biridir. (Kanca, 2012: 2).

İşsizlik olgusuna ilişkin yapılan araştırmalar göstermektedir ki; işsizlik sadece ekonomik boyutlu etkilere sahip olmayan aynı zamanda sosyal boyutta da önemli etkiler oluşturan bir olgudur. Bu durum öğretide işsizliğin maliyeti olarak ifade edilmektedir. Bir formülasyon olarak ifade edilecek olursa; işsizliğin maliyeti, işsizliğin iktisadi maliyetinin ve işsizliğin sosyal maliyetinin toplamını ifade etmektedir. İşsizliğin iktisadi maliyeti, işsiz olan bireylerin çalışıyor olmaları hallinde gerçekleştirebilecekleri üretimin yoksunluğunun oluşturduğu maliyeti ifade etmektedir. İşsizliğin sosyal maliyeti ise, işsiz bireylerin gelirlerini, öz saygılarını, maddi-manevi değerlerini, sosyal itibarlarını ve arkadaş çevrelerini kaybetmeleri durumunu ifade etmektedir. Bu durumda işsiz bireyin alışagelmiş olduğu refah düzeyinin ciddi şekilde bozulması dolaysız sosyal maliyet olarak ifade edilirken, toplumsal çürümeyi oluşturan dolaylı sosyal maliyetlere de sebebiyet vermektedir. Nitekim işsizlik toplumda bedeni uyuşturan maddelerin kullanımını arttırmayı, fahişeliğin yaygınlaşmasını ve toplumsal dayanışma ile huzuru bozan ciddi bir sorun olarak ifade edilmektedir (Ünsal, 2009: 94).

Nichols ve arkadaşları tarafından uzun süreli işsizliğin bireysel ve toplumsal etkileri üzerine yaptıkları literatür incelemesine ilişkin çalışmalarda işsizliğin oluşturduğu olumsuz etkileri gözler önüne sermektedir. Söz konusu çalışmaya göre;

- Altı ay veya daha uzun süreli işsiz olanların, yani uzun süreli işsizlerin, ailelerinin yaşadıkları topluma göre daha düşük refah düzeyine sahip oldukları,
- İşsiz kalınan her haftanın daha fazla gelir kaybına yol açması nedeniyle işsizlerin yeniden işe başlarken daha az ücret seviyelerinde çalışmaya istekli oldukları,

- İşsizlikten kaçınan benzer özelliklere sahip diğer işçilere nazaran daha kötü sağlık durumuna ve daha kötü akademik başarıya sahip çocuklarının olduklarını,
- Uzun sürelerle süren işsizlik halinin beşeri ve toplumsal değerlerin kaybına yol açtığı,
- Toplumların alışagelmiş aile yapılarına, bireylerin fiziksel ve psikolojik iyiliklerini ifade eden tam sağlık hallerine zararlar verdiği,
- İşsizliğin yüksek olduğu toplumlarda, daha yüksek suç ve şiddet oranlarının oluştuğu,

tespit edilen bulgulardan bazılarıdır (Nichols vd., 2013: 1-12). Bu nedenle de geliştirilen sosyal politikaların, sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin oluşturduğu etkilerin, işsizliğin sosyal maliyetlerini azaltmak açısından yadsınamayacak derecede önemli olduğu söylenebilir.

Araştırmamıza katılan katılımcıların %73,33'ü sosyal yardımlardan yararlanma nedenleri arasındaki gerekçelerinden birini de "işsizlik" olgusuna bağlamaktadırlar. İşsizlik olgusuna vurgu yapan katılımcılara ait örnekler ise şu şekildedir;

K1: Hocam ailemizde sürekli çalışan kimse yok iş bulmakta da zorluk çekiyoruz. Eşim %53 engelli o yüzden kolay kolay iş tutamıyor. Ben de bazen çalışıyorum bazen çalışamıyorum. Bakmamız gereken çocuklar da var bu yüzden sosyal yardım almak zorunda kalıyoruz.

K2: Sosyal yardım alma nedeni ilimizde çalışılacak iş alanlarının az olmasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki zaman zaman çöplerden sebze toplayıp evimize götürdüğüm oluyor. Gerçekten zor durumda olmasak sosyal yardım almak istemeyiz.

K6: Hane nüfusum çok kalabalık ve çalışan yok. Askere giden oğlum çalıştığı zaman bize yardımcı oluyordu. Ama o da askerden döndükten sonra aramızdaki sıkıntılardan dolayı bizimle birlikte yaşamıyor. Bu nedenle çok zor durumda kaldık.

K14: Okumam yazmam çok az var zamanında işe girip bir ustalık falanda öğrenmedik abi. Hep hamal olarak kaldık onda da ne sigortamız yattı ne bir şey. Şimdi çalışamıyorum mecbur artık yardımlarla hayatımızı sürdürmek zorundayız. Kimse bana iş vermiyor.

K15: Yılın yarısını işsiz geçirdiğim dönemler oluyor hocam, çocuklar var ihtiyaçlarını karşılamak için mecburum. Eve gidince elime bakıyorlar hocam. İş yok gelir yok mecbur.

Elde edilen bilgiler göstermektedir ki işsizlik sosyal yardım alma nedenleri arasında önemli bir konuma sahiptir.

4.1.2.1.2. Alt Kategori 2: Kayıt Dışı İstihdam

Kayıt dışı istihdam terimi kavramsal olarak incelendiğinde, söz konusu kavramın kayıt dışı ekonominin işgücü piyasasında karşımıza çıkan bir yansıması olduğu görülmektedir. İş bu kavram, işverenlerin istihdam edilen bireylere ilişkin resmi kurumlara bildirim yükümlülüklerini yerine getirmemesi ya da bildirimlerin yanıltıcı beyanlar içermesi durumunu ifade etmektedir (Çelik, 2023:94). Birleşmiş Milletlerin, 2023 yılında belirlemiş olduğu "Decent Work and Social Protection: Putting dignity in practice for all (İnsana Yakışır İş ve Sosyal Koruma: İnsan onuruna yakışır çalışma ilkesini hayata geçirmek)" adlı tema kapsamında yaptığı araştırmalarda da; yoksulluk içinde yaşayan bireylerin büyük bir çoğunluğunun kayıt dışı ekonomilerde, herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmadan, yer alınan ülkenin yürürlükte olan ve çalışma hayatını düzenleyen kanun hükümlerine uygun şekilde korunmadan, zor ve tehlikeli koşullarda çalışmak mecburiyetinde kaldıkları sonucuna ulaşmıştır. Yine "en çok dışlananların" insan onuruna yakışır çalışma koşullarına uygun olmayan çalışma koşullarını kabul etmekten başka seçeneklerinin olmadığını ve genellikle işverenler tarafından "tek kullanımlık" olarak görülüp muamele gördüklerini ifade etmiştir (Birleşmiş Milletler, 2023: 1).

Çalışmamızın saha çalışması esnasında da katılımcıların %33,33'ünün kayıt dışı istihdam kapsamında olduğu, genellikle beden gücüne dayanan ağır koşullar altında çalıştıkları, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerine dikkat edinilmeyen zor çalışma koşulları içerisinde gelir elde etmek zorunda kaldıkları görülmüştür. Kayıt dışı olmaları nedeniyle de sosyal yardım aldığı kurum ve kuruluşlar nezdinde yapılan gelir tespiti incelemelerinde gelirsiz olarak gözükmekte oldukları, böylelikle de sosyal yardım alırken sorun yaşamadıkları görülmüştür. Kayıt dışı çalışma olgusuna vurgu yapan katılımcılara ait örnekler ise şu şekildedir;

K1: Almış olduğum sosyal yardımların dışında zaman zaman evlere temizlik yapmaya gitmekteyim hocam, onun dışında eşim engelli olmasına rağmen olabildiğince seyyar satıcılık yapmaya çalışıyor çantasıyla gezerek çorap satıyor.

K9: Şu anda günlük yevmiye şeklinde çalışıyorum. Çalıştığım yerde sigorta da yapmıyorlar. Kaç defa sigortada istediğimi söyledim ama yapmıyorlar.

K12: O işler de gündelik mesela tarlaya çapaya gidiyorum, hale falan yük geldiğinde onları boşaltmak için gidiyorum. Onlarda da sigorta yapılmıyor zaten, geçici işler sürekli olan işler de değil.

Sosyal Güvenlik Kurumunun hazırlamış olduğu "2024 Yılı Performans Programı" kitapçığına göre 2022 yılında 682.300 kişinin, 2023 yılında ise 120.000 kişinin yapılan denetimlerde kayıt dışı çalıştığına yönelik tespiti, sosyal yardımların dağıtımında yapılan gelir tespitine yönelik testleri yanıltabilecek önemli bir kesimin olduğuna yönelik değerlendirilebilir (SGK, 2024a). Yine Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından hazırlanana 2023 Yılı Sosyal Güvenlik Kurumu İdare Faaliyet Raporuna göre ülke genelinde kayıt dışı istihdam oranının 2023 yılı son çeyreği itibariyle %25,42 olarak gerçekleştiği ifade edilmektedir (SGK, 2023: 71). Araştırmanın gerçekleştirildiği ilin de içerisinde yer aldığı TRB2 Bölgesinde 2009 ila 2021 yılları arasında Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda da kayıt dışı istihdam oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Söz konusu yıllar arasında TRB2 Bölgesinde kayıt dışı istihdama ilişkin veriler aşağıda yer alan Tablo 17'de sunulmuştur.

Tablo 17 TRB2 Bölgesi Kayıt Dışı İstihdam Verileri

BÖLGE	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Van, Muş, Bitlis, Hakkari	66,75	71,57	74,85	72,74	69,75	70,42	70,8	66,92	62,98	52,57	57,72	53,1	53,26

(Kaynak:http://eski.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari) (SGK, 2024b)

Yukarıda yer alan araştırma bulgularına istinaden, kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdam ile gerçekleştirilecek etkin mücadelenin sosyal yardımların adil dağıtımında önemli bir rol oynayabileceği bulgusunun yanı sıra insan onuruna yakışır bir çalışma hayatının tesisinin sağlanmasının da sağlıklı bir toplum yapısının oluşmasında önemli bir rol oynayacağı söylenebilir.

4.1.2.1.3. Alt Kategori 3: Çalışmaya Engel Bir Hastalığın Varlığı

Araştırmamıza katılanların %26,67'si sosyal yardım alma gerekçeleri arasında kendilerinde ya da ailelerinin bir üyesinde çalışmaya engel bir hastalığın var olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmaya engel bir hastalığın varlığı olgusuna vurgu yapan katılımcılara ait örnekler ise şu şekildedir;

K6: Hastalığımdan dolayı iş arama sürecinde çok zorlanıyorum. Ayda iki üç defa nöbet geçiriyorum. Hastaneye o kadar çok gidiyorum ki artık hastane personeli gibi herkes beni tanıyor. Nöbet geçirdiğimde hemen hastaneye yetişmem gerekiyor. Zaten köyden çıkıp merkeze gelme nedenim de o. Bir keresinde ağır kış şartları nedeniyle, beni hastaneye yetiştirecek araç yolda kaldı. Bu gecikmeden dolayı üç gün yoğun bakımda kaldım.

K8: İş arama sürecinde en çok karşılaştığım sorun dediğim gibi Muş ilinde iş alanının kısıtlı olmasıdır. Bir diğer sorun ise küçük olan çocuğum kalp hastası üç ayda bir Malatya iline tedavisi için gitmek zorundayım bu da işverenler tarafından sorun ediliyor.

K14: Ben şimdiye kadar inşaatlarda, eşya taşıma işlerinde, yükleme-boşaltma işlerinde çalışıyordum hocam. Son birkaç yıldır ağır işlerde çalıştığım için belimde 4-5 yerde fıtık çıktı. Yani çalıştım derken hoca, 3-5 yıl değil ben askerlik dönemi hariç kendimi bildim bileli hamallık yaptım. Buna insan bedeni dayanır mı hiç? Şimdi de bu yardımlara muhtacım işte. Çocuklarımın ailemin geçimini böyle sağlamaya çalışıyorum. Arada bir kendimi iyi hissedince yine gidip eşya taşıma işlerinde falan çalışıyorum, bilirsin artık asansörle taşıma var eskiye göre daha kolay taşıma işleri ama yine de birkaç işe gittikten sonra günlerce ayağımın üstüne bile basamıyorum, ama mecbur 4 tane çocuk. Ben okumadım onlar okusun istiyorum hocam.

Yukarıda örnekleri yer alan alıntılardan da görülmektedir ki, engelli sınıfına girmemekle birlikte kişinin işgücüne katılımını engelleyen önemli derecede ki hastalıklar veyahut bakım ve gözetimine muhtaç olan aile üyelerinin örneğin çocuklarından birinin uzun süren ve tekrarlanan aralıklarla tedavileri kişilerin sosyal yardım almalarına neden olan olgular arasındadır.

4.1.2.1.4. Alt Kategori 4: Özel Gereksinimin Varlığı

Ülkemizin de 30 Mart 2007'de imzaladığı ve 28.10.2009 tarihi itibariyle sözleşmeye ilişkin onay sürecini tamamlanmasıyla tarafı olduğu (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024b) "Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme" son zamanlarda sıklıkla kullanılan özel gereksinimin varlığı hususunu 1. maddesinde şu şekilde ifade etmektedir; *"Engelli kavramı diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir."* (Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme, 2007: madde 1). Araştırmamızda da katılımcıların %26,67'si sosyal yardım alma gerekçeleri arasında özel gereksinimlerinin varlığını saymışlardır. Özel gereksinimin varlığı olgusuna vurgu yapan katılımcılara ait örnekler ise şu şekildedir;

> *K3: Ben askerdeyken kaza geçirdim ve o zamandan beri %45 engelliyim. Bundan dolayı çalışamıyorum.*
>
> *K5: Engelliyim ve bulunduğum ilde iş imkanları kısıtlı iş bulmakta zorlanıyorum. Bu nedenle sosyal yardım almak zorunda kalıyorum.*
>
> *K15: Hocam ben de epilepsi var, engelliyim. Yorucu günlerde nöbet geçiriyorum. o yüzden çok fazla çalışma imkanı bulamıyorum. Bir iş yerinde nöbet geçirince işverende korkuyor artık beni çalıştırmıyor.*

Yukarıda örnekleri yer alan alıntılardan da görülmektedir ki özel gereksinimin varlığı bireylerin istihdam edilmelerini olumsuz yönde etkilemekte ya da onların işgücüne katılmalarına engel olabilmektedir.

4.1.2.1.5. Alt Kategori 5: Yeterli Gelirin Olmaması

Araştırmanın saha yürüyüşünde sosyal yardım alma nedeni sorulan katılımcıların %13,33'ü ise bir gelire sahip olmakla beraber elde etmiş olduğu gelirin kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılama noktasında yetersiz kalıyor olması nedeniyle sosyal yardım aldığını ifade etmiştir. Yeterli gelirleri olmadığı için sosyal yardım aldıklarına vurgu yapan katılımcılara ait örnekler ise şu şekildedir;

> *K4: Babam otobüs şoförlüğü yapmakta ancak o da ailemizi geçindirmeye yetmiyor.*
>
> *K13: Düzenli bir gelirimiz yok eşim bazen çalışıyor bazen iş bulamıyor.*

Yukarıda yer alan alıntılardan da anlaşılacağı üzere katılımcılardan bazılarının kayıtlı işgücü olarak bir gelir elde etmekle birlikte elde edilmekte olan gelirlerin hanenin ihtiyaçlarını karşılama noktasında, yoksulluk sınırının altında kalması nedeniyle sosyal yardımlar aracılığıyla hanelerin desteklendiği söylenebilir.

4.1.2.2. Kategori 2: Sosyal Yardımların İhtiyaçları Karşılamadaki Rolü

İktisadi konuların temelinde, bireylerin bir şey yapıp yapmama konusundaki seçimleri ve kararları yer alır. Etrafımızda binlerce farklı ürünlerin satış için hazır olduğu mağazalar vardır. Ancak bireylerin her şeyi satın alması olası değildir. Bu nedenle insanların seçim yapması gerekir. Herkes çok iyi bir yerde yaşamayı, güzel bir eve, güzel arabalara sahip olmayı ya da güzel bir tekneye sahip olmayı ister. Nitekim bu toplumu oluşturan her birey için kolay kolay gerçekleşecek istekler değildir. İktisat bilimi bu durumu ihtiyaçların sınırsızlığı, fakat ihtiyaçları karşılayacak kaynakların kıtlığı ifadesi ile ifade etmektedir (Krugman ve Wells, 2010: 6). Yoksullar için ise durum çok daha karmaşıktır. Kendilerine ihtiyaçlarını sağlamaları için çok sınırlı bir kaynak transferi yapılmaktadır. Bu kapsamda yapılan bu sınırlı transferlerin ihtiyaçları karşılamadaki rolü katılımcılara sorulan sorularla anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların %100'ü yapılan yardımların ihtiyaçları karşılama noktasında "yeterli olmadığını" ifade etmişlerdir. Bu duruma vurgu yapan katılımcılara ait örnekler ise şu şekildedir;

> *K1: Almış olduğum sosyal yardımlar tek başına yetmiyor. Bu yüzden etraftan gelen yardımlarda çok katkı sağlıyor ihtiyaçlarımıza. Çok zor ayı geçiriyoruz. Bir de evimin olması kira ödemiyor olmamda önemli bir de kira ödüyor olsak hiç yetiştiremeyiz.*
>
> *K2: Almış olduğum sosyal yardımlar yetersiz, altı kişiyiz arada bir verilen yardım kolilerinin içinden birkaç tane makarna, biraz kuru gıda ve bir litre sıvı yağ çıkıyor. Bu kadarı ihtiyaçlarımızı karşılamaya yetmiyor. En fazla 4-5 gün için ihtiyaçlarımızı karşılıyor.*
>
> *K3: Aldığımız yardımlar bir teneke yağ bile etmiyor artık, nasıl ihtiyaçlarımızı karşılamaya yetsin!*
>
> *K5: Almış olduğum yardımlar ihtiyaçlarımızı karşılamaya yetmiyor. Kaldığımız ev kira, kirayı mı ödeyelim faturaları mı ödeyelim neyi karşılayalım? Önceden almış olduğumuz sosyal yardım yaklaşık olarak on gün falan ihtiyaçlarımızı karşılıyordu şu an iki gün bile yetmiyor.*

K10: Vallahi yetmiyor, doğruyu söyleyeyim yetmiyor. Sadece temel ihtiyaçlarımızın çok az bir kısmını karşılıyor.

Örnekleri verilen alıntılarda da görülebileceği üzere, gerçekleştirilen sosyal yardımların tek başına hanelerin ihtiyaçlarını karşılamada çok kıt kaldığı sonucuna ulaşılabilir.

4.1.2.3. Kategori 3: Katılımcıların Yaşadığı Ev ve Sosyal Çevresi

Son yüzyılda yoksulluğa dair düşünceler mekânsal bir ayrıştırma ve düzenleme üzerinden de düşünülmeye başlanmıştır. Oluşan yeni düşünce sistemi içerisinde kentleşme de farklı sosyo-ekonomik refah düzeylerine sahip bireylerin, farklı mekanlarda yaşaması ön plana çıkmıştır (Yılmaz, 2011: 153). Araştırmamız kapsamında da katılımcılara sorulan sorularla yaşadıkları ev ve sosyal çevrelerine ilişkin durum incelenmiştir. Katılımcıların %73,33'ü sobalı bir evde yaşadığını, %26,67'si ise kaloriferli bir evde yaşadığını ifade etmiştir. Katılımcılardan %66,67'si müstakil bir evde ikamet ederken, %33,37'si ise apartman dairesinde ikamet etmekte olduğunu ifade etmiştir. Yine katılımcılardan %46,67'si kiralık bir evde yaşarken, %20'si kendi evinde ve %33,33'ü ise babası, kardeşi gibi kök ailesinden olan yakınlarına ait bir evde yaşadığını ifade etmiştir. Katılımcıların bu kategorinin oluşmasına yönelik beyanlarına ait örnekler ise şöyledir:

K2: Yaşadığım ev babama ait olup, üç odalı, müstakil, sobalı, küçük bir ev.

K3: Yaşadığım ev köye dönüş projesi kapsamında devlet tarafından yaptırılan bir ev. O ev de şu anda heyelan riski altında ancak başka bir eve taşınacak ekonomik anlamda güç yok.

K4: Yaşamakta olduğum ev köydedir. Babamın basına aittir bize ait değil. Yarın öbür gün amcalarım çıkıp işte bu evde bizimde hakkımız var bizim de babamızın evidir diyebilir. Bu ev tek katlı müstakil bir ev.

K6: Yaşamakta olduğum ev kira, dört katlı bir binada ve sobalı bir ev. Kirasını engelli çocuğum için ödenen engelli aylığı ile ödüyoruz. Günlük yaşantım çok zor doğuştan engelli bir çocuğum var ve %99 engelli.

K1: Evimiz, apartman dairesi olup, merkezi konumda yer almaktadır. Evi yakın akrabalarımın yardımları ile satın aldık.

K9: Şu anda kiralık, 1+1 diye tabir edilen küçük bir evde kalıyoruz. Günün nereyse 12-13 saatini çalışarak geçiriyorum bu nedenle sosyal bir yaşantım olduğunu söyleyemem. Zaten sürekli ayakta olacak şekilde çalıştığım için günün geri kalanında da bir şeyler yapabilmek için enerjim kalmıyor.

K12: Abi ev Allah sizden de razı olsun rahmetli babamdan da ondan bize kaldı. Ev köyde, üç kardeşiz dedim ya Allah sizden de babamdan da razı olsun ölmeden önce köyde üç katlı bir ev yaptı zamanında ve hepimize birer daire bıraktı.

K3: Yaşadığım çevre de hep perişan halde, yani yaşadığım köyde de insanların çoğu yardım almadan geçinemiyorlar.

Yukarıda yer alan alıntılardan da görüldüğü üzere araştırmamızın saha çalışması esnasında da katılımcıların büyük bir çoğunluğunun benzer niteliklere sahip mahallerde ve evlerde ikamet ettikleri görülmüştür. Sosyal çevrelerinin de kendi ekonomik refahları ile uygun özellikte olduğu söylenebilir. Katılımcıların bazıları yaşadıkları mahallerde kendileri gibi sosyal yardım alanlar bulunduğunu, komşuları ile benzer ekonomik refahlara sahip olduklarını ifade etmiştir.

4.1.2.4. Kategori 4: Katılımcıların Sosyal Yardım Yaralanıcısı Olmasının Çevresindeki Yeri

Yoksulluğun hem bireylerin psikolojik sağlıklarında hem de toplumun yoksul bireylere yönelik bakış açılarında olumsuzluklar oluşturduğu söylenebilir. Örneğin ülkemizde yapılan araştırmalarda yoksulluğun bireyler üzerinde somatoform bozukluklara, şizofreniye ve depresyona yol açtığına yönelik bulgulara ulaşılmıştır (Taşdemir, 2014:81-83). Yine sosyal korumaya başvuran ya da bu korumalardan yararlanan bireyler, "damgalanma" olgusundan muzdariptir. Yoksulluk içinde yaşayan bireylerin, insan onuruna yakışır çalışma koşullarından, saygınlıktan ve sosyal korumadan yoksun olmaları, hayatlarının sorumluluğunu üstlenmelerini engelleyen bir özgüven kaybı oluşturmakta ve onları sömürüye, aşağılanmaya ve yaşadıkları toplumlara tam manasıyla katılmalarını engelleyen "beyhudelik duygusuna" maruz kalmalarına neden olmaktadır (Birleşmiş Milletler, 2023: 1). Araştırmamızda da sosyal yardım faydalanıcılarının ne gibi toplumsal yargılara maruz kaldıkları sorgulanmıştır. Bu kapsamda katılımcıların %80'i sosyal yardım alıyor olmalarının normal olarak karşılandığını, %13.33'ü sosyal yardım aldığını yaşadığı çevreden gizlediğini, yine %6.67'si ise sosyal yardım alıyor olmasının yaşadığı çevre tarafından yadırgandığını

beyan etmiştir. Katılımcıların bu kategorinin oluşmasına yönelik beyanlarına ait örnekler ise şöyledir:

Sosyal yardım alıyor olmasının normal karşılandığını beyan edenler;

K2: Sosyal yardım aldığım ailem ve çevrem tarafından da biliniyor. Bulunduğum çevre genelde aynı ekonomik düzeyde olduğu için almış olduğum sosyal yardım normal karşılamıyor. Mesela kardeşlerimin durumu benden de kötü haldedir.

K3: Yaşadığım çevre de hep perişan halde, yani yaşadığım köyde de insanların çoğu yardım almadan geçinemiyorlar ondan dolayı da sosyal yardım alıyor olmam çok yadırganmıyor. Kardeşlerimden de sosyal yardım alanlar var, mesela bir kardeşim de benim gibi engelli olduğu için sosyal yardım alıyor.

K13: Şöyle söyleyeyim benim çevremde yaşayan kişilerde genelde zaten sosyal yardım alan kişiler. Öyle bir yer de yaşıyorum ki herkesin durumu kötü zaten. Benim tanıdığım birçok insan da sosyal yardım alıyor. Almayan komşularımıza da nasıl sosyal yardım alacaklarına dair yardımcı oluyoruz, nereye başvuru yapılır onu söylüyoruz, onları da teşvik ediyoruz yani.

Sosyal yardım alıyor olmasının bilinmediğini beyan edenler;

K8: Sosyal yardım aldığım ailem ve çevrem tarafından bilinmiyor. Onlardan bir yardım da gelmiyor. Zaten açlıktan da ölsen kimse kimseye yardım etmiyor artık. Zaten çevremdekilerin de ekonomik durumları çok iyi olmadığı için yardım da edemezler.

K12: Ya onlar böyle gidip gündelik işlerde de çalıştığımı da bildikleri için yardım alarak geçindiğim pek çevremde bilinmiyor. O yüzden etkilenmiyorum pek öyle şeylerden.

Sosyal yardım alıyor olmasının yadırgandığını beyan edenler;

K4: Sosyal yardım almam etrafımda hoş karşılanmıyor. Bana ezik gözüyle, maddi durumu iyi olmayan, ekonomik açıdan sürekli zorluk çeken birisi olarak bakıyorlar. Yani sadece yardıma muhtaç biri olarak gözüyle bakıyorlar ve bunu da bana yardımcı olacak şekilde yapmıyorlar.

Yukarıda yer alan bilgiler ve alıntılar doğrultusunda; araştırmamız kapsamında Muş ilinde yaşayan katılımcıların sosyal yardım alıyor olmasının normal karşılanmasına yönelik oluşan yüksek yüzdelik oranın, araştırma yapılan ilin büyük bir çoğunluğun yoksul olması ve benzer ekonomik refah düzeylerine sahip olmaları nedeniyle bir şekilde sosyal korumalardan istifade etmekte olmalarının etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca

kentsel yapılaşmada benzer ekonomik refah düzeyine sahip kişilerin çoğunlukla aynı mahallerde yaşadığı, katılımcılardan bazılarının sosyal yardım yararlanıcısı olduklarını çevrelerinden gizlediği, bazı katılımcıların ise dışlanmışlık ve damgalanmış olma duygusuna sahip olduğu söylenebilir.

4.1.3. Tema 2: İşgücüne Katılmada İsteklilik ve Yaşanan Zorluklar

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen; *"Herhangi bir işte çalışmak istiyor musunuz? Bu doğrultuda hangi işleri tercih ediyor ve nasıl iş arıyorsunuz?", "İş arama sürecinde karşılaştığınız zorlukları açıklar mısınız?", "Sizce bu süreç nasıl daha verimli olabilir?"* ve *"Sosyal yardım alan kişilere, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından zaman zaman iş önerilerinde bulunulmakta ve bu önerileri kabul etmediğiniz zaman sosyal yardımlarınız kesilmekte, bu uygulama hakkındaki düşünceleriniz nedir? Bu uygulamanın aksayan yönleri ve sizi çalışmaya teşvik edip etmediği konusunda düşünceleriniz nelerdir?"* sorularına verilen cevaplara ilişkin yapılan analizler neticesinde **"İşgücüne Katılmada İsteklilik ve Yaşanan Zorluklar"** teması oluşturulmuştur. Yine ilgili tema altında; **"İstihdama Katılma İsteği"**, **"İş Arama Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar"** ve **"İŞKUR'un İstihdam Sosyal Yardım Bağlantısı Kapsamındaki Faaliyetlerinin Etkinliliği"** olmak üzere üç kategori oluşmuştur.

İstihdama katılma isteği kategorisi altında; **"Sadece kamu sektöründe çalışma isteği"**, **"Sadece özel sektörde çalışma isteği"** ve **"Hem kamu sektöründe hem de özel sektörde çalışma isteği"** alt kategorileri oluşmuştur. İş arama sürecinde karşılaşılan zorluklar kategorisi altında; **"Kişisel nedenlerle kaynaklanan zorluklar"** ve **"İlin işgücü piyasasından kaynaklı sorunlar"** alt kategorileri oluşmuştur. İŞKUR'un istihdam sosyal yardım bağlantısı kapsamındaki faaliyetlerin etkinliliği kategorisi altında ise **"Bu kapsamda iş önerildi"** ve **"Bu kapsamda iş önerilmedi"** alt kategorileri oluşmuştur.

Bu tema altında oluşan kategori ile alt kategorilerin frekansları, katılımcıların sorulan sorulara vermiş oldukları cevapların alt kategorilere göre tasnifleri ve alt kategorilere ait yüzdesel dağılımlar Tablo 18'de detaylı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 18. Tema 2 ve Dağılımlarına İlişkin Tablo.

Temalar-Kategoriler-Alt Kategoriler	f.	%	Katılımcılar
Tema 2: İşgücüne Katılmada İsteklilik ve Yaşanan Zorluklar			
Kategori 1: İstihdama Katılma İsteği			
Alt Kategori 1: Sadece kamu sektöründe çalışma isteği	8	53,33	K1, K2, K3, K5, K7, K10, K14, K15
Alt Kategori 2: Hem kamu sektöründe hem de özel sektörde çalışma isteği	7	46,67	K4, K6, K8, K9, K11, K12, K13
Alt Kategori 3: Sadece özel sektörde çalışma isteği	0	0	---
Kategori 2: İş Arama Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar			
Alt Kategori 1: Kişisel nedenlerle kaynaklanan sorunlar	10	66,67	K3, K4, K6, K7, K8, K10, K12, K13, K14, K15
Alt Kategori 2: İlin işgücü piyasasından kaynaklı sorunlar	10	66,67	K1, K2, K5, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K15
Kategori 3: İŞKUR'un İstihdam Sosyal Yardım Bağlantısı Kapsamındaki Faaliyetlerinin Etkinliliği			
Alt Kategori 1: Bu kapsamda iş önerilmedi	13	86,67	K2, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10 K11, K12, K13, K14, K15
Alt Kategori 2: Bu kapsamda iş önerildi	2	13,33	K1, K3

4.1.3.1. Kategori 1: İstihdama Katılma İsteği

Araştırmamız katılımcılarının cevapları doğrultusunda oluşan istihdama katılma isteği kategorisi; "Sadece kamu sektöründe çalışma isteği", "Sadece özel sektörde çalışma isteği" ve "Hem kamu sektöründe hem de özel sektörde çalışma isteği" olmak üzere üç alt kategoriden oluşmaktadır. Bu noktada kamu sektörü ve özel sektör kavramlarını tanımlamak önem arz etmektedir. Nitekim söz konusu ayrımın yapılmaması ve arasındaki farklılıkların dikkate alınmaması bir takım yanlış genellemeler yapılmasına ve önemli farklılıkların gözden kaçmasına sebep olabilmektedir. Söz konusu sektörler, kar ve ekonomik amaçlar ile üretilen hizmet ve mallar bakımından çoğu zaman birbirinden ayrılmaktadır (Nutt ve Backoff, 1993: 209). Kamu sektörü kavramsal olarak devlet veya hükümet tarafından sahip olunan ve yönetilen kurum ile kuruluşların kamusal mal ve hizmetler ürettiği organizasyonu ifade etmektedir. Özel sektör ise özel müteşebbislerin sahip olduğu ve kar amacı güden işletmeleri ifade etmektedir (Ansari, 2014: 67).

Araştırmamız kapsamında da katılımcıların %53,33'ü yalnızca kamu sektöründe çalışmak istediklerini ifade ederken, % 46,67'si kamu sektöründe ya da özel sektörde çalışmak istediklerini beyan etmiştir. Hiçbir katılımcı doğrudan doğruya yalnızca özel sektörde çalışmak istediğini beyan etmemiştir. İstihdama katılma isteği kategorisini oluşturan katılımcılara ait örnekler ise şu şekildedir;

Sadece kamu sektöründe çalışma isteğini dile getiren katılımcılar:

K1: Hocam benim çok fazla iş tecrübem yok elimden yalnızca temizlik işi gelir. O yüzden böyle okul temizliği cami temizliği gibi devlet işleri olsa çalışmak isterim. Özel sektör iş yerlerinde ise pek çalışmak istemem çünkü bir yandan da kendi evimin işleri ile uğraşmak zorundayım.

K2: Şu anda çalışmak istediğim iş kamu sektöründe olan sürekli bir iştir. Bekçilik olur, Orman İşçisi olur, temizlik işleri olur. Fark etmez, yeter ki devlet işi olsun, sürekli olsun.

K14: Benim ömrüm çalışmakla geçti sağlığım el verse yine çalışayım, ama çok zor artık bu saatten sonra bir meslekte öğrenemem abi. Kafam da basmaz artık. Kamu da bir iş olsa çalışırım başka yerde de tutunamam kim ister neredeyse 40 yaşına gelmiş birini yanına alıp iş öğretmeyi. Anca bekçilik mekçilik olursa çalışırız. O da özel de kimse ne tam maaşımızı veriyor ne sigortamızı yapıyor. O yüzden devlet bize iş verse iyi olur.

Hem kamu sektöründe hem de özel sektörde çalışma isteğini dile getiren katılımcılar:

K4: Ben daimi iş arıyorum. Çünkü sigortalı işe başladığımda maaşım kesiliyor ve yeniden başlatılması şartları zor. Bu nedenle öncelikle kamuda ve sürekli bir iş istiyorum. Ancak özel sektörde de sürekli bir iş bulabilirsem çalışırım. Aldığım engelli aylığının kesilmesine değecek bir iş olmalı.

K12: Valla kamuda olsa güzel olur abim. Ama onun dışında daimi işlerde olsa gider çalışırız yani. Yani özel sektörde daimi olsa kabul edebilirim.

Yukarıda yer alan bilgilere istinaden, katılımcılar tarafından özel sektörde sosyal hakların ödenmesi, iş garantisi, emeklerinin karşılığının verilmeyecek olması gibi düşüncelerle kamu sektöründe çalışma isteği katılımcılar arasında daha ağır basmaktadır. Özel sektör işletmelerinde de gerekli denetimlerin arttırılması, işçi yanlı politikalara ağırlık verilmesi, özel sektörde çalışmanın cazip hale getirilmesi her geçen büyüyen kamu

yükünün hafiflemesinde önemli bir rol oynayabilir. Nitekim hiçbir katılımcı doğrudan doğruya özel sektöre ait bir işyerinde çalışma düşüncesinde olmamıştır.

4.1.3.2. Kategori 2: İş Arama Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar

Araştırmamıza katılan katılımcıların iş ararken karşılaştıkları zorlukları ifade etmeleri istenmiştir. Katılımcılardan %66,67'si iş arama sürecinde karşılaştıkları zorluklardan bir tanesinin kendi niteliklerinden kaynaklı olduğunu vurgulamıştır. Kendi niteliklerinin kaynaklanan sorunların yanı sıra ilin işgücü piyasasından kaynaklanan sorunlarında var olduğunu söyleyen katılımcılarla birlikte yine %66,67 oranında katılımcı ilin işgücü piyasasından kaynaklı sorunlarında iş arama süresince zorluklara sebebiyet verdiği sonucuna vurgu yapmıştır. İş arama sürecinde karşılaşılan zorluklara ilişkin katılımcılara ait örnekler ise şu şekildedir;

K3: Engelli olduğum için sigortalı iş bulmakta zorlanıyorum. Geçen yıl bir bekçilik işi buldum ama verilen ücret çok azdı. Bende engelli maaşım kesileceği için çalışmak istemedim.

K4: Benim karşılaştığım sorun engelli olmam, raporumun olması gerekçesiyle başvuru yaptığım işyerleri tarafından sıkıntı çıkarılıyor. Devletin biraz daha engelli istihdamını kolaylaştırması lazım. Başvuru yaptığımızda bize farklı gözlerle bakıyorlar yanlış anlıyorlar. Bize deli gözüyle bakıyorlar. Bu nedenle zorunlu engelli istihdam oranlarının arttırılması ve istihdam gerçekleştiren firmaları teşvik edici şekilde uygulamaların yapılması ve iyileştirilmesi daha verimli olacaktır.

K6: Hastalığımdan dolayı iş arama sürecinde çok zorlanıyorum. Ayda iki üç defa nöbet geçiriyorum. Hastaneye o kadar çok gidiyorum ki artık hastane personeli gibi herkes beni tanıyor. Nöbet geçirdiğimde hemen hastaneye yetişmem gerekiyor. Zaten köyden çıkıp merkeze gelme nedenim de o. Bir keresinde ağır kış şartları nedeniyle, beni hastaneye yetiştirecek araç yolda kaldı. Bu gecikmeden dolayı üç gün yoğun bakımda kaldım.

K10: Eğitim ve yaş en çok karşılaştığım sorunlar.

K2: En zoru açlık, ekmeksizlik. Sürekli işlerin olmaması, yoksulluk ve açlıktan dolayı iş seçme gibi bir seçeneğim olmuyor. İş arama sürecinin iyileştirilmesine yönelik bir fikrim yok. İstediğim kamu da bir iş sadece.

K5: Dediğim gibi iş imkanları kısıtlı olduğu için çok zorlanıyoruz. Arada İŞKUR aracılığı ile bir yerde 6 ay kadar çalıştım. Bu sürede maşım ve sigorta primlerim İŞKUR tarafından ödendiği için sıkıntı olmadı. Ancak daha sonrasında firma maaş ve sigortayı kendi ödeyeceği zaman asgari ücretle çalıştırmak istemedi.

K9: Ancak ilimizde genel olarak çalışma süreleri çok uzun, ücretler düşük, sigorta yapılmıyor. Bu nedenlerle düzgün bir iş imkânı bulamıyorum.

K11: İlimizde kurumsal mağazalara alım yapılırken bile adama kayırmacılık yapılıyor. Kardeşim burada işe alınmadığı kurumsal markette Bursa ilinde yapmış olduğu başvuru neticesinde işe alındı.

Yukarıda yer alan alıntılar ve bilgiler ışığında katılımcıların iş arama sürecinde karşılaştıkları zorluklar engellilik, yaş, eğitim, hastalık gibi kişisel nedenlerden kaynaklandığı gibi; kayıt dışı istihdam, meri mevzuatın belirlediği sürelerin üzerinde çalışma yaptırıp kanunların tanıdığı hakların verilmemesi, sosyal haklardan mahrum bırakılarak çalışma yaptırılması, özel sektörde gerçekleştirilen istihdamlarda bile nepotizmin varlığı ilin işgücü piyasası yapısından kaynaklanan sorunlardan bazıları olduğu söylenebilir. Araştırmanın gerçekleştirildiği Muş İli; Bitlis, Hakkari ve Van illeri ile birlikte TRB2 Bölgesi içerisinde yer almaktadır. Nitekim İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması 2 Bölgesi içerisinde yer akan bu bölge sosyal ve ekonomik veriler açısından ülke ortalamasına kıyasla oldukça geri kalmış bir bölge olup, bu kıstaslar bakımında genellikle son sıralarda yer almaktadır. Geniş ve çeşitli teşviklerin uygulanıyor olması da bölgeyi yoksul ile işgücü piyasasının gelişmişliği noktasında geri kalmışlıktan kurtarma konusunda yeterli olamamıştır (Deliktaş ve Çelik, 2019: 39). Bu nedenle araştırmamız kapsamında iş arama sürecinde ilin işgücü yapısından kaynaklı sorunların oranının %66,67 gibi yüksek çıktığı söylenebilir.

4.1.3.3. Kategori 3: İŞKUR'un İstihdam Sosyal Yardım Bağlantısı Kapsamındaki Faaliyetlerinin Etkinliliği

Her geçen gün küresel krizlerinde etkisiyle artan ülkemizdeki yoksul sayısı beraberinde sosyal yardımların artmasına neden olmakta buna bağlı olarak kamusal harcamaları da arttırmaktadır. Bu kapsamda ki kamu harcamalarının azaltılması amacıyla çalışma gücüne sahip ve üretim sürecine katılabilecek yoksul bireylerin kronik sosyal yardım yararlanıcısı olmaları yerine toplum hayatına aktif ve üretken olarak katılımlarının sağlanması önemli hale gelmiştir. Söz konusu faaliyet kapsamında uygulanmakta olan sosyal yardım programları ile istihdam hizmetleri arasında bağlantı kurulması elzem konuma gelmiştir. İstihdam hizmetleri ile sosyal yardım programları arasında ki kurulacak bu bağlantı ile sosyal yardım yararlanıcısı olan bireylerin kendi kendilerine yeterli hale gelmeleri ve sosyal yardımlara olan bağlılıklarının azaltılması temel hedef haline gelmiştir (Taşaltın, 2013: 59). Bu nedenle gelişmiş ya da gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de sosyal yardım programlarının aktif politikalar doğrultusunda yeniden şekillendirilmesi ile istihdam yanlı sosyal yardım programları geliştirilmiştir. Söz konusu çerçevede Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (İŞKUR) aracılığıyla yapılan yardımlarla iş arama arasında bir bağ kurulması, iş arama konusunda iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri verilmesi ve sosyal yardım yararlanıcısı bireylerin çalışmalarını destekleyecek uygulamalar geliştirilmiştir (Devlet Denetleme Kurulu, 2009: 40).

Bu kapsamda ülkemizde de 22.06.2017 tarihli ve 30104 sayılı Resmi Gazete ’de yayımlanan “Sosyal Yardım Yararlanıcılarının İstihdamına İlişkin Yönetmelik” ile gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Yönetmeliğin 1. maddesi ile amacı *“Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca uygulanan nakdi düzenli sosyal yardım programlarından yararlananların istihdam edilmesi halinde verilecek sigorta prim desteği ile çalışabilir durumda olanların işe veya mesleki eğitime yönlendirilmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.”* şeklinde deklare edilmiştir. Yine yönetmeliğin “Yönlendirme ve Müeyyide” başlıklı dördüncü bölümü ile bu yönetmelik kapsamında İŞKUR’a kaydedilecek kişilerin kimlerden oluşacağı ile kaydedilenlerin işe yönlendirmelere ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmediklerinde ne gibi yaptırımlara tabi olacakları düzenlenmiştir.

Bu düzenlemelere göre "İŞKUR'a kaydedilecek kişiler" madde 10'da;

"(1) Aşağıdaki şartları birlikte haiz olan kişiler çalışabilir olarak nitelendirilir ve Vakıflar tarafından bütünleşik sistem üzerinden İŞKUR sistemine kaydedilir:

a) Son bir yıl içerisinde nakdî düzenli sosyal yardımlardan en az bir defa yararlanmış olanların ikamet ettiği hanede bulunmak ve 5510 sayılı Kanunun 60 ıncı maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinin (1) numaralı alt bendi kapsamında olmak,

b) 18 yaşını doldurmuş ve 55 yaşından gün almamış olmak,

c) 1/7/1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında aylık almıyor olmak,

ç) 24/5/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun ek 7 nci maddesi kapsamında engelli yakını olarak engellilerin evde bakımına destek için yapılacak sosyal yardımlardan yararlanmıyor olmak.

(2) Bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen şartları sağlayan çalışabilir durumda olan kişiler İŞKUR tarafından durumlarına uygun işlere yönlendirilir, mesleki eğitime veya diğer aktif işgücü programlarına tabi tutulur.

(3) Teklif edilecek iş, mesleki eğitim veya diğer aktif işgücü programları ilçe belediyesi için ilçe sınırı, büyükşehir belediyesi için işyeri servis aracı veya en fazla iki şehir içi toplu taşıma aracıyla ulaşım sağlanabilen il sınırı dahilinde yer alır. Ancak kişinin istemesi halinde farklı il veya ilçelerde istihdam edilebilir.

(4) Bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen şartları sağlayan kadınların bakmak zorunda olduğu ilkokul çağında veya daha küçük yaşta çocuk ya da çocukları olması veyahut birinci fıkrada belirtilen şartları haiz kişilerin sürekli hastalık hali veya çalışmasına engel teşkil eden bu ve benzeri nitelikteki mazeretlerinin Vakıflar tarafından tespit edilmesi halinde bu tespit kararı Vakıfça kayıt altına alınarak bu kişiler çalışamaz olarak nitelendirilir ve İŞKUR sistemine kayıtları yapılmaz." şeklinde tanımlanırken, sosyal yardım istihdam bağlantısı kapsamında yapılacak yönlendirmelere uymayan sosyal yardım faydalanıcılarına yönelik gerçekleştirilecek yaptırımlar ise madde 11'de;

"1) Mesleki eğitimi veya aktif iş gücü programlarını ya da İŞKUR tarafından teklif edilen işi haklı bir sebep olmaksızın üçüncü kez kabul etmeyenlerin nakdî düzenli sosyal

yardımları, durumun İŞKUR sistemi üzerinden bütünleşik sisteme bildirilmesini takip eden aybaşından itibaren bir yıl süreyle kesilir.

(2) Bu maddenin birinci fıkrası uyarınca yapılan iş ve işlemlere ilişkin itirazlar Vakıf mütevelli heyetlerince değerlendirilir." şeklinde düzenlenmiştir (Sosyal Yardım Yararlanıcılarının İstihdamına İlişkin Yönetmelik).

Ancak araştırmamızın saha çalışmasında gerçekleştirilen mülakatlarda katılımcıların %86,67'siyle böyle bir kapsamda irtibata geçilmediği, istihdam ve sosyal yardım bağlantısı kapsamındaki uygulamalardan da haberlerinin olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcılardan yalnızca %13,33'ü bu kapsamda kendileri ile irtibata geçildiğini beyan etmiştir. İŞKUR'un istihdam sosyal yardım bağlantısı kapsamındaki faaliyetlerinin etkinliliğine yönelik katılımcılara ait örnekler ise şu şekildedir;

K2: Şu ana kadar İŞKUR aracılığı ile herhangi bir iş önerisi almadım. İŞKUR'un bizimle daha fazla ilgilenmesini ve sürekli bir iş sağlamasını çok isterim, bunun için yeri öperim abi. Kimseye muhtaç olmadan, ekmeğini kazanmayı kim istemez.

K5: Şimdiye kadar hiç böyle bir arama olmadı. Böyle bir uygulama olduğunu da bilmiyordum.

K6: Özellikle sosyal yardım aldığım için bana herhangi bir iş önerilmedi şimdiye kadar. Ben arada İŞKUR'a uğradıkça iş ilanlarına bakıyorum. Böyle bir uygulamanın olduğunu da bilmiyorum.

K8: Daha öncesinde hiç bu şekilde bir iş önerisi almadım. Uygulamanın nasıl olduğunu bilmiyorum ancak böyle bir öneri olsa ve iş imkanı sağlansa çalışmak isterim.

K12: Hayır bu kapsamda beni kimse beni aramadı. Zaten ben arada bir gidip soruyorum işler hakkında bilgi alıyorum. Genelde tekstil sektöründe iş ilanı oluyor, oralarda genç istiyor. Sürekli de İŞKUR'a gidip geliyorum. Ama onlar bizi hiç aramadı.

K1: Şimdiye kadar bir defa bu şekilde arandım. Bir petrol ofisinde temizlik işi buldular. Ancak bizim bu bölgeleri biliyorsun hocam, hep erkek çalışan olduğu için orada çalışmak istemedim.

K3: Önceden bana demir yolu hattında çalışacak işçi arandığı için mesaj geldi fakat son yıllarda herhangi bir arama ya da mesaj gelmedi.

Yukarıda yer alan bilgi ve bulgulara istinaden istihdam-sosyal yardım bağlantısı kapsamında İŞKUR faaliyetlerinin yetersiz kaldığı söylenebilir. Sosyal yardım ve istihdam bağlantısı uygulamalarının etkinliğinin arttırılması kamusal harcamaların azaltılması açısından oldukça önemli bir konuma sahip olması nedeniyle sürecin iyileştirilmesi ve etkinliğinin arttırılmasının faydalı olabileceği söylenebilir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2023 Yılı Faaliyet Raporuna göre 2023 yılında tüm kamu kurumları tarafından gerçekleştirilen sosyal yardım harcaması 305,9 Milyar Türk Lirası olarak gerçekleştirilmiş; bu yardımlardan istifade den hane sayısı ise 4.989,456'ya yükselmiştir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023: 138). 2024 yılında sosyal nitelikli harcamalar için ayrılan ve harcanması muhtemel kaynak tutarı 497 milyar Türk Lirasına çıkarılmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024: 7).

4.1.4. Tema 3: Klientalizm

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen; *"Hükümet tarafından verilen sosyal yardımların sizin ve ailenizin siyasi düşüncesi üzerinde etkili olup olmadığını açıklayınız."* sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda **"Klientalizm"** teması oluşmuştur. Söz konusu tema altında **"Sosyal Yardımların Oy Tercihi Üzerinde Etkisi"** kategorisi oluşmuş olup, bu kategori içinde ise **"Oy tercihimi etkiler"** ve **"Oy tercihim etkilemez"** şeklinde iki tane alt kategori oluşmuştur.

Bu tema altında oluşan kategori ile alt kategorilerin frekansları, katılımcıların sorulan sorulara vermiş oldukları cevapların alt kategorilere göre tasnifleri ve alt kategorilere ait yüzdesel dağılımlar Tablo 19'da detaylı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 19. Tema 3 ve Dağılımlarına İlişkin Tablo.

Temalar - Kategoriler-Alt Kategoriler	f.	%	Katılımcılar
Tema 3: Klientalizm			
Kategori 1: Sosyal Yardımların Oy Tercihi Üzerindeki Etkisi			
Alt Kategori 1: Oy tercihimi etkiler	8	53,33	K2, K3, K4, K5, K7, K8, K13, K15
Alt Kategori 2: Oy tercihimi etkilemez	7	46,67	K1, K6, K9, K10, K11, K12, K14

4.1.4.1. Kategori 1: Sosyal Yardımların Oy Tercihi Üzerindeki Etkisi

Klientalizm kavramı, siyaset yapanların iktidar olmalarını ve konumlarını korumalarını sağlayan destekçilerini, dönem dönem ödüllendirip kendilerine bağımlı hale getirmelerini, destek vermeyenlere yönelik de cezalandırma ya da gözdağı verme gibi tavırlar sergilediği bir anlayışı ifade eder. Kısaca klientalizm, destekçilerin vereceği oy ile mübadele edilecek her türlü devlet kaynağı ve ayrımcılığı ifade etmektedir (Yuvalı, 2018: 401).

Siyasetin en ünlü tanımlarından biri de "toplumu oluşturan bireylerden kimin neyi elde ettiği sanatı" şeklindeki tanımıdır. Bu tanımda yer alan "kimin ne aldığı" olgusunu anlamak amacıyla başta antropolog ve sosyologlar olmak üzere 1970'li yıllarda birçok siyaset bilimci, kırsal toplumlara hakim olan hiyerarşik toplumsal ilişkileri tanımlamak için geliştirilen klientalizm, yani bir çeşit kayırmacılık, kavramı üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır. Siyasetin "patron-müşteri ilişkisi" olarak da nitelendirilen klientalizm kavramının, dünyanın dört bir yanında bulunan çağdaş siyasi sistemlere nüfuz ettiğini tespit etmişlerdir. Bu terim, siyasi patronlar veya patronlar ile onların bireysel müşterileri veya takipçileri arasında oluşan karmaşık kişisel bağ zincirlerini ifade etmektedir. Bu bağlar, karşılıklı maddi menfaatler üzerine kuruludur: patron, bağımlılarına oy, mitinglere katılım gibi destekleri ve işbirlikleri karşılığında ayni ya da nakdi yardımlar veyahut iş imkanı gibi dışlanabilir kaynaklar sağlar. Bu ilişki de patron orantısız bir güce sahiptir ve bu nedenle kontrolü altındaki varlıkların nasıl dağıtılacağı konusunda geniş bir serbestliğe sahiptir. Klientalizm bulunduğu kültürel ortamlara göre farklı biçim ve özelliklere sahip olabilir. Ancak Kaufman'ın tanımına göre, her zaman aşağıda yer alan üç özelliği taşır:

(a) İlişki eşit olmayan güç ve statüye sahip aktörler arasında gerçekleşir;

(b) Karşılıklılık ilkesine dayanır; yani, sürdürülmesi her bir aktörün diğerine mal ve hizmet sunarak elde etmeyi beklediği getiriye bağlı olan ve beklenen ödüller gerçekleşmediğinde sona eren, kendi kendini düzenleyen bir kişiler arası değişim biçimidir;

(c) İlişki tikel ve özeldir, kamu hukuku veya topluluk normlarına zayıf bir şekilde bağlıdır (Brinkerhoff ve Goldsmith, 2002: 2).

Araştırmamızda da katılımcılara sosyal yardımların kullanacakları oylar üzerinde ki etkisi sorulmuştur. Katılımcıların %53,33'ü sosyal yardımların oy tercihlerini

etkilediğini ifade ederken, %46,67'si ise oy tercihlerini etkilemediğini vurgulamıştır. Katılımcılara ait örnekler ise şu şekildedir;

Oy tercihlerini etkileyeceğini beyan edenler;

K2: Seçimlerde beni kim doyuracaksa oyumu ona veririm. Sosyal yardımı fazla veren partiyi tercih ederim.

K4: Tabi etkiler abi etkilemez olur mu? Mesela özel sektörde iş bulduğumuz zaman aldığımız aylık artmayı bırakın kesilmeyecek denilse o bile etkiler. Hani yanlış anlamayın biz demiyoruz ki yattığımız yerden maaş alalım.

K5: Bu iş ekonomiye bakıyor sosyal yardımların arttırılacak olması, oy tercihimizi tabiki etkiler. Sormaya bile gerek yok abi.

K8: Şimdiye kadar hep aynı partiye oy verdim ancak sosyal yardımları iyileştireceğini söyleyen partiye de oyumu veririm. Yani sosyal yardım miktarını arttıracağını söyleyen partiye oyumu veririm çünkü mecbur, ihtiyaçtır.

Oy tercihlerini etkilemeyeceğini beyan edenler;

K9: Oy tercihlerimi fikirlerime uygun olan partiler arasından seçiyorum. Bu nedenle sosyal yardımların arttırılmasına ilişkin söylemler oy tercihimi etkilemez. Fikirlerim ve düşüncelerim alacak olduğum sosyal yardımlardan çok daha önemli.

K11: Oyumun üzerinde asıl etkili olan güven duyduğum adayın olup olmamasıdır. Onun dışındaki durumlar ve sosyal yardım miktarındaki değişime dair beyanlar oyumu etkilemez.

K12: Yani belki etkilediği köylü kesimleri olabilir. Ama ben ondan etkilenmem. Çünkü abi hepimiz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız, sağ olsun bize bu yardımları veren kendi devletimizdir. Hiçbir partiden biz bu yardımları beklemiyoruz, hiçbir parti ile de işimiz olmadı bu zamana kadar. Biz sadece Devletimizden beklediğimiz için öyle bir şey benim fikrimi değiştirmez.

Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda sosyal yardıma ilişkin vaatlerinin Muş ilinde yer alan sosyal yardım faydalanıcılarının oy tercihlerini etkileme oranının, etkilememe oranından daha yüksek olduğu söylenebilir.

4.1.5. Tema 4: Sosyal Yardım Dışı Gelirler

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen; "Almış olduğunuz sosyal yardım dışında hanenizin herhangi bir başka geliri var mı? Var ise detaylandırınız." sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda **"Sosyal Yardım Dışı Gelirler"** teması oluşmuştur. Söz konusu tema altında **"Sosyal Yardım Dışı Gelir Kaynakları"** kategorisi oluşmuş olup, bu kategori içinde ise **"Kayıt dışı çalışmaya bağlı gelirler", "Geçici süreyle çalışmalardan elde edilen gelirler"**, **"Kök ailenin sağladığı gelirler"**, **"Sosyal yardım dışında herhangi bir gelirin olmaması"** ve **"Diğer gelirler"** şeklinde alt kategoriler oluşmuştur.

Bu tema altında oluşan kategori ile alt kategorilerin frekansları, katılımcıların sorulan sorulara vermiş oldukları cevapların alt kategorilere göre tasnifleri ve alt kategorilere ait yüzdesel dağılımlar Tablo 20'de detaylı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 20. Tema 4 ve Dağılımlarına İlişkin Tablo.

Temalar - Kategoriler-Alt Kategoriler	f.	%	Katılımcılar
Tema 4: Sosyal Yardım Dışı Gelirler			
Kategori 1: Sosyal Yardım Dışı Gelir Kaynakları			
Alt Kategori 1: Kayıt dışı çalışmaya bağlı gelirler	5	33,33	K1, K2, K9, K10, K12
Alt Kategori 2: Geçici süreyle çalışmalardan elde edilen gelirler	4	26,67	K8, K9, K13, K15
Alt Kategori 3: Kök ailenin sağladığı gelirler	3	20	K9, K14, K15
Alt Kategori 4: Sosyal yardım dışında herhangi bir gelirin olmaması	3	20	K3, K5, K7
Alt Kategori 5: Diğer gelirler	3	20	K6, K10, K11

4.1.5.1. Kategori 1: Sosyal Yardım Dışı Gelirler

Araştırmamızda katılımcıların sosyal yardımların dışında elde ettikleri bir gelirlerinin olup olmadığına yönelik sorulan sorularımız neticesinde; katılımcıların %20'sinin sosyal yardımlar dışında başkaca bir gelirlerinin olmadığı görülmüştür. Bunun yanı sıra katılımcıların %80'i ise yararlanmakta oldukları sosyal yardımların dışında

başka gelirlerinin de olduğu ifade etmişlerdir. Bu kategoriyi oluşturan katılımcılara ait bazı ifadeler ise şu şekildedir:

K9: Şu anda günlük yevmiye şeklinde çalışıyorum. Çalıştığım yerde sigorta da yapmıyorlar. Kaç defa sigortada istediğimi söyledim ama yapmıyorlar.

K12: O işler de gündelik mesela tarlaya çapaya gidiyorum, hale falan yük geldiğinde onları boşaltmak için gidiyorum. Onlarda da sigorta yapılmıyor zaten, geçici işler sürekli olan işler de değil.

K4: Babam otobüs şoförlüğü yapmakta ancak o da ailemizi geçindirmeye yetmiyor. Çok şükür ama o da yevmiye usulü ile çalışıyor sabit bir düzeni yok sefere çağırırlarsa kazanıyor.

K8: Almış olduğumuz sosyal yardımların dışında dönem dönem geçici olarak inşaat işlerinde ya da İŞKUR üzerinden toplum yararına program gibi işlerde çalıştığımda gelirimiz oluyor. Ancak bunlar geçici olarak gelen gelirler ve bunların dışında herhangi bir gelirimiz bulunmuyor.

K9: Sosyal yardım aldığım sosyal çevrem tarafından biliniyor. Ailemin bu konu da olumsuz bir düşüncesi yok, zaten onlarda bize destek oluyorlar. Zaten onların sağlamış oldukları destek olmasa geçinmemiz de çok zor. Çünkü iki tane çocuk, her ikisi de öğrenci ev kira, ihtiyaçlar her geçen gün artıyor. Bu nedenle onların destekleri olmadan geçinebilmemiz mümkün değil.

K15: Polis olan bir abim var o da destek oluyor arada sırada. Başka da kimsemiz yok. Kiralar artmadan önce abim sağolsun tüm kiramı ödüyordu. Şimdi o da zorlanıyor 1000 TL^den 3000'e çıkardı ev sahibi.

K6: SYDV'den aldığım yardımın dışında halimizi bilen başkaları da yardımlarda bulunuyor.

K11: Dedemin emekli maaşı var başka da bir gelirimiz bulunmuyor.

K5: Herhangi bir gelirimiz yok, iş yok ki gelir olsun.

K7: Almış olduğum sosyal yardımların dışında başka bir gelirimiz bulunmuyor.

Yukarıda yer alan bilgiler ışığında sosyal yardımların yanı sıra katılımcıların %80'inin; kayıt dışı çalışmaya bağlı gelirler, geçici süreyle çalışmalardan elde edilen gelirler, kök ailelerinden (anne-baba-kardeş gibi) gelen yardımlardan oluşan gelirler ve diğer gelirler (emekli maaşı-komşulardan gelen yardımlar gibi) şeklinde gruplandırabileceğimiz gelirlere sahip olduklarını beyan ettikleri görülmüştür. Sosyal yardımlar dışında elde edilen gelirler arasında %33,33 oranla en yüksek payı kayıt dışı çalışmaya bağlı gelir elde edenler oluşturmaktadır. Geleneksel aile bağlarının ve aile içi dayanışmanın da halen etkin olduğu söylenebilir. Katılımcıları %20'si aileleri tarafından halen maddi destek aldığını ifade etmiştir. Yine toplumumuz da komşuluk ilişkilerinin önemi de kendisini göstermektedir. Katılımcıların bazıları komşularının da kendilerine destek olduğunu ifade etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yoksul bireylerin yaşamları, geçmişte olduğu gibi bugün de araştırmacıların ve gözlemcilerin ilgisini çeken bir alan olmaya devam etmektedir. Çalışmamızda da yoksulların yaşamlarını onların gözünden incelemek ve elde edilen bulguları temel alarak sosyal politika yapıcılara çözüm gerektiren hususlarda farkındalık uyandırmak amaç edinilmiştir. Bitmek bilmeyen ve özelde yoksul bireylerin genelde ise toplumların huzurunu, refahını ve sağlığını bozan yoksulluk ile mücadele edebilmek için pek çok çaba sarf edilmiştir. Bu kapsamda yoksullukla mücadelede önemli bir araç olan sosyal devlet ile sosyal politika anlayışı, dünya tarihini derinden etkileyen birçok unsurun etkisiyle değişimlere uğramıştır. Bu etkileri yaşanan çok uluslu savaşlar, yıkıcı ekonomik krizler, enerji krizleri, salgınlar vb. olarak sıralayabiliriz. Ancak uluslararası etkenlerin yanı sıra ülkenin sahip olduğu ekonomik güç, devletin varlığına ve bütünlüğüne zarar vermeyecek örgütler etrafında toplanmayı ve özgürce hak aramayı sağlayan demokratik düzen ile hukuk devleti ilkelerine sadakat gibi yapısal nedenlerin de sosyal devlet anlayışını ve sosyal politika anlayışını etkilediği ortadadır. Ülkenin kendine özgü yapılarının güçlü ve demokratik olması sosyal politikaların önemli bir kısmının karşılıksız şekilde gerçekleştirilen transferlerden oluşması nedeniyle önem taşımaktadır. Nitekim güçlü bir ekonomik yapının ve bu yapının oluşmasını sağlayacak demokratik ve hukuki düzenin varlığı başarılı bir sosyal devletin unsurlarıdır.

Devletler, henüz sorun ortaya çıkmadan tahminler ve beklentiler doğrultusunda olması muhtemel sorunları önlem alarak çözmek için politikalar üretmeyi her zaman izlediği bir yöntem olarak benimsememiştir. Ancak sorun ortaya çıktığında ve muktedirin varlığını tehdit etmeye ya da iktidar olma kabiliyetine zarar vermeye başladığında çözüm üretmek kaçınılmaz hale gelmiştir. Sosyal politikaların itici güçlerinden birinin de bu olduğunu söylemek mümkündür. Şöyle ki; varlığını ve iktidar olma kabiliyetini korumak isteyenler, ortaya çıkmış olan sınıfsal çatışmaları azaltmak ve toplumsal kargaşayı en aza indirgemek amacıyla birtakım sosyal politikalar geliştirmeyi ve uygulamayı benimsemek mecburiyetinde kalmıştır.

Toplumumuzda "Kadim Türk Devlet Geleneği" gereği, yoksulu doyurmayı, giyindirmeyi, koruyup kollamayı "Devlet Baba" olarak nitelendirdiği iktidara yüklemiştir. Türklerin bilinen en eski yazılı metinlerinden itibaren bu anlayış kendisinden

sonra gelen her iktidara sahip olana da öğüt verilmiştir. Bu anlayışla medeniyetimizin kurmuş olduğu devletlerde, halkının refahını arttırmayı ve toplumsal huzuru sağlamayı amaç edinmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti de kuruluşundan itibaren kendisine miras kalan anlayışı yaşatmaya çalışmıştır. Ancak Cumhuriyet'in ilanından önce ve sonrasında yaşanan birçok olumsuzluk hali sosyal politikalar alanında önemli adımlar atabilmeyi engellemiştir. Bunlar içerisinde yıkıcı savaşların, dünya çapında meydana gelen ekonomik krizlerin, petrol krizlerinin, yaşanan askeri vesayet dönemlerinin ortaya çıkardığı zayıf ekonomik yapının etkisi yadsınamaz. Sonuç olarak bu olumsuzluklar sosyal politikanın gelişiminde taşıyıcı kolon görevini üstlenen demokratik ortamın oluşmasına ve devletin ekonomik gücünün gelişmesine darbe vurmuştur. Bu nedenle İlk Meclis Hükümeti'nden 2000'li yıllara kadar geçen süreçte sosyal devlet anlayışımız toplumun tamamını kucaklayan ve toplumsal refahı önemli ölçüde arttıran bir özellik gösterememiştir. Ancak bu dönemde sosyal politikaların gelişmesine katkı sağlayacak birçok önemli kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum teşkilatlarının oluşturulduğunu söyleyebiliriz.

2000'li yıllara gelindiğinde ülkemizde yapılan çalışmalar; bireylerin kırsal anlayıştan kurtulamamasından yahut küçük ölçekli üreticilikten veya kayıt dışı istihdamdan kaynaklı olarak yeterli ekonomik refaha ulaşamadığını göstermiştir. "Yeni yoksulluk" olgusu ile ifade edilen bu durum beraberinde; "kenardalık", "alt sınıf" ve "sosyal dışlanma" gibi problemleri getirmiştir. 2001 krizi ile daha da görünür hale gelen "yeni yoksulluk" olgusunun doğurduğu problemlerin çözümünde de daha etkin sosyal politikaların oluşturulması ihtiyacı siyasi gündemi fazlaca meşgul etmeye başlamıştır. Bu yıllarda IMF'in Türkiye'ye önerdiği sosyal güvenlik reformu tavsiyeleri ve Avrupa Birliği ile olan ilişkilerden kaynaklı süreç, reformist adımları hızlandıran başka etkenler olmuştur.

Nitekim yeni tip yoksulların, çocuklarının yeteri kadar beslenmesini ve yeterli eğitim almalarını bile sağlamakta güçlük çektikleri görülmüştür. Bu nedenle de sosyal politika anlayışının yeni yoksulluk alanıyla da mücadele etmesi gerektiğinin elzem olduğu yapılan çalışmalarla gözler önüne serilmiştir. Bu kapsamda insan hak ve özgürlüklerinin sağlandığı, odağında insanın yer aldığı, çevreye duyarlı ekonomik kalkınmayı önceleyen, sosyal anlamda adaleti sağlayan, başta birey olmak üzere aile ve toplumu güçlendirmeyi hedefleyen sosyal devlet anlayışıyla vatandaşları gönençli bir

hale getirerek geleceğe taşımayı hedef edinen sosyal politika anlayışı ön plana çıkmaya başlamıştır.

Benimsenen bu sosyal politika anlayışı ile başta merkezi yönetime bağlı birimler olmak üzere, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, tüzel ve gerçek kişilerin kurumsal ve bireysel çabaları ile ayni ya da nakdi yardımlar sağlanarak yoksullukla mücadele edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu mücadelede hiç şüphesiz en büyük sorumluluk ve en geniş çaplı uygulamalar, asıl ekonomik gücü elinde bulunduran ve bütçe yetkisine sahip merkezi yönetimde olmuştur. Merkezi yönetimin en önemli sosyal yardım kuruluşu ve uygulayıcısı ise hiyerarşik olarak T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olan, yurt çapında yürüttüğü tematik sosyal yardım programları ve proje destekleri ile ihtiyaç sahibi olan bireylere ulaşarak, devletin sosyal sorumluluklarını yerine getiren Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'dür. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarihsel açıdan incelendiğinde temellerinin "Fakir Fukara Fonu" olarak da bilinen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonuna dayandığı görülmektedir. Söz konusu fon, neoliberal politikaların başarısızlığına istinaden artan ekonomik kriz ve yoksulluk nedeniyle Dünya Bankası'nın tavsiyeleri üzerine hayata geçirilmiştir. Günümüzde Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün çeşitli program ve projeler ile yoksullukla mücadele ettiği söylenebilir. 2024 yılı itibariyle uygulanan sosyal yardım programları; aile, barınma-gıda, engelli - yaşlı, eğitim ve sağlık olmak üzere beş ayrı yardım türü başlığı altında toplam 46 yardım programı ile gerçekleştirilirken; proje destek programları ise beş farklı proje ile gerçekleştirilmektedir.

Bu derece çeşitli sosyal politika uygulamaları varken bu uygulamaların; ne kadar başarıya ulaştığı, gerçekten sosyal yardım yararlanıcılarının ihtiyaçlarını karşılama noktasında yeterli olup olmadığı, onları isteyerek kanunun yasakladığı hareketler sergilemeye itip itmediği ya da kanunun yasakladığı fiillerin işlenmesinde engel oluşturup oluşturmadığı, toplumsal uzlaşmayı sağlayıp sağlamadığı, onları bir erdem olarak kabul edilen çalışmadan/üretmekten uzak tutup tutmadığı, oy haklarını sosyal yardımlar veyahut kamu sektöründe verilecek bir iş karşılığı mübadele aracı olarak kullanıp kullanmadığı ve toplumun sosyal yardım alanlara ne gözle baktığı konuları merak edilen hususlar olmuştur. Bu minvalde araştırmamızda da sosyal yardım alanların Muş ili merkezinde işgücüne katılma istekleri, iş tercihleri, iş arama sürecinde karşılaştıkları zorluklar, sosyal yardım alma nedenleri incelenmiştir. Yine bu bağlamda sosyal

yardımların ihtiyaçları karşılamada ki rolü, İŞKUR'un sosyal yardım alanlara yönelik uygulamakta olduğu sosyal yardım istihdam bağlantısı uygulamalarının etkinliği ve sosyal yardımların yoksul seçmenlerin oy tercihlerini etkileyip etkilemediği hususları nitel araştırma yöntemi kullanılarak araştırılmıştır.

Muş İlinde yaşayan sosyal yardım yararlanıcılarıyla sınırlandırılarak gerçekleştirilen araştırma neticesinde tespit edilen hususlar ise şöyledir;

- Ortalama hane büyüklüklerinin 6,4 kişiden oluştuğu görülmüştür. Bu oranın 2023 yılında TÜİK tarafından Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) kullanılarak tespit edilen ülkemizin ortalama hane halkı büyüklüğü oranının iki katından fazla olduğu söylenebilir. Nitekim 2023 yılı için ülkemizin ortalama hane halkı büyüklüğü 3,14 olarak tespit edilmiştir.
- Türk Meslekler Sözlüğü Meslek Bilgileri verilerine göre katılımcıların 46,66'sının nitelikli mesleklere sahip olduğu görülürken, %53,34'ünün nitelik gerektirmeyen mesleklere sahip olduğu görülmüştür. Eğitim profilleri incelendiğinde de mezuniyet seviyelerinin ortaöğretim ve altı şeklinde olduğu, genelinin de okur yazar ve ilköğretim mezunlarından oluştuğu görülmüştür.
- Katılımcıların ortalama yaşlarının 39,46 olduğu, en genç katılımcının 26, en yaşlı katılımcının da 50 yaşında olduğu görülmüştür. Katılımcıların hepsi çalışma yaşında olmasına rağmen, araştırmanın yapıldığı tarihte katılımcıların %73,33'ünün işsiz olduğu görülmektedir. Katılımcıların %26,67'si ailelerinde düzenli çalışmalarına engel olan bir hastanın var olduğunu beyan etmiştir. Yine çalışma sürecine katılmak isteyen katılımcıların da %33,33'ünün isteyerek ya da istemeyerek kayıt dışı çalışmak durumunda kaldıkları görülmüştür. Burada hem kişilerin sosyal yardımlarının kesilmesiyle yaşayacakları kayıpları istememesi hem de işgücü piyasasında ki denetim boşluğundan kaynaklanan nedenlerle işverenlerin kayıt dışılığa yönelim eğiliminde olmaları etkili olmaktadır.
- Katılımcılardan K8, K12, K13, K14 ve K15 işsizlik nedenini hem kişisel özelliklerinden hem de Muş ilinin işgücü piyasasının yapısından kaynaklı olduğunu beyan etmiştir. Bu nedenle "İş arama sürecinde karşılaşılan zorluklar" kategorisi altında oluşan "kişisel nedenlerle kaynaklanan sorunlar" ve "ilin işgücü piyasasından kaynaklı sorunlar" alt kategorilerinin frekansları %66,67 olarak gerçekleşmiştir.

- Kayıt dışı çalışma yapan katılımcıların genellikle geçici ve beden gücüne dayanan ağır koşullar altında çalıştıkları, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerine dikkat edinilmeyen zor çalışma koşulları içerisinde gelir elde etmek zorunda kaldıkları görülmüştür. Kayıt dışı olmaları nedeniyle de sosyal yardım aldığı kurum ve kuruluşlar nezdinde yapılan gelir tespiti incelemelerinde gelirsiz olarak gözükmekte oldukları, böylelikle de sosyal yardım alırken hane geliri kriteri bakımından sorun yaşamadıkları görülmüştür.
- Katılımcıların kamu sektöründe çalışmayı önceliklerine aldıkları görülmüştür. Katılımcıların %53,33'ü yalnızca kamu sektöründe çalışmak istediklerini ifade ederken, %46,67'si kamu sektöründe ya da özel sektörde çalışmak istediklerini beyan etmiştir. Hiçbir katılımcı doğrudan doğruya yalnızca özel sektörde çalışmak istediğini beyan etmemiştir. Katılımcıların kamu sektöründe haklarının korunacağına ve özel sektöre nazaran daha rahat bir çalışma ortamında olacaklarına olan inançlarının tercihlerini bu yönde etkilediği söylenebilir.
- Katılımcıların tamamı almakta oldukları sosyal yardımların ihtiyaçlarını karşılama noktasında yetersiz kaldığını beyan etmiştir. Sosyal yardımlarla transfer edilen miktarların yetersiz kalmasında; Covid-19 Pandemisi, Rusya-Ukrayna Savaşı, Ortadoğu'da yaşanan karışlıklılar ile ülkemizde yaşanan Kahramanmaraş merkezli "6 Şubat Depremi" gibi nedenlerle yaşanan enflasyonist sürecin etkisi yadsınamaz. Nitekim K5; "Almış olduğum yardımlar ihtiyaçlarımızı karşılamaya yetmiyor. Kaldığımız ev kira, kirayı mı ödeyelim faturaları mı ödeyelim neyi karşılayalım? Önceden almış olduğumuz sosyal yardım yaklaşık olarak on gün falan ihtiyaçlarımızı karşılıyordu şu an iki gün bile yetmiyor." şeklinde sosyal yardımların yetersizliğini ve enflasyon karşısında daha da yetersiz kaldığını ifade etmiştir. Yine K12' de yaşanan yetersizliği; "Allah razı olsun devletimiz iyi kötü bu yardımı bize veriyor. Siz de takdir edersiniz ki şu anda piyasalar çok pahalı olduğu için yetmiyor. Ancak onların okul masraflarını karşılamaya çalışıyoruz." şeklinde dile getirmiştir.
- Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun benzer niteliklere sahip mahallerde ve evlerde ikamet ettikleri görülmüştür. Sosyal çevrelerinin de kendi ekonomik refahları ile uygun özelliklerde olduğu söylenebilir. Katılımcıların bazıları

yaşadıkları mahallerde kendileri gibi sosyal yardım alanlar bulunduğunu, komşuları ile benzer ekonomik refahlara sahip olduklarını ifade etmiştir.

- Araştırmamızda sosyal yardım faydalanıcılarının ne gibi toplumsal yargılara maruz kaldıkları sorgulanmıştır. Katılımcıların %80'i sosyal yardım alıyor olmasının çevresi tarafından normal karşılandığını ve herhangi bir olumsuz söylem işitmediklerini ifade etmiştir. Katılımcıların sosyal yardım alıyor olmasının normal karşılanmasına yönelik oluşan yüksek oranın, araştırma yapılan ilin büyük bir çoğunluğun yoksul olması ve benzer ekonomik refah düzeylerine sahip olmaları nedeniyle bir şekilde sosyal korumalardan istifade etmekte olmalarının etkili olduğu söylenebilir. Yine kentleşme esnasında refah düzeylerine uygun muhitlerde ikamet etmelerine yönelik doğal sürecin de etkili olduğu söylenebilir.
- Sosyal Yardım Yararlanıcılarının İstihdamına İlişkin Yönetmelik kapsamında İŞKUR tarafından yürütülen sosyal yardım yararlanıcısı bireylerin çalışmalarını destekleyecek uygulamaların yetersiz kaldığı görülmüştür. Katılımcıların %86,67'si henüz böyle bir uygulamanın olduğundan bile haberdar değildir.
- Araştırmamızda katılımcılara almakta olduğu sosyal yardımların ya da daha yüksek miktarlarda sosyal yardım gerçekleştirileceğine ilişkin vaatlerin kullanacakları oylar üzerinde ki etkisi sorulmuştur. Katılımcıların %53,33'ü sosyal yardımların oy tercihlerini etkilediğini ifade ederken, %46,67'si ise oy tercihlerini etkilemediğini vurgulamıştır. Ancak bu duruma ilişkin sorular esnasında oy tercihlerini etkilemeyeceğini ifade eden katılımcıların bir kısmının, tedirgin oldukları ve parti adı kullanmamaları gerektiğine yönelik uyarılara rağmen bazı katılımcıların parti adı vererek desteklerini açıkça ifade ettikleri gözlemlenmiştir.
- Katılımcıların %80'i sosyal yardım dışında da bir gelire sahip olduğunu ifade ederken, %20'sinin sosyal yardım dışında hiçbir gelirlere sahip olmadığını beyan ettikleri görülmüştür. Gelir elde ettiğini beyan edenler ise gelirlerini kayıt dışı çalışmaya bağlı gelirler, geçici süreyle çalışmalardan elde edilen gelirler, kök ailelerinden (anne-baba-kardeş gibi) gelen yardımlardan oluşan gelirler ve diğer gelirler (emekli maaşı-komşulardan gelen yardımlar gibi) başlıkları altında ifade etmiştir.

- Sosyal yardımların kamu maliyesinde ki payı sürekli artma eğilimindedir. Örneğin 2017 yılında 3.2 milyon hane sosyal yardım yararlanıcısıyken bu sayı 2023 yılında yaklaşık olarak 5 milyon haneye ulaşmıştır. 2017 Yılından 2023 yılına %50'den fazla bir artış yaşanmıştır. EUROSTAT verilerine göre 2021 yılında ülkemiz nüfusunun %34'ü yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında yaşamaktadır (Euronews, 2024). 2024 Yılında sosyal yardım kapsamında 497 milyar Türk Lirası harcanması planlanmaktadır.

Yapılan araştırma neticesinde tespit edilen sorunların çözümü için sosyal politika yapıcılarının birtakım önlemler alması; sosyal yardımların adil dağılımını, üretim sürecine katılabilecek nitelikteki atıl işgücünün ekonomiye kazandırılmasını, kamu maliyesinin artan yükünün hafiflemesini ve üretimin artmasını sağlayabilir. Bu doğrultuda aşağıdaki öneriler doğrultusunda düzenlemelerin yapılması tespit edilen sorunların çözümüne büyük katkı sunabilecektir.

- Araştırma tarihindeki verilere göre, tüm katılımcılar çalışma yaşında olmasına rağmen, %73,33'ü işsiz durumdadır. TÜİK'in 18 Temmuz 2024 tarihli ve 53838 sayılı bülteninde ki verilere göre Muş ilinin işsizlik oranı %12,1 olarak belirtilmiştir. Aynı bültende Türkiye genelindeki işsizlik oranının ise %9,4 olduğu görülmektedir (TÜİK, 2024). Bu, Muş ilindeki işsizlik oranının ülke ortalamasının üzerinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumu ele almak ve Muş ilinde işsizlikle mücadele edebilmek için İlin güçlü ve zayıf yönlerinin yanı sıra pozitif ve negatif yönleri detaylı bir şekilde değerlendirilmelidir. Muş Ovası, Türkiye'nin üçüncü büyük ovası olarak tarım ve hayvancılık açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Bu nedenle, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine ve bu faaliyetlere bağlı ürünlerin üretimine yönelik teşvikler sağlanmalı ve üretim cazip hale getirilmelidir. Ayrıca, artan tekstil atölyelerinin büyümesi ve bu sektörde yeni yatırımların İle gelebilmesi için teşvikler sunulmalıdır. Yine Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre, Muş ilinde barit, tuz, linyit, jips, çimento, kireçtaşı, alçıtaşı, zımpara taşı, kraki, tuğla ve kiremit gibi madenler öne çıkmaktadır. Varto İlçesi'nde kaplıca suyu, Varto, Bulanık ve Malazgirt İlçeleri'nde ise maden suyu kaynakları bulunur. Bu yeraltı kaynaklarının işlenmesi ve değerlendirilmesi, il ekonomisine önemli katkılar

sağlayabilir (Aslan, 2013: 77). Böylece, daha fazla istihdam alanı oluşturulabilir ve işsizlik oranları düşürülebilir.

- Katılımcıların %53,34'ü nitelikli bir mesleğe sahip değilken, %66,66'sı ise ortaokul ve altında bir öğrenim seviyesine sahiptir. Eğitim, bir taraftan bireylerin yaşamları boyunca elde edecekleri geliri etkileyen temel faktörlerden biri olarak kabul edilirken, diğer taraftan gelir eşitsizliklerinin kalıcı olarak azaltılmasında temel politika araçlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden sonra dünya ticaretindeki göreceli artış, teknolojideki hızlı ve sürekli gelişmeler ve nitelikli iş gücüne olan talebin artması, eğitimli/nitelikli ve eğitimsiz/niteliksiz emek arasındaki ücret ve gelir eşitsizliklerini derinleştirmiştir. Ülkemizde yapılan çalışmalarda eğitim düzeyindeki artışın beraberinde bireylerin de gelirlerine pozitif etki oluşturduğunu ortaya koymuştur (Çiftçi ve Kangallı, 2015: 149). Yine son yıllarda yapılan çalışmalarda üretim sürecinde ara elemanlara olan ihtiyacın arttığını göstermektedir. Bu süreçte mesleki ve teknik liselerin önemli bir role sahip olduğu yadsınamaz. Türkiye'nin eğitim sistemi yapısal olarak incelendiğinde de mesleki ve teknik liselere verilen önemin her geçen yıl azaldığı verilerle belirlenmiştir. Türk eğitim sisteminde, mesleki ve teknik liselere giden öğrencilerin sayısının artırılmasının yanı sıra bu okullardaki öğrencilerin niteliklerinin de önemli ölçüde iyileştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca geliştirilen politikalarla, mesleki ve teknik liseler, öğrenciler ve veliler tarafından tercih edilen son seçenek olmaktan kurtarılmalı ve gerçek anlamda hak ettikleri değeri görmesi sağlanmalıdır (Köseoğulları, 2021: 116-117). Bu nedenle Muş ilinde ikamet eden yoksulların mesleki eğitimlerine yönelik politikalar geliştirilmesi, onların en az bir nitelikli meslek öğrenmelerinin sağlanması, gelecek kuşakların mesleki eğitime yönlendirilmesine yönelik politikalar oluşturulması mesleksizliğe ve eğitimsizliğe bağlı yoksullukları engelleyebilir. Hatta Muş İlinin demografik yapısı da göz önünde bulundurularak nitelikli en az bir mesleğe sahip genç nüfusun oluşturulabilmesi için ortaokul seviyesinde meslek okulları oluşturularak üretimde ara eleman yetiştirilmesi sağlanabilir.

- Araştırmamızda, kayıt dışı istihdamla mücadelenin etkin bir şekilde yürütülmesinin önemi görülmüştür. Bu çerçevede, kamu kurumlarının merkezleri ve taşra teşkilatları ile farklı bakanlıklar altındaki kurumların anlık bilgi paylaşımını sağlayabileceği dijital kontrol mekanizmalarının ön plana çıkacağı bir sistemle koordinasyon ve iş birliğinin sağlanması gereklidir. Ayrıca, kayıt dışı istihdama yönelik yaptırımların caydırıcı hale getirilmesi, denetimlerin artırılması, vergi ve prim aflarının tekrarlanmaması için güçlü kamuoyu propagandasının yapılması ve yasal düzenlemelerle desteklenmesi gerekmektedir. Araştırmamızda katılımcıların %33,33'ünün kayıt dışı çalışmayla gelir elde ettiği ortaya çıkmıştır. Bu durum, sosyal yardım alan bireylerin sosyal yardımlarının kesilecek olması kaygısıyla da kayıt dışı çalışmayı tercih etmelerinden kaynaklı olabilir. Bu nedenle, sosyal yardımların adaletli dağıtımı için denetimlerin sıkılaştırılması ve hukuki-idari önlemlerin alınması gerekmektedir. Kayıt dışı istihdamla mücadele yalnızca sosyal yardımın adil dağılımı noktasında bir zarar doğurmamaktadır. Kayıt dışı istihdam ayrıca; vergi gelirlerini azaltan, vergi adaletini sarsan, haksız rekabet oluşturan, çalışma hayatının verimliliğini düşüren, çocuk emeğini sömüren, kaçak yabancı işçiliğini arttıran, sosyal güvenlik sistemine mali zarar veren ve demokrasinin değişmez unsurlarından olan sendikalaşmayı sekteye uğratan çok yönlü bir olgudur (Candan, 2007: 75-83). Bu sebeple kayıt dışı istihdam ile mücadelenin etkinliği bu alanda denetimleri gerçekleştirecek yeterli ve donanımlı personel sayısının arttırılması elzemdir. Sosyal Güvenlik Kurumunca hazırlanan 2023 Yılı Sosyal Güvenlik Kurumu İdare Faaliyet Raporu verilerine göre söz konusu yılda yalnızca 2.589 Denetmen sahada faaliyet göstermiştir. Yine aynı raporda 2023 yılı Aralık ayı itibariyle ülkemizde ki kayıtlı işyeri sayısının 2.179,123 adet olduğu belirtilmiş olup; bu sayıya tescilsiz işyerlerinin de eklenmesi karşısında Denetmen sayısının yetersiz kaldığı değerlendirilebilir. Bu bağlamda sahada görev alacak Denetmen sayısının arttırılması, denetmeler hukuki güvencenin sağlanması, İşverenlere ve çalışanlara kayıt dışı istihdamın yasal sonuçları ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri konusunda eğitim verilmesi, yetkili kurumlar tarafından düzenli olarak denetimlerin yapılması, kayıt dışı istihdamı teşvik

eden işverenlere caydırıcı cezalar uygulanması, işverenlerin kayıt olmasında ve işçilerini ilgili kurumlara bildirmesinde bürokrasi ve kırtasiyeciliğin en aza indirilmesi, istihdam fırsatlarının arttırılması gibi önlemlerle kayıt dışı istihdamla etkin mücadele edilmesi, bu noktada ülkemizin özgün sosyo-ekonomik koşullarını ve yasal çerçevesini göz önünde bulundurarak özelleştirilmiş stratejilerin oluşturulması önerilebilir.

- Araştırmamız da katılımcıların hiçbiri doğrudan doğruya özel sektörde çalışmayı istememiştir. 16.05.2024 Tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin 80. Genel Kurulunda, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip ERDOĞAN da bu durumun büyük bir sorun olduğunu; *"Özel sektör daralmaya giderken istihdam kapısı olarak devlete yüklenilmesi vahim bir hatadır. Sosyolojik kökleri de olan bu yanlıştan ülkemizi kurtarmamız gerekir."* sözleriyle ifade etmiştir (Medyascope, 2024). Bu nedenle başta gençler olmak üzere işsiz bireylerin kamu yerine özel sektörü önceliklerine alabilecekleri düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda saha çalışması yürütülerek genç işsizler başta olmak işsizlerin neden özel sektör yerine kamu sektöründe istihdam edilmeyi tercih ettiklerinin detaylı olarak irdelenmesi geliştirilecek olan sosyal politikalara büyü katkı sunabilecektir. Ancak çalışmamızda katılımcıların iş yerleri tarafından sosyal haklarının verilmemesi, kayıt dışı çalışmaya zorlanmaları, asgari ücretin altında ücretlerin teklif edilmesi, işçilerin uzun sürelerle çalışmak zorunda kalması gibi nedenlerin katılımcıların kamuyu önceliklerine alma nedenleri arasında sayılabilir. Bu doğrultu da yürürlükte olan 4857 sayılı İş Kanunu ve diğer meri mevzuatlarda yapılacak değişikliklerle işçi yanlı düzenlemelerin yapılması, çalışma sürelerinin günümüz çalışma modellerine uygun hale getirilmesi, işverenlere mevzuata aykırı işlemleri karşısında caydırıcı cezalar getirilmesi, işçilerin işverenlerin hukuka aykırı işlemleri nedeniyle iş akdini sonlandırmak zorunda kaldığı dönemde geçici korumalar sağlanarak işçinin korunması gibi önlemler alınması şeklinde ki düzenlemeler yapılması problemin çözümünde yararlı olabilecektir.

- Katılımcıların %86,67'si sosyal yardım istihdam bağlantıları kapsamında ki uygulama ve teşviklerden haberdar değildir. Bu durum çalışabilir durumda olan büyük bir kesimin çalışmak yerine sosyal yardım almaya devam etmesi noktasında etkili olduğu söylenebilir. Bu durumda sosyal yardım istihdam bağlantısına yönelik faaliyetlerin etkinliğinin yeniden incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Türkiye İş Kurumu'nun 2023 Yılı Faaliyet Raporuna göre ülkemiz genelinde 181.689 kişi sosyal yardım istihdam faaliyetleri kapsamında ki uygulamalardan yararlanırken yalnızca 16.825 kişi işe yerleştirilmiştir. Bunun yan sıra 2337 kişi aktif işgücü kurslarından yararlanırken, 75.679 kişi iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinden yararlanmıştır. Yine söz konusu yılda 71.716 kişi oluşturulan sisteme kaydedilirken, 15.132 kişi toplum yararı programından istifade etmiştir (Türkiye İş Kurumu, 2023: 50). 2023 yılında yaklaşık 5 milyon hanenin sosyal yardım yararlanıcısı olduğu düşünüldüğünde şu anda uygulamada olan faaliyetlerin etkin olmadığı söylenebilir. Bu nedenle, uygulamanın gözden geçirilmesi, her ilin ve bölgenin işgücü piyasasının ve oluşabilecek yeni iş alanlarına yönelik analizlerin yapılması gerekmektedir. Bu sayede, güçlü ve zayıf yönlerin belirlenmesiyle potansiyel istihdam alanları oluşturulabilir ve sosyal yardım alan bireyler üretim sürecine daha çok dahil edilebilir. Böylelikle özelde yoksul bireylerin sağlıklarının iyileşmesi, refah düzeylerinin artması, özgüvenlerinin gelişmesi sağlanabilir. Bunun sonucu olarak ise toplumsal huzurun sağlanması, suç oranlarının düşürülmesi ve toplumsal refahın artması sağlanabilir.
- Katılımcıların tamamı yararlanmakta olduğu sosyal yardımların ihtiyaçlarını karşılama noktasında yetersiz kaldığını söylemiştir. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2022 ve 2023 yıllarına ait faaliyet raporları karşılaştırıldığında birçok yardımın yaşanan enflasyonist süreç karşısında miktarsal olarak korunamadığı görülmektedir. Örneğin; eşi vefat etmiş kadınlara yapılan yardım miktarı 2022 yılında aylık olarak 1.000,00 TL iken 2023 yılında da aynı miktarla gerçekleştirilmiştir Yine şartlı eğitim yardımlarında da ilköğretim öğrencilerinden erkek olana 90,00 TL, kız öğrencilerine de 100,00 TL olarak gerçekleştirilen yardımın da 2023 yılında aynı miktarda kaldığı görülmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı,

2022: 144-159); (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023: 139-155). 2024 yılında da bu miktarlar aynı düzeyde gerçekleştirilmektedir. Bu sebeple yardım miktarlarının enflasyon oranında yeniden değerlenmesi sosyal yardım yararlanıcılarının refah düzeylerini korumalarına katkı sağlayabilecektir.

- Araştırmamızda klientalizme yönelik sorgulamalar neticesinde katılımcıların %53,33'ü aldıkları veya daha yüksek miktarda sosyal yardım alacak olmalarına ilişkin vaatlerin oy tercihlerini etkilediğini ifade etmiştir. Halihazırda ülkemizde ki sosyal yardım yararlanıcısı bireylerin sayısının yüksekliği göz önüne alındığında demokrasinin önünde ciddi bir sorun olduğu değerlendirilebilir. Nitekim ekonomik ve sosyal kaynakların sosyal yardımlar aracılığıyla kayırmacılık ve destekçilerini ödüllendirme şeklinde harcanması ciddi kamusal zararlar da ortaya çıkabilir. Kamu kaynaklarının nasıl harcandığına ve dağıtıldığına yönelik şeffaflık ve hesap verilebilirlik mekanizmaları sağlanabilirse, hukuksal iyileştirmeler neticesinde yetkililerin keyfi kararlar alması ve kaynakları kişisel çıkarları için kullanması önlenebilirse, liyakat ilkesine uygun atamalar gerçekleştirilebilirse ve kamuoyunda verilecek eğitimlerle farkındalık uyandırılabilirse önlenmesi de mümkündür. Ancak sosyal politika yapıcılar ve kamusal kaynakları kontrol edenler, klientalizm olgusuna neden olan genellikle siyasi iktidar içerisindeki aktörlerdir. Dolayısıyla, bu alanda çözüm üretmek oldukça zorlu bir süreç gerektirir.

Günümüzde yoksulluk ve sosyal dışlanma riskinin varlığı ve yayılması, devleti ve yapılarını istikrarsızlaştıran önemli faktörler olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda istihdamın teşvik edilmesi, yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, işçilerin sahip oldukları haklar noktasında bilinçlendirilmesi, çalışma hayatını ilgilendiren hususlarda işçilerin karar alma sürecine katılımlarının sağlanması, hak temelli sosyal desteklerin artırılması, yönetim ile işgücü arasındaki iletişimin ve iş birliğinin güçlendirilmesi, insan kaynaklarını geliştirerek yüksek istihdam oranlarına ulaşılması ve kayıt dışılığın oluşmasının engellenmesinin hedeflemesi yönünde ki adımlar yeni tip yoksulluğun en aza indirgenmesi için anahtar bir strateji sunmaktadır.

Bu nitel yöntemlerle yapılan araştırmanın örneklemini genişleterek ve daha temsil edici hale getirerek, yoksulların sorunlarının daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasına katkı sağlanabilir. Benzer çalışmaların farklı coğrafi bölgelerde veya ulusal düzeyde tekrarlanması, yoksullukla ilgili sorunların çeşitliliğini ve derinliğini anlamamıza yardımcı olabilir. Ayrıca, gelecekte yapılacak nicel bulgulara dayalı araştırmaların gerçekleştirilmesi, disiplin içinde bilgi birikimini ve anlayışı genişletmek açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Ağırman, Z. (2023). *Yoksulluk Bağlamında Gençlerin Sosyal Dışlanma Deneyimleri: Mardin Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: T.C. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2023). *"Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün Tarihçesi"*. Erişim Yeri: https://www.aile.gov.tr/sygm/genel-mudurluk/hakkinda/tarihce/. Erişim Tarihi: 19.12.2023.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2023 Yılı Faaliyet Raporu, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara 2023.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2022 Yılı Faaliyet Raporu, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara 2022.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2024a). *"Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün Görevleri"*. Erişim Yeri: https://www.aile.gov.tr/sygm/genel-mudurluk/hakkinda/gorevlerlerimiz/ , Erişim Tarihi: 19.02.2024.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2024b). *"Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme"*. Erişim Yeri: https://www.aile.gov.tr/eyhgm/engellilerin-haklarina-iliskin-sozlesme/, Erişim Tarihi: 08.06.2024.

Akbaş T., Bilgin H., Aykut U., Karakurt, S. (2015). "Nekrotizan Fasiit: Gecikmiş Cerrahi Müdahale Mortaliteyi Artırır", *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5 (3), 84–88.

Akkaya, Y. (2000). "Sosyal Güvenlik Tarihi Üzerine Notlar", *Toplum ve Hekim Dergisi*, 15 (2), 82–91.

Akın, R. (2002). "Birinci Meclis'in Sosyal Politika Gündemi ve Milli Mücadele Döneminde Türk Halkının Sosyo-Ekonomik Durumu". *Türkler Ansiklopedisi*, (16, 200–222). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Aksanyar, Y. (2015). *Sosyal Yardımda Yeni Bir Yaklaşım Olarak Şartlı Sosyal Yardım: Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantısının Etkinleştirilmesi Programı 2014 Yılı Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Araştırma.* (Doktora Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akyıldız, H. (2016). "Dünyada Sosyal Güvenlikte Alternatif Reform Arayışları", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 14 (2), 197–214.

Anadol, C. (1991), *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*. Ankara: Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Ansari, I. A. (2014). *Evaluating the Financial Robustness of Special Purpose Vehicles Involved in the Delivery of Defence Private Finance Initiatives*. (Doctoral Thesis), Cranfield: Cranfield University Defence And Security.

Arslan, M. (2016). "2. Dünya Savaşı ve Türkiye'de Savaş Ekonomisi", *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*. 2 (2), 1–14.

Arslan, P. (2019). *1933–1950 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Alman İktisatçılar: Gerhard Kessler'in Türkiye'de Sosyal Politikaların Gelişimine Katkıları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: T.C. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aslan, M.B. (2013). *Muş İlinin Sosy-Ekonomik Yapısının SWOT Analizi İle İncelenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: T.C. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ateş, D. (2019). *Demokratik Siyaset: Siyaset Biliminin Çağdaş Temelleri.* (2. Baskı). Bursa: Dora Yayınları.

Aydemir, B. (2021). "II. Dünya Savaşı Sonrasında (1945–1950) Türkiye'nin İktisadî Durumu ve Sosyal Hayatta Yaşanan Gelişmeler", *İçtimaiyat Dergisi,* 5 (1), 73-89.

Ayhan, A. (2012). "Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri", *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 1(1), 41–55.

Aysan M. F., Kaya, A. (2008). "Türkiye'de Sosyal Politika Disiplininin ve Uygulamalarının Gelişimi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6 (11), 223-250.

Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar*. (Çev.: Ümit Öktem), İstanbul: Sarmal Yayınları.

Bayram M. (2002). "Anadolu Selçukluları Zamanında Evhadi Dervişler". *Türkler Ansiklopedisi*, (7, 482–494). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Bayram, S. (2012). "Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Loncaları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 21, 81-115.

Bigio, A. G. (1998). Social Funds and Reaching the Poor: Experiences and Future Directions. Erişim Yeri: https://www.un.org/esa/socdev/social/papers/wb1.pdf. Erişim Tarihi: 10.03.2024. The World Bank, Washington, D. C.

Birleşmiş Milletler, (2023). United Nations International Day for the Eradication of Poverty 2023. Erişim Yeri: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/concept-note-eradication-poverty-2023.pdf. Erişim Tarihi: 15.06.2024. Pierrelaye/France.

Bolat, Ö. (2016). *Sosyal Yardım İstihdam Bağlantısı Kapsamında Ülke Uygulamalarının İncelenmesi ve İŞKUR İçin Öneriler*. (İŞKUR Yayımlanmamış İstihdam Uzmanlık Tezi). Ankara: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.

Brinkerhoff, D.W., Goldsmith, A.A., (2002). *Clientelism, Patrimonialism and Democratic Governance: An Overview and Framework for Assessment and Programming*, U.S. Agency for International Development Office of Democracy and Government. Maryland/Betsheda December/2002.

Buğra, A., Keyder, Ç. (2003), Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı için Hazırlanan Proje Raporu (UNDP). Erişim Yeri: https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1772/UNDP-TR-new_poverty.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Erişim Tarihi: 08.03.2024. Ankara.

Bülbül, İ. (2006). "İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'de Sosyal Hayata Olumsuz Yansımaları", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 9, 1-51.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* (31. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Candan, M. (2007). *Kayıt Dışı İstihdam, Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı ve Toplumumuz Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkileri*. (İŞKUR Yayımlanmamış İstihdam Uzmanlık Tezi). Ankara: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.

Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni.* (Çevirici Ed.: Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi. (2013).

Çelik, A. (2020). "Birinci Büyük Millet Meclisi Döneminde Şehit Yakınlarına Yönelik Yardım Politikaları", *Belgi Dergisi*, 2, 2143-2264.

Çelik N., Caniklioğlu, N., Canbolat, T. (2016). *İş Hukuku Dersleri*. (Yenilenmiş 29. Bası). İstanbul: Beta Yayınları.

Çelik, T. (2023). "Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdam Sorunu Kalıtsal Mıdır?", *Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6 (CEEİK 2023 Özel Sayısı), 93-110.

Çeçen, A. (1973). *Türkiye'de Sendikacılık*. Ankara: Özgür İnsan Yayınları.

Çiftçi, C., Güler, S. G. (2015). "Eğitim ve Gelir", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 15(1), 141-152.

Daly, M. (2006) "Social Exclusion as Concept and Policy Template in the European Union". *Center for European Studies Working Paper Series*, 135.

De Haan, A. (1998), "Social Exclusion: An Alternative Concept For the Study of Deprivation?", *IDS Bulletin*, 29, 1, 10-19.

Deliktaş, E., Çelik, N. (2019). "TRB2 Bölgesi'nde Rekabetçi Sektörlerin Belirlenmesi", *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 29-44.

Demir, M. (2002). "Türkiye Selçuklu Vakıfları". *Türkler Ansiklopedisi*, (7, 400–414). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Demir, M. (2015). "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Değerlendirmeler ve Öneriler", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1(44), 177-194.

Devlet Denetleme Kurulu, Araştırma ve İnceleme Raporu (2009/4), Devlet Denetleme Kurulu, Ankara 2009.

Dube, E., Mtapuri, O., Matunhu, J. (2018). "Flooding And Poverty: Two Interrelated Social Problems Impacting Rural Development in Tsholotsho District of Matabeleland North Province in Zimbabwe", *Jamba - Journal of Disaster Risk Studies*, 10(1), 1–7.

Ekinci, Y. (2011). *Ahilik.* (12. Baskı). Ankara: Türk Metal Yayınları.

Eleveld, A. (2021). "Disrespect or Dignity? Experiences of Mandatory Work Participants In The Netherlands From The Perspective of The Right To Work". *Journal of Poverty and Social Justice*, 29(2), 155-171.

Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme. (2007). Erişim Yeri: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c033/tbmm23033025ss0227.pdf. Erişim Tarihi: 08.06.2024.

Eryentü Gürel, M. (2023). *Yoksulluğun Yeniden Üretim Sürecinde Toplumsal Cinsiyetin Yapılabilirlikler Üzerine Etkisi: Erzincan Örneği*. (Doktora Tezi). Erzurum: T.C. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Es, M., Güloğlu, T. (2004). "Bilgi Toplumuna Geçişte Kentlileşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 79-93.

Euronews, (2024). "Türkiye'de sosyal yardım alan hane sayısı son 4 yılda yüzde 52 arttı". Erişim yeri: https://tr.euronews.com/2024/04/30/turkiyede-sosyal-yardim-alan-hane-sayisi-son-4-yilda-yuzde-52-artti#:~:text=Salg%C4%B1n%20%C3%B6zelindeki%20yard%C4%B1mlar%20hari%C3%A7%20tutuldu%C4%9Funda,milyona%20ula%C5%9Ft%C4%B1%20(4.99%20milyon)., Erişim Tarihi: 25.06.2024.

Ezzy, D. (2002). *Qualitative Analysis: Practice and Innovation*. Crows Nest/Australia: Allen & Unwin.

Fiseha, G. G., Kachere, W., Oyelana, A. A. (2019). "The Role of Rural Entrepreneurship in Alleviating Poverty in The Eastern Cape", *Journal of Human Ecology*, 68(1–3), 203–212.

Giddens, A. (2008). *Ulus-Devlet ve Şiddet.* (2. Baskı). (Çev.: Cumhur Atay). İstanbul: Kalkedon Yayınları. (1985).

Hablemitoğlu, Ş. (2009). *"*Medyatik Hayırseverlik ve Muhafazakar Popülizm Kıskacında "Sosyal Haklar"" [Bildiri]. Nergis Mütevellioğlu, Mehmet Zanbak, İlker Belek vd. (Ed.). *I. Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildirileri, 22-23 Ekim 2009,* (ss. 105-112), Ankara: Belediye-İş Sendikası Yayını.

Hall, J. K. (1951). "Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Fonlarının İdaresi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 6 (1), 138-143.

Hayta N., Belenli, T. (2016). "Milli Mücadele Dönemi'nde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Tarafından Uygulanan Sosyal Politikalar", *Belleten Dergisi*, 80 (287), 279-306.

International Federation of Social Workers (IFSW), (2014). Erişim Yeri: https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/, Erişim Tarihi: 30.03.2023.

İpek E. (2022). "Sosyal Politikanın Dünyada ve Türkiye'de Tarihsel Gelişimi". Abdulkadir Develi, Esat İpek (Ed.). *Sosyal Politikayı Keşfetmek: Temel Çalışma Konuları* (ss. 1-26) içinde. Ankara: Nobel Yayınevi.

Jütte, R. (2011). *Erken Modern Avrupa'da Yoksulluk ve Sapkınlık.* (Çev. Bengü Kurtege Sefer). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. (1994).

Kalkan, M. (2020). "Almanya'da Sosyal Politika-Sosyal Devlet", *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 167-170.

Kanca, O. C., (2012). "Türkiye De İşsizlik Ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analiz", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 1-18.

Kapani, M. (2019). *Politika Bilimine Giriş.* (58. Baskı). Ankara: Serbest Kitaplar.

Kayaalp, F. (2023). *Belediyelerin İstihdam ve Kent Yoksulluğu İle Mücadeleye Katkısı: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Örneği.* (Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş: T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kayaoğlu İ. (2002). "Selçuklu Vakfiyeleri ve İçerdikleri Sosyal Motifler". *Türkler Ansiklopedisi*, (7, 281-285). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Krugman, P., Wells R., (2010). *Mikro İktisat.* (Çev. Ed.: Sayım Işık, Murat Aslan, Cem Dişbudak, Ayşegül Ateş, Kemal Türkcan). Ankara: Palme Yayınları. (2009).

Kıranlar, S. (2013). *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914–1923).* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kodal, Ş. (2022). *Çalışma Hayatı Örneğinde Türkiye'de Sosyal Devlet Anlayışı ve Sosyal Politikalar (1923-1960)*. (Doktora Tezi). İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koray, M. (2008). *Sosyal Politika*. (Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. Baskı). Ankara: İmge Yayınevi.

Korkmaz, M. (2018). *Antik Yunan'dan Günümüze Devlet.* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: T.C. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köseoğulları, B. (2021). *Türkiye'de Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Denizli: T.C. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Küçükali, A., Özmen. K. (2020). "Dezavantajlı/Risk Altındaki Gruplara Yönelik Sosyal Hizmetler". Hüseyin Doğan (Ed.), *Sosyal Hizmette Dezavantajlı/Risk Altındaki Gruplar* (ss. 9-22) içinde. Ankara: Nika Yayınevi

Küçükali, A., Özmen, K., Serçemeli, C., Yılmaz, N. (2023). *Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadınların Sorunlarına Yönelik Sosyal Politika Önerileri.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Mack, N., Woodsong, C., Macqueen, K. M.. (2005). *Qualitative Research Methods: A Data Collector's Field Guide* [E-Book]. USA: Family Health International.

Marvasti, A.B. (2004). *Qualitative Research in Sociology*. London: Sage Publications.

McNaught, C., Lam, P. (2010). "Using Wordle as a Supplementary Research Tool. The Qualitative Report", *NSUWorks*, 15 (3), 630-643.

Medyascope, (2024). "Cumhurbaşkanı Erdoğan: "İstihdam kapısı olarak devlete yüklenilmesi vahim bir hata". Erişim Yeri: https://medyascope.tv/2024/05/15/cumhurbaskani-erdogan-istihdam-kapisi-olarak-devlete-yuklenilmesi-vahim-bir-hata/ , Erişim Tarihi: 27.06.2024

Miles, M. B., Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. (Second Edition). Thousand Oaks, CA: Sage.

Nutt, P. C., Backoff, R. W. (1993). "Organizational Publicness and Its Implications for Strategic Management. Journal of Public Administration Research and Theory", *Oxford Journals*, 3 (2), 209-231.

Nichols, A., Mitchell, J., Lindner, S. (2013). *Consequences of Long-Term Unemployment*. Urban Institute.

Öcal, A. T., Herand, D. (2020). "Sosyal Politika Üzerine Yazılmış Makalelerinin Metin Madenciliğiyle Analizi", *Journal of Management and Economics Research,* 18 (2), 149-160.

Öcalan, H. B. (2002). "Anadolu Selçukluları Zamanında Tasavvuf Düşüncesi". *Türkler Ansiklopedisi*, (7, 700–712). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Özbek, N. (2006). *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar*. İstanbul: Tarih Vakfı, Emeklilik Gözetim Merkezi.

Özbudun, E. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*. (Gözden Geçirilmiş 19. Baskı) Ankara: Yetkin Yayınları.

Pektaş Ş. (2012). *Menderes'li Yıllar: Demokrat Parti Döneminde İşçi Hareketleri*. İstanbul: Fırat Yayınları.

Piwowar, A., Dzikuc, M. (2020). "Poverty and Social Exclusion: Is this a Problem in Rural Areas in the Visegrad Group Countries?", *European Research Studies Journal,* 23 (2), 45-54.

Prasad, D. B. (2008). "Content Analysis: A method of Social Science Research". In D. K. L. Das, V. Bhaskaran (Eds.), *Research Methods For Social Work* (pp. 174–193). New Delhi, Rawat Publications.

Patrick, R. (2014). "Working on Welfare:Findings from a Qualitative Longitudinal Study Into the Lived Experiences of Welfare Reform in the UK", *Journal of Social Policy,* 43(4), 705-725.

Savcı Köroğlu, İ. (2022). "Yeni Yoksulluk Türleri ve Sosyal Dışlanma", *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 100-116.

Sen, A. (1983). "Poor, relatively speaking", Oxford Economic Papers, 35 (2), 153-169.

Smith-Carrier, T.A., Gazso, A., Collins, S.B., Smith, C. (2019), "Myth or Reality? Exploring Intergenerational Social Assistance Participation in Ontario, Canada", *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 46 (1), 113-137.

Sosyal Güvenlik Kurumu, 2023 Yılı Sosyal Güvenlik Kurumu Faaliyet Raporu, Sosyal Güvenlik Kurumu, Ankara 2023.

Sosyal Güvenlik Kurumu, (2024a). *"2024 Yılı Performans Programı"*, Erişim Yeri: https://www.sgk.gov.tr/Politikalar/Kurumsal/b55336ad-0af5-4e78-a7c5-79734c4c476f/. Erişim Tarihi: 08.06.2024.

Sosyal Güvenlik Kurumu, (2024b). *"Kayıt Dışı İstihdam Oranı"*, Erişim Yeri: http://eski.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari, Erişim Tarihi.: 09.06.2024.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, (1986), T.C. Resmi Gazete, 19134, 14.06.1986.

Sosyal Yardım Yararlanıcılarının İstihdamına İlişkin Yönetmelik, (2017), T.C. Resmi Gazete, 30104, 22.06.2017.

Stewart, F., van der Geest, W. (1995). "Adjustment and Social Funds: Political Panacea or Effective Poverty Reduction?". *International Labour Organization*. Geneva.

Talas, C. (1992). *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2024). "Vatandaşın Bütçe Rehberi: 2024 Yılı Bütçesi", Erişim Yeri: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2024/01/2024-VatandasinButce-Rehberi.pdf, Erişim Tarihi: 10.06.2024.

Tanili S. (1993). *Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş.* (7. Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.

Taşaltın, A. (2013). "Sosyal Yardımlar ile İstihdam Bağlantısının Kurulmasının Gerekliliği", *Ankara: İstihdamda 3i Dergisi*, 11, 57-59.

Taşcı, F. (2022). "Son Yirmi Yılda Sosyal Politikanın Sosyal Yardım Alanındaki Gelişmelerini Okumak", *Kriter Dergisi*, 71. Erişim Yeri: https://kriterdergi.com/dosya-ak-parti-siyaseti/son-yirmi-yilda-sosyal-politikanin-sosyal-yardim-alanindaki-gelismelerini-okumak. Erişim Tarihi: 02.03.2023

Taşdemir, G. (2014). "The effects of poverty on mental healt (Yoksulluğun ruh sağlığı üzerine etkileri)", *Journal of Human Sciences*, 11 (2), 74-88.

TBMM. (1925), "Kanunlar ve Kararlar", Erişim Yeri: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc003/kanuntbmmc003/kanuntbmmc00300578.pdf. Erişim Tarihi: 20.05.2023.

TBMM. (1926). "Kanunlar ve Kararlar", Erişim Yeri: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400822.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2024.

Torbjornsen A., Utne I., Loyland B. (2023). "Long-Term Social Assistance Recipients' Experiences With an Increased Monthly Payment: A Qualitative Pilot Study", *Scandinavian Journal of Public Health*, 0(0), 1-11.

Turan E. (2003). "Sosyal Güvenlik Hakkı", *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 7 (3), 1-20.

Turan O. (2014). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi: Türk Dünya Nizamının Milli, İslami ve İnsani Esasları*. (23. Baskı) İstanbul: Ötüken Yayınevi

Türkiye İş Kurumu, 2023 Yılı Faaliyet Raporu, Türkiye İş Kurumu, Ankara 2023.

TÜİK, (2023). İstatistiklerle Aile, 2023. Sayı: 53784. (Erişim: 07.06.2023). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2023-53784#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Adrese%20Dayal%C4%B1%20N%C3%BCfus%20Kay%C4%B1t%20Sistemi,3%2C14%20ki%C5%9Fiye%20d%C3%BC%C5%9Ft%C3%BC%C4%9F%C3%BC%20g%C3%B6r%C3%BCld%C3%BC.&text=T%C3%BCrkiye'de%202023%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20ortalama,86%20ki%C5%9Fi%20ile%20%C5%9E%C4%B1rnak%20oldu.

TÜİK, (2024). İl Düzeyinde İşgücü İstatistikleri, 2024. Sayı: 43838. (Erişim: 20.07.2024).https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Il-Duzeyinde-Isgucu-Istatistikleri-2023-53838

Türkiye Kızılay Derneği. (2022). *Türk Kızılay Faaliyet Raporu 2022*. (Erişim: 31.03.2024) https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/kizilay-2022-dernek-faaliyet-raporu-15-11-2023-43686247.pdf.

Türkoğlu, İ. (2013). "Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8 (3), 275-305.

Ünaldı Gökalp, H. (2024). *Yoksulların Vatandaşlık Algısı Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma: Konya Örneği.* (Doktora Tezi). Konya: T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vakıflar Genel Müdürlüğü. (2023). *"Tarihte Vakıflar"*. Erişim Yeri: https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar#:~:text=Vak%C4%B1flar%20Genel%20M%C3%BCd%C3%BCrl%C3%BC%C4%9F%C3%BC%20kay%C4%B1tlar%C4%B1na%20g%C3%B6re,kalmam%C4%B1%C5%9F%20vak%C4%B1f%20say%C4%B1s%C4%B1%2052.000%20adettir. Erişim Tarihi: 12.04.2023.

Vakıflar Genel Müdürlüğü. (2024). *"Hayır Hizmetleri"*. Erişim Yeri: https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/hayir-hizmetleri/muhtac-ayligi. Erişim Tarihi: 31.03.2024.

Wahl, A. (2015). *Refah Devletinin Yükselişi ve Düşüşü*. (Çev.: Haldun Ünal ve Baran Öztürk). İstanbul: h2o Kitap. (2011).

Yaşar R., Açıkgöz, R. (2011). "Yoksullukla Mücadelede Bütüncül Bir Politika: İnsani Gelişme ve Yardım Merkezi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (6), 405-429.

Yazgan, T. (1987). *Sosyal Güvenlik Açısından Zekât*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Yenihan, B. (2017). "Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Güvenlik: Dünya'da ve Türkiye'de Gelişimi Üzerine Bir İnceleme", *Yönetim Bilimleri Dergisi,* 15 (30), 177-196.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, Z. (2011). *Yoksulluk ve Belirsizlik: Yoksulluğun Yönetimi ve Sosyal Sorunun Kuruluşu.* (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yiğit H. (2002). "Sosyal Hizmetler Açısından Selçuklu Kervansarayları". *Türkler Ansiklopedisi,* (7, 448–459). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Yuvalı, E. (2018). "Hak Temelli Sosyal Yardım ve Klientalizm", *TBB Dergisi*, 135, 384-404.

Yüksel B. (2017). "Çalışma İlişkilerine Yönelik İlk Düzenleme: Dilaver Paşa Nizamnamesi ve Çalışma Hayatına Etkileri", *İş ve Hayat Dergisi*. 3 (6), 155-178.

EKLER

EK 1. Görüşme Formu

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Saygıdeğer katılımcı,

Bu çalışmamız sizin sosyal yardım alma nedenlerinizi tespit edebilmek ve gündelik hayatta karşılaştığınız sosyoekonomik sorunları belirlemek, sosyal yardım aldığınız bu süreçte ve iş ararken karşılaştığınız problemleri ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır.

Bu çalışma ile siz, sosyal yardım faydalanıcılarının sorunlarının belirlenerek bunlara yönelik farklı politikaların oluşumuna zemin hazırlanması hedeflenmiştir. Katkı sağladığınız için teşekkür eder, saygılarımızı sunarız.

Doç. Dr. Adnan KÜÇÜKALİ

Danışman

Bahadır HASDEMİR

Yüksek Lisans Öğrencisi/İş ve Meslek Danışmanı

A- DEMOGRAFİK BİLGİLER:

1) Yaşınız:

2) Cinsiyetiniz:

3) Medeni Durumunuz:

4) Öğrenim Durumunuz:

5) Mesleğiniz:

6) Evliyseniz Eşinizin/lerinizin Öğrenim Durumu ve Meslekleri:

7) Hanenizde Yaşayan ve Bakmakla Yükümlü Olduğunuz Kişi Sayısı ve Yakınlık Dereceleri:

8) Ailenizde Bakmakla Yükümlü Olduğunuz Öğrenci Sayısı ve Öğrenim Seviyeleri:

9) Almış Olduğunuz Sosyal Yardımı Hangi Kurum veya Kurumlardan Ne Kadar Süredir Almaktasınız:

10) Aldığınız Sosyal Yardım Türü ve Miktarı:

B- SOSYAL YARDIMLARLA İLGİLİ SORULAR:

1) Sosyal yardım alma nedenlerinizi açıklar mısınız?

2) Almış olduğunuz sosyal yardımların, ihtiyaçlarınızı karşılamadaki rolünden bahsedebilir misiniz? Sizce bu yardımlar yeterli mi ve hayatınızı ne derece kolaylaştırmaktadır?

3) Almış olduğunuz sosyal yardım dışında hanenizin herhangi bir başka geliri var mı? Var ise detaylandırınız.

4) Herhangi bir işte çalışmak istiyor musunuz? Bu doğrultuda hangi işleri tercih ediyor ve nasıl iş arıyorsunuz?

5) İş arama sürecinde karşılaştığınız zorlukları açıklar mısınız? Sizce bu süreç nasıl daha verimli olabilir?

6) Sosyal yardım alan kişilere, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından zaman zaman iş önerilerinde bulunulmakta ve bu önerileri kabul etmediğiniz zaman sosyal yardımlarınız kesilmekte, bu uygulama hakkındaki düşünceleriniz nedir? Bu uygulamanın aksayan yönleri ve sizi çalışmaya teşvik edip etmediği konusunda düşünceleriniz nelerdir?

7) Yaşamakta olduğunuz ev, sosyal çevre ve günlük yaşantınız hakkında bilgi verebilir misiniz?

8) Sosyal yardım alıyor olmanız aileniz ve çevrenizde nasıl karşılanıyor?

9) Hükümet tarafından verilen sosyal yardımların sizin ve ailenizin siyasi düşüncesi üzerinde etkili olup olmadığını açıklayınız.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Bahadır HASDEMİR
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	22.06.2024